

גליזון
באר
הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

וישב - חנוכה

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת וישב - חנוכה

- א ואל אמבעה - להבין שגם ה'טבע' בהנהגת שמים הוא
- ב תבלה רגל מן השוק - המאמין אינו מרבה בחיזור אחר פרנסתו
- ד ויהי איש מצליח - אף בעמקי הבור זכר את ה' וראה עצמו ב'מצליח' ע"כ זכה לצאת מאפילה לאורה
- ה היינו בחולמים, אז ימלא שחוק פינו - לעתיד יתגלה שהכל היה בחלום
- ז מאשפות ירים אביון - מתוך השפלתו תבוא הגבחתו
- ח מלבין פני חברו - חומר הלבנת פנים
- ט מי לה' אלי - יקפוץ ויתחיל במלחמה זה' יהא בעזרו
- יא וינס ויצא החוצה - מעלת המתגבר על היצר
- יב איננו גדול בבית הזה - יחשיב את עצמו אז יעמוד בקשרי המלחמה
- יג וגם שם לא שקמתי - שלא יהיה כארעא סמיכתא אלא יזיז עצמו בעבודתו
- יד ועל המלחמות - אין הקב"ה מונה נצחונות אלא מלחמות
- טו שעשה נסים - בימים ההם ובזמן הזה
- טז גנוי המלך - אוצרות המלך פתוחים אין לנו אלא להושיט ידינו למלאותם
- יז לעד קיימת - ההארה המתגלית בהדלקת נרות עד היום הזה
- יח והדליקו נרות - דרך חיבוב והערה מפורסמת
- יט להדליק נר - שפע רב הנשפע בעת ההדלקה
- כא אלא לראותם - סגולת ההכמה בנרות
- כב מעוז צור ישועתי - שפע ברכה וישועה הנשפעים בימי החנוכה
- כג שכינה למטה מעשרה - בזה היו"ט נתגלית חשיבותו של כל יהודי אף הפחות ביותר
- כד קבעום בחלל ובהודאה - ע"י החלל בימי חנוכה הניסים מתחדשים בכל שנה

סדר ועימוד:

א.ש. אשדוד

טל: 052-7627127

פרשת וישב - הנוכה

לבעל דין לחלוק ולומר כי החשמונאים נצחו בכוחם וגבורתם, אבל גם דשמן אין בריה בעולם שתסביר זאת עפ"י טבע העולם, ובע"כ הכל יודו שהוא גם גמור משמים, ומוזה יבינו שגם נצחון המלחמה היה בגם והנהגה מן השמים². ומעתה יבינו כל חד בדידיה כי כל הנעשה עמו בהשגחה והנהגת עליון הוא.

ב'יו"ב מצינו ב'מטה משה' (חלק ה', עניני הנוכה) דלכך תיקנו 'להדליק נר הנוכה' זכר לנס של השמן, ולא תיקנו לערוך זכר לנס של המלחמה, וז"ל, יש לומר שאותן הנסים יש פתחון פה למינים, לומר מקרה הוא ולא ה' פועל כל זאת ח"ו, כי יקרה עניין כזה ליפול רבים ביד מעטים לאיזה סבה, אבל גם אשר כזה - ששמן אשר בו להדליק רק לילה אחת, ונתרבה מעצמו עד שיספיק לשמנה לילות, אין צד לומר כי מקרה הוא, אבל כולם יודו ויאמרו מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, ולזכר גם זה תקנו חז"ל להדליק נרות בכל לילה מלילות אלו.

ואל אטבעה - להבין שגם ה'טבע' בהנהגת שמים הוא במדרש (בר"ר מד יז) על הפסוק (לעיל טו יב) 'והנה אימה חשיכה גדולה' חשיכה - זו מלכות יון, ומהותה של חשיכה זו, כמאמר צדיקים (הרה"ק השפת אמת ז"ע, וי"א בשם הרה"ק רבי העניך מאלכסנדר ז"ע) בפסוק (תהילים סט ג) 'טבעתי ביון מצולה', שהיוונים באו להשקיע את בני ישראל בתוך 'הטבע', שיהיו 'שקועים' כל כולם 'בטבע', ולא בהשגחה ה', ובכל אשר יקרה להם יאמרו - 'במקרי הטבע' נעשה כך וכך, ולא יזכרו 'שהכל בידי שמים' (כע"ז איתא ברברי חיים ריש הנוכה בר"ה ונ"ל). ותכלית הימים הללו - ימי החנוכה, למען דעת כי הקב"ה אדון הכל - אדון הנפלאות, וגם אדון על הטבע, כי טבע ולמעלה ממנו שווים אצלו³.

איתא במהר"ל (חידושי אגדות, שבת דף כא, נר מצוה על הנוכה) דלכך עשה הקב"ה גם בנרות - מה שאין לו הסבר עפ"י הטבע כיצד ידלק שמן מועט פי שמונה מטבעו, מלבד גם המלחמה, כי ב'מלחמה' עדיין יש

א. וכך פירש מרן הבעש"ט את הפסוק (תהילים שם טו) 'הצילני מטיט ואל אטבעה', היינו שלא אהיה חלילה בבחינת הטבע, אלא אדרבה אדע שגם בטבע נמצאת השגחת ה' יתב"ש, בהשגחה פרטית מלמעלה, ואין עוד מלבדו, והוא מנהיג את עולמו בכל עת ובכל שעה, כביאורם של קמאי בפסוק (אסתר ג יב) 'ונחתום בטבעת המלך', שידע שכל 'הטבע' מונהג ומושגח על ידי המלך - מלכו של עולם, והארה זו תבוא לנו על ידי 'להדליק נר חנוכה', שנאיר את חיינו באור האמונה הבהיר בשחקים (ראה נטעי אש"ל חנוכה אות ל"ו).

וכבר אמרו שאם תצרף אות צ' ל'יון' יעלה בידך 'ציון', וכידוע שאות זו מורה על צדיק, ומיהו צדיק, זה שבאמונתו יחיה, כי על ידי האמונה ניתן להפך את קליפת 'יון' ל'ציון'.

ב. באמת אמרו, שזו היתה עיקר מלחמת היוונים, שאמרו לבני ישראל 'כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל' (בר"ר ב ד), וכן איתא ב'מגילת אנטיוכוס' שמלכות יון שלחה אלפי אלפים חיילים להילחם בישראל וצעקו ואמרו 'כל מי שמזכיר שם שמים ידקר בחרב' עפ"ל. ולעומתם עמדו מתתיהו כהן גדול ובניו וכמה יחידים מבחורי ישראל שזעקו ואמרו מי לה' אלינו, ואכן השרה הקב"ה את שכינתו על יהודה המכבי, וקפץ לתוך מחנה האויב והרג בקפיצה אחת כ"ה אלף חיילים (עיי' יוסיפון פרק כ"א), וכך הכניעו תחתיהם שמונים אלף גייסות מצבא היוונים, וכל זה היה להם בכוח אמונתם, כי הדבוק בקוב"ה אינו משועבד כלל לטבע העולם.

וכבר אמרו שלא זכו החשמונאים לנסים ונפלאות אלא בזכות ביטחונם בבורא, ומרומז בשמם כי מתתיהו ובניו כהנים היו, ו'כהן' בגימטריא כמנין 'בטחון' (ע"ה), וכשאנו נתדבק בדרכיהם גם אנו נזכה לנסים ונפלאות בזמן הזה (ליקוטים חדשים יו"ל תרפ"ד, ד"ה לחנוכה).

יש אומרים שלכן נהגו לומר מזמור 'יושב בסתר' אחר הדלקת הנרות (ומקורו מהרמב"ן, עיין בספר זכירה ועוד) ללמד שעיקר העבודה בימים אלו היא האמונה, דהנה חז"ל (שבועות טו:) כינו פרק זה 'שיר של פגעים', ואמרו ועד היכן - עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך.

ומה נמלצו דברי ה'אבודרהם' (סדר התפלה למוצ"ש) דלכך אין אות זי"ן בכל פרק 'יושב בסתר', כי הבוטח בה' אינו זקוק 'לכלי זיין' ואויביו נופלים תחתיו ומתבטלים ממנו כל הפגעים רעין ומרעין בישין.

דאין מעשה ההשתדלות של פרנסה מביא התוצאה, אז גם ראשם יהיה פנוי מלהתעסק בפרנסה כל המעת לעת, ויצליחו בעסק תורתם ויהיו ת"ח.

תכלה רגל מן השוק - המאמין אינו מרבה בחיזור אחר פרנסתו

בפרשתן (לו טו), 'וימצאהו איש תועה בשדה', וז"ל הרמב"ן. 'ולתודיענו עוד, כי הגזירה אמת

(מה שגור וקצב הקב"ה על האדם בן יקום ויהיה) וזה חריצות (ריבוי ההשתדלות) שקר, (וראיה מכאן) כי זימן לו הקב"ה מורה דרך שלא מודעתו להביאו בידים. ולזה נתכוונו רבותינו (בר"ר פד יד) באמרם כי ה'איש' האלה (וימצאהו 'איש', וישאלהו 'האיש', ויאמר 'האיש') הם 'מלאכים', שלא על חנם היה כל הסיפור הזה, לתודיענו כי עצת ה' היא תקום, עכ"ל.

ביסוד זה ביאר הגאון רבי אהרן קאטלער זצ"ל את מאמר חז"ל (שבת כג:) 'הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים', כמו שאמרנו, שנס הנרות מגלה לנו שכל הנהגת העולם טבע וחויץ לטבע מן השמים הוא, א"כ, אז יבין האדם כי גם בנוגע לפרנסתו אין מעשי ידיו קובעים התוצאות, ואינו אלא כגרון ביד החוצב וכו', ובוזה תתחזק אצלו מידת הבטחון בהקב"ה, ומאז יהיו ראשו ולבו פתוחים כאולם לעסוק ולהבין בתורה, כי מידת הביטחון יש בה סגולה להצלחה בלימוד התורה, משום שני סיבות, א. שהבטח בהקב"ה אינו עובד ומתייגע כ"כ הרבה שעות על פרנסתו, וממילא זמנו פנוי לעסוק בתורה. ב. דע"י בטחונו נפשו שלווה, וסערת רוחו מדאגת הפרנסה שקטה, אינו דואג ומתבלבל בעניני פרנסתו ועסקיו, ומוחו וראשו פנויים להתעמק בלימוד ולהבינו ולזכרו היטב. ולכן 'הויין ליה בנים ת"ח' כאשר יראו הבנים הנהגת אביהם ויבינו

ג. וכלומר, שזכו להבין שגם הטבע בהנהגה מן השמים הוא, ביסוד זה מבארים את התירוץ השלישי שהב"י (עצמו) מתרץ מדוע נחשב הנס שמונת ימים והרי היה להם די שמן ליום אחד, ומתרץ הב"י, דביום הראשון מצאו שלא נחסר מאומה מהשמן, וכן בכל יום עד יום השמיני, ורבים מקשים, א"כ, לא נחשב יום הח' לנס, שהרי באותו לילה היה להם די שמן ליום אחד ואכן השמן דלק כטבעו - יום אחד ונגמר השמן. ותירץ הרה"ק רבי מנחם מאמשינוב זי"ע דאכן אחר ז' ימים של נס הגיעו להכרה שגם הטבע הוא נס, ואף בעירתו ביום הח' הוא נס - לא פחות מימים הקודמים, ועשו זכר לנס של אותו יום. הוסיף ע"ז בנו הרה"ק רבי שמעון שלום זי"ע שעל כן נקרא יום השמיני זאת חנוכה, כי זאת ההשגה שהשיגו ביום הזה היא עיקר התכלית של חנוכה, להגיע להכרה שכל הטבע הוא רק נס של הקב"ה ומנסים הנגלים יכירו בנסים הנסתרים, ולכן נקרא יום זה 'זאת חנוכה' (אמרות טהורות - אמשינוב). הנה איתא בגמרא (תענית כה.) פעם ראה רבי חנינא בן דוסא את בתו בערש"ק בין השמשות כשהיא עצובה, לשאלתו מאי האי, השיבה 'כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי ממנו אור לשבת', ועכשיו היא דואגת שיכבה הנר, אמר לה רבי חנינא בתי, מאי איכפת לך, מי שאמר לשמן וידלוק, הוא יאמר לחומץ וידלוק, ואכן נעשה לו נס והיה הנר דולק והולך עד מוצאי שב"ק, וממנו הביא אור להבדלה.

והקשה בספר 'בן יהוידע' (שם) מדוע בכתה הבת, והרי ראתה שהנר לא נכבה לאלתר כדרך החומץ שאינו דולק כלל, והיינו שכבר נעשה לה נס ולמה לה לבכות ולהתעצב. וביאר הרה"ק ה'שפע חיים' זי"ע (שפע חיים חנוכה ח"א סימן קכט ז, ועיי' ספר הזכות בשלח ד"ה הנני ממטיר), דבאמת הבינה בתו מיד שנעשה להם נס (כדאיתא שם, שהיו בני ביתו של רחב"ד רגילים ומלומדים בניסים), אלא שהיא סברה דמכיוון שאסור ליהנות ממעשי ניסים אם כן תצטרך לישב בחושך כדי שלא ליהנות מאור הנר שנדלק בנס, וע"ז השיב לה 'מי שאמר לשמן וידלוק, הוא יאמר לחומץ וידלוק', פירוש שבאמונתו בהשי"ת היה ברור אצלו שאין שום חילוק והבדל אם חומץ דולק או שמן, שהרי בלי ציווי ה' לא ידלק לא שמן ולא חומץ, וכיון דהכל תלוי במאמר ה' א"כ אין בין זה לזה ולא כלום, דהא תרויהו ניסא ניהו, ומי שיש לו מדריגה זו של אמונה מותר לו ליהנות מאור הנר על ידי חומץ ואין מנכין לו מזכיותו, שהרי אצלו שניהם אינם נחשבים כ'מעשה ניסים', ובוזה התיר לה ליהנות מאור הנר ולהתענג בתענוגים, ונתפייסה.

ד. נוראות כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם בפירושו על התורה (לו יג), כי מתחילה שמר יעקב לבל ימצא יוסף עם אחיו לבדם אחר שידע כי שונאים הם אותו, ומי יודע... ומכל מקום 'אין עצה ואין תבונה כנגד ה'', כי בהגיע העת שהועידו מן השמים למכירתו כבר נשלח למקומו ע"י יעקב אבינו בעצמו, שאמר לו 'לך נא ראה את שלום אחיך', ומזה נתגלגל דבר המכירה למצרים.

קמאי (הסבא מקעלם ועוד) בדברי רש"י בפסוק (לו כה) 'וישאו עיניהם ויראו והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד, וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט', וברש"י 'למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נודמנו בשמים שלא יזיק מריח רע'. ולכאורה קשה, וכי במצב שפל כזה - כשעומדים למכרו ולהרחיקו מבית אביו לדורות עולם, מבלי דעת מה יעלה בגורלו ברוחניות ובגשמיות, וכי יש או איזה 'נפקא מינה' איזה ריח נודף סביבו אם ריח טוב או לאו, אלא, שאין הקב"ה מביא על האדם שום צער יותר מהנקצב עליו אפילו במלא נימא, וכיוון ש'ריח רע' לא נגזר עליו בנוסף לעצם ה'מכירה', סיבכו מן השמים שישאו עמם

והיינו, שלא יועיל לאדם שום השתדלות והתחכמות לשנות ממה שנגזר עליו, ובפרט בענין הפרנסה כמו שאנו אומרים 'כי הוא א-ל זן ומפרנס לכל... ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא' - מקרני ראמים ועד ביצי כינים, ואין הברכה והשפע תלויים כלל במעשי ידי אדם, א"כ מדוע ייגע לריק הרי ריבוי השתדלות לא תגדיל קצבתו, כדכתיב (שמות טו יח) 'ולא העדיף המרבה, והממעיט לא החסיר'.

הדברים אמורים הן לענין מזונותיו של אדם, הן בכל ענין וענין, כי הכל בחשבון, ולא יגיע לאדם לא בריווח ולא בהפסד אפילו בכהוא זה יותר ממה שנקצב לו מן שמיא בחשבון מדוקדק, וכמו שרמזו

ה. ליכא מידי דלא רמיזי, לכשתמנה מס' האותיות והתיבות של הפסוק הנודע - המדבר אודות השפעת הפרנסה 'פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון' תמצא שתיבותיו שבעה, ואותיותיו עשרים וארבעה, והוא כלישנא דעלמא האומרים על מי שדלתו פתוחה בכל עת ומשרת את הפונים אליו בכל זמן, שהוא משרת 24/7 (24 שעות ביום, שבעה ימים בשבוע, והכוונה לגויים שנאסרו בשמירת שבת, או בבני ישראל במה שאינו כרוך בחילול שבת), כך הקב"ה פותח את ידו ומכין מזון לכל בריותיו בכל עת ובכל שעה, כי 24/7 עינו פקוחה למלא כל מחסורנו, במאכל ומשקה, מדור וכסות וכל צרכנו. אגב אורחא, בפרט בעמדנו בשערי ימי הלל והודאה, גם הפסוק הנאמר בריש פרק קז שבתהלים 'הדו לה' כי טוב כי לעולם חסדו' (נכתב הדו חסר וא"ו) עולה ל 7 תיבות 241 אותיות, כי גם ההודאה הבאה מצידנו צריכה להיות 24/7, כי הקב"ה מטיב עמנו בכל רגע ורגע מכל שעות היום, וכלשונו של ה'אור החיים' הק' (שמות כב ו) אין לך שעה ורגע שאין השי"ת עושה פעולה עם האדם בין בבחינת גופו בין בבחינת צרכיו.

ו. וממילא אל ישעבד אדם את ראשו ומוחו להשיג פרנסתו, אלא יאמין שהכל תלוי במה שנגזר עליו, ולא יתעסק בעסקיו אלא רק לצאת ידי השתדלות, וכמאמר צדיקים על הפסוק (תהילים קכח א) 'יגיע כפיך כי תאכל', שצריך להיות יגיע כפך בלבד ולא יגיע ראשך. אמרו המושלים, משל ל'רוכל' שהיו כל 'רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו' משוקעים בעסקי פרנסתו, באחד הימים, חבש כדרכו על ראשו כובע קש גדול, יצא לרחובה של עיר כשהוא טעון שקים מלאים בסחורה על כתיפיו, בעודו מהלך החל לחשב בעצמו, הנה את 'ידי' נצרך הנני לפרנסתי כדי לשאת בהם את משא ה'סחורה', כמו כן ה'רגלים' נצרכות לי שהרי בהם מהלך אני בשווקים וברחובות, ואף את 'הגב והכתפיים' צריך אני - להיות לי עזר ואחיסמך בנשיאת הסלים, אבל על זאת אתמהה לשם מה נצרך אנכי ל'ראש' וכי מה נותן הוא לי ומה מוסיף הוא לפרנסתי, (כי מרוב שהיה שקוע בעסק הפרנסה, לא עלתה על דעתו כלל שיש לכל אברי האדם תכלית חוץ מתכלית ה'פרנסה'), וכך 'העמיק' במחשבותיו עד שמצא נוחם לנפשו - ובסייעתא דשמיא נתישבה 'תמיהתו', שאת הראש נצרך הוא בכדי לחבוש עליו את 'כובע הקש' הגדול להצילו מפני קרני השמש, ואם לא היה לו 'ראש' על מה היה משים את הכובע... מחובת האדם בעולמו, להתבונן היטב, האם שונה הוא מאותו 'תם שאינו יודע לשאול', כי היגע בראשו לפרנסתו, ואינו מבין שראשו יועד לו מן שמיא לעבודת ה' ותורתו, הריהו ממש כה'חכם' שבמשל הנ"ל.

יש שמיישבים על פי יסוד זה את ה'פתרון חלום' שפתר יוסף הצדיק לשר המשקים ושר האופים, לשר המשקים פתר שפרעה ישיבנו על כנו לגדולתו הראשונה, ואילו לשר האופים פתר שישא פרעה את ראשו מעליו ויתלהו על העץ, ומניין לקח זאת, אלא, שכשיוסף שמע את 'שר המשקים' אומר (מ יא) 'וכוס פרעה בידי, ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה', והיינו שהוא מייחס את כל פעולותיו ל'ידי', אם כן 'פתרונו' שיעלה לגדולה, כי זה מתן שכרו של הפועל לעסקיו רק ב'ידי' ואילו מוחו וראשו מסורים לשמים. אך 'שר האופים' שאמר (שם טז) 'והנה שלשה סלי חורי על ראשי' (ונצרך הוא ל'ראש' להשים עליו את הכובע ה'מחורר' כדוגמת ה'חכם' שבמשל הנזכר), וייחס את עסקו בפרנסה ל'ראשו ומוחו' - 'פתרונו' שתוך ג' ימים ימצא את עצמו על העץ.

ובזכות אמונה זו יצא מכל מציריו, וכך איתא מהרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (ראה 'ליקוטי הרי"ם' ריש פרשתן) בדברי המדרש (רבה פד ה) 'וישב יעקב - אמר רבי חוניא משל לאחד שהיה מהלך בדרך וראה כת של כלבים ונתיירא מהם, ישב לו ביניהם, כך כיון שראה יעקב עשו ואלופיו נתיירא מהם וישב לו ביניהם'. ולכאורה הדברים התומים וסותמים, שאם אכן נתיירא מהם מדוע ישב לו ביניהם ולא הלך למקום אחר, וביאר ה'חידושי הרי"ם', כי יעקב אבינו ידע והאמין שאי אפשר לו לאדם להלך נגד הקב"ה, כי הוא הבורא ומנהיג לכל העולם, ושליט על הכל, אמנם, עצה אחת יש לו - להתחזק באמונה שלימה, ועי"ז ימתיק לו הבורא את הצרה ויבטלה, ולכן, כשראה יעקב את כל האלופים - לא ברח מהם, אלא 'וישב יעקב' בישוב הדעת, כמי שהולך מדעתו ליישב בין הכלבים ללא כל מורא ופחד, ובוה ניצל מיד עשו ואלופיו - היצר ונסינותיו, והקים את כרם בית ישראל.

עוד איתא ב'שפת אמת' (תרל"ד), וז"ל. 'נראה, כי ע"י שנתבוזה יוסף מהשבטים - ויפשיטו את כותנתו (לו כג), ולא הררה אחר השי"ת, אלא האמין כי הכל לטובה, עי"ז וינס ויצא החוצה (לפ יב) שהיה לו סיוע שיוכל לכוות עצמו עבור רצון הבורא יתברך. ויש ללמוד הרבה ממעשיות הללו שבתורה, איך לקבל כל הנהגות ה' יתברך בשמחה ואהבה כי הוא נורא עלילה, עב"ל.

והעיקר שלא לייאש עצמו, וכדאיתא מהרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (פרי צדיק מקץ ה, ועיי"ש

הערביים 'נכאת צרי ולוט' - שלא כמנהגם. היודע 'עיקר' זה, ישתנו חיו לטובה ולברכה, ביודעו שכל הצער אשר בא עליו מדוד בפלס ומידה, ולעולם לא יצטער אפילו כקליפת השום יותר מהמגיע לו לטובתו השלימה.

ויהי איש מצליח - אף בעמקי הבור זכר את ה' וראה עצמו כ'מצליח' ע"כ זכה לצאת מאפילה לאורה

בפרשתן (לפ ב), 'ויהי ה' את יוסף, ויהי איש מצליח, ויהי בבית אדוניו המצרי', ומבאר הרה"ק ה'כתב סופר' זי"ע (שו"ת כת"ס או"ח סי' כז) בהקדמת דברי הגמרא (שבת ל:): 'אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה', וקשה, וכי מעשי הקב"ה כמעשי בשר ודם שמואס ומרחק את מי שפניו זועפות ולבו נשבר בקרבו, אדרבה, הרי הקב"ה 'שוכן את דכא'. אלא, כי מי שהוא בשלימות האמונה לא יבא לבו ולא תתבלבל מחשבתו אם יבואו עליו אחד מהמקרים והצרות, ומי שכואב ונאנח ומצטער - יש בו חסרון אמונה ובטחון. על כן אמרו ז"ל 'אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה' - כמי ששמח לבו על ידי שבטוח הוא בה' כי לטב עבדה, אף על פי שאינו רואה איך ומה.

וממשיך ה'כתב סופר', וזהו אומרו ויהי ה' את יוסף - שאף בעת הצרה, השרה ה' שכינתו עליו, ומדוע, כי תמיד היה בשמחה, והאיך היה בידו להיות בשמחה בתוך הצרות, ע"י שהחשיב את עצמו איש מצליח, אף ש'יהי בבית אדוניו המצרי', באמונתו שמאת ה' היתה זאת להטיב אחריתו, וממילא קיבל הכל באהבה ובשמחה, ולכן, ויהי ה' את יוסף, שהשרה עליו את שכינתו.

ז. כדברים האלה וביתר תוקף כתב הרה"ק רבי יעקב אריה מראדזימין זי"ע (ביכורי אביב בפרשתן) על הפסוק (לו לב-לג) 'ויביאו אל אביהם ויאמרו, זאת מצאנו, הכר נא הכתונת בנך היא אם לא, ויכירה, ויאמר כתונת בני, חיה רעה אכלתהו, טרוף טורף יוסף', שלכן טבלו השבטים את כתונת יוסף בדם (לאחר מכירתו), כדי שיתייאש יעקב אבינו מלחפש אחריו, ומלהתפלל על חזרתו בשלום לבית אביו, ביודעם שאם לא כן יבטח יעקב בה' שיחזור יוסף לביתו, ומי שיש לו בטחון וודאי יעזרהו השי"ת שלא יחסר לו הדבר אשר בוטח בו, וכל שכן 'יעקב אבינו' - בגודל בטחונו היה גורם שיעזוב יוסף את ערוות מצרים ויחזור לביתו בשלימות גופו ונפשו. ומכיוון שלא רצו האחים הקדושים שיחזור, מחשש שמא יספר לאביו על המכירה, על כן אמרו ליעקב 'חיה רעה אכלתהו' - ובכדי להחזירו צריך 'תחיית המתים', וממילא יתנחם בלבבו מלהתפלל ולבטוח בה' שיוסף יחזור לביתו, ולא יתוודע לו דבר המכירה [באופן זה ביאר הרה"ק מאז'ביצא זי"ע (בית יעקב וישב לו) לגבי התפילה, שידעו השבטים שאם ידע יעקב שיוסף חי יחזירוהו הנה בתפילתו ע"כ אמרו 'טרוף טורף' - כדי שייאש את עצמו מן התפילה וישאר יוסף בגלותו מצרים].

כי הקב"ה משלם שכר טוב לכל הבוטחים בשמו באמת, וכפירש"י על הפסוק (תהילים נ טו) 'וקראני ביום צרה אחלצך ותכבדני', וברש"י, שזהו 'כבודי' שאושיע את הבוטחים בי. מכאן, שכל הבוטח בה' יושיענו ה' בכל עניינו, כי זהו כבודו של מקום.

שיכלה ויסיר את המחשבות שהעולם מתנהג עפ"י הרגל הטבע (עיי"ש) שהם מחשבות חיצוניות בחי' שוק ועצת היצר הרע.

הנה כתיב (תהלים קנו א) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים ביאורים והסברים רבו כמו רבו בספרי רבותינו הקדושים לבאר מהותו של 'היינו כחולמים', ונביא את דברי הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (פר' ויגש ד"ה שיר המעלות) וז"ל. 'היינו כחולמים' - היינו כיוסף בעל החלומות שעברו עליו כל כך הרבה צרות, במכירתו, ובבית פוטיפר, בנסיון הגדול, ולאחמ"כ בבית האסורים, כמאמר הכתוב (תהלים מב ח) 'כל משברייך וגלייך עלי עברו', ובסופו של דבר נתברר שהכל היה לטובה עבורו, כי ראוי היה יעקב לירד מצרימה בשלשלאות של ברזל (ובזכות ירידתו של יוסף ומינויו למשנה למלך ירד מצרימה בכבוד מלכים). כמו כן, 'בשוב ה' את שיבת ציון' - בשתהיה הגאולה יבירו וידעו שכל היסורים והגלות הכל היה לטובה, ואז ימלא שחוק פיננו ולשוננו רנה' - כמו הישן שנתעורר משנתו וקם מתוך חלום שהיה רואה בחלומו הרבה צער וכאב, הרי כשקם משנתו כל הצער לשחוק בעיניו, באותו האופן יביטו בשתהיה הגאולה העתידה על כל הצרות שעברו, עב"ל"א.

עוד) שיוסף הצדיק התבונן בלילה האחרון לשיבתו בבית האסורים, והחליט בנפשו ש'מעשיו' גרמו לו (לפום דרגא דליה) להיות 'אסור בבית האסורים', ונתעצב אל לבו מאד וכמעט אמר נואש, אך מיד התגבר להתחזק בה' אלוקיו, בתקווה טובה³¹⁷. ועי"ז זכה למחרת לצאת מבית האסורים ולעלות על כס המשנה למלך.

היינו כחולמים, אז ימלא שחוק פיננו - לעתיד יתגלה שהכל היה כחלום

איתא בגמרא (שבת כא:): זמן הדלקת נר חנוכה 'משמשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק', ביאר בה הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (קדושה החמישית) דשקיעת החמה מורה על הזמן שחשכה לאדם כשהקב"ה מתנהג עמו במידת הדין, וכדרך 'שקיעת החמה' לעת ערב, שאור החמה הלך לו ויורדת חשיכה לעולם... בזמן זה קשה לאדם לראות את הנהגת הבורא וחסדיו, מה יעשה, ידליק נרות חנוכה ועי"ז תאיר בקרבו האמונה השלימה בהשגחת הבורא על עולמו בכל עת ובכל שעה - ויבין שאין כל חשיכה אלא אורה ושמחה לטובתו השלימה. וזהו 'עד שתכלה רגל מן השוק', כי שוק מרמו על 'חיצונים' (פע"ח שער חנוכה פ"ד), כלומר

ח. כה רמז לה הרה"ק ר' לייבל אייגר זי"ע בריש הפרשה 'וישב יעקב', שתיבת וישב עולה שי"ח, והוא מספר העולה ב'אחד' יותר מיאוש (כי יאוש עולה 317, ויאוש 318), ללמדך שגם בזמנים הכי קשים לא התייאש יעקב ותמיד היה למעלה מן היאוש.

ט. אמר החכם, כתיב (לט כג) 'אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו - באשר ה' אתו' ולכאורה צריך ביאור, וכי איזה רע היה ביד שר בית הסוהר לראות בו אם 'לא היה ה' אתו', אלא, כי אכן, אם לא היה יוסף חי עם בוראו - באמונה תמימה, כבר היה שר בית הסוהר מוצא עליו איזו עלילות דברים. אך החי עם בוראו לא יחסר לו כל טוב, ולא יאונה לו כל אוון.

י. הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע מרמז בכתוב (תהלים קיב ז-ח) 'נכון לבו בטוח בה', סמוך שבסופי תיבות הוא 'חנוכה', לומר שעל ידי יום טוב של חנוכה מתחזקים בני ישראל בגלות ובוטחים בלבם שהכל לטובה (שפ"א תרנ"ט ד"ה להדליק).

גם יש לומר ש'ראשי תיבות' של נ'כון ס'מוך (התיבה הראשונה והתיבה האחרונה), הרי הם 'נס', ללמדך שמי שלבו נכון וסמוך באמונה ובביטחון בבורא ית' נעשים לו ניסים (שפ"א חנוכה תרל"א ליל ה').

העיד הגאון רבי יוסף היילפרין זצ"ל (ממנטשסטר), שראה בכת"י שהיה כתוב 'מקבי' עם אות קו"ף, והוא ר"ת מ'עולם ק'וינו ב'ך י' (שם השם - הוי"ה), וכלומר, שזאת חרטו החשמונאים על דגלם, את הבטחון בה', ורק לכן לא חששו ויצאו 'מעטים' ו'חלשים' להלחם כנגד 'רבים' ו'גיבורים' ואכן ניצחום (הובא במשחת שמן פרשת ויצא עמוד רמ"ג).

יא. וכן מרומז בפרשתן (מ כג) 'ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו', ואיתא מהרה"ק ה'לב שמחה' זי"ע (שנת תדש"מ בסו"ד, וכן בשבט סופר פרשת מקץ בסוף דיבור הראשון) דאע"פ שהיה נראה כרעה לגבי יוסף ששכח שר המשקים מלהזכירו ולהוציאו מבית הסוהר, מ"מ היה לו מזה טובה, שהרי אם היה יוצא מבית האסורים מיד באותה שעה, היה אכן משתחרר לחירות ותו לא, אבל מכיוון שנשאר שם לעוד שנתיים ימים, לכן הוזכר לפני פרעה בעת שחיפש

באר הפרשה - פרשת וישב - הנוכה

ישראל, והן הן גבורותיו שסובל כדי להטיבם באחריתם, עב"ל, וכלומר שכביכול הקב"ה מצער עצמו בכדי להיטיב לישראל, ומעתה נבין כמה הצרות והרעות הם לטובתנו, שהקב"ה מוכן כביכול להצטער בעצמו מרוב רצונו להשפיע עלינו את הטובה הגדולה, וממילא כמה עלינו ליתן שבח והודאה על הצרות שהם מביאים את הטובה, וזהו ההודאה 'על המלחמות' שהם גרמו לנו את הניסים לבסוף.

ולכל איש מבני ישראל ייאמר - כל חר וחר בדיליה, בימי הגלות נדמה לנו הרבה פעמים שעוברים עלינו דברים שאינם טובים, ו(נאמת) אנו סובלים מכאובים וייסורים רבים ועצומים קשים מנשוא, זה בבריאות הגוף או הנפש, זה בפרנסה, יש המתענים בצער גידול בנים וכיו"ב בשאר צרות המתרגשות ובאות על ראשו של אדם. אין לנו אלא להתחזק במה שהראונו מראשית הדורות בתחילת בניינו של 'כלל ישראל' במעשיו של יוסף הצדיק, שלבסוף ראו 'כל עמי הארץ' שהכל היה לטובה, אף אנו לבסוף ימלא שחוק פיננו ולשונו רינה, לבסוף נשחק על עצמנו על שהיינו לחוצים ומתמרמרים על מה שהיה לנו לטובה ונדמה לנו לרעה. והן הן הדברים האמורים לדמותו לחולם חלומות בשנתו בלילות, כמו מי שהיה רואה בחלומו הרבה צער וכאב, כשקם משנתו, כל הצער לשחוק בעיניו. כך יראה לנו כשתהיה הגאולה העתידה על כל הצרות שעברו".

ומעשה אבות סימן לבנים, כמו שאיתא ב'אור החיים' הק' בפרשתן (לו יד) שלכאורה קשה היאך נתגלגל שנמכר יוסף למצרים כשהלך במצוות אביו, וקיים דבריו 'לך נא ראה את שלום אחיך', והרי 'שלוחי מצוה אינן ניווקין' (פסחים ה.). ותירץ האוה"ח, וז"ל. יש לומר שנוק שתכליתו הטבה ומעלה גדולה (עלייתו לגדולה ומלכות) אינו חשוב נזק, ע"כ. נמצא שאין הדבר נחשב כמי שאירע לו איזה 'נזק', אדרבה, ע"י המכירה נעשה משנה למלך בכל ארץ מצרים. ומכאן ילמד כל איש לבטוח בה', וידע שכל הנדמה לו כנזק תכליתו לטוב ואחריתו ישנה מאד, ויצא הפסדו בשברו הגדול שיקבל בעתיד, ונחשב כשרוי כבר עתה בזאת הטובה, כי זו הדרך המוליכתנו לטובתנו".

בדרך זה מבאר הגה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות סו.) את נוסח ההודאה הנוכה 'על הניסים ועל הגבורות ועל המלחמות', שלכאורה מה מקום יש להודות על המלחמות. ומבאר החת"ס, כי הקב"ה הוא טוב ומיטיב, אלא שפעמים הרבה שאין ראויים לקבל את הטובה מבלי שתקדם לה ייסורים תחילה, 'על דרך גלות מצרים שרם קבלת התורה וירושת ארץ ישראל, וצרות יון שרם שזכו למלוכה וממשלה בבית שני, וכן גלות הרע והמר הוא ההעדר הקודם להויות הטובות הניבאות המועתדים לבוא במהרה בימינו אמן', ומוסיף החתם סופר דבר נורא בזה"ל, והקב"ה כביכול מצטער בצרות

פרעה 'פותר' לחלמו, ואז לא די שיצא לחרות אלא גם התמנה להיות 'משנה למלך', ורווח גדול היה לו בעיכוב זה, של שנתיים בבית הסוהר. ומכאן לימוד לכל אדם שלפעמים מסובב הקב"ה דבר שנראה כמו רעה אצלו והוא לטובתו כמו שהתגלה אצל יוסף הצדיק...

יב. סיפר אחד מזקני הדור מחסידי באבוב, כי בימי המלחמה איבד את כל בני משפחתו, ב"ב וצאצאיו, ואף רבו נתעלה לשמי רום, והיה שבור ורצוף עד עמקי נשמתו ולא ידע לשית עצות בנפשו. עד שנגלה אליו הרה"ק הקדושת ציון זי"ע בחלום הלילה, והתמרמר בפניו על רוע המצב, ויען לו הרבי, שמע נא פירוש דברי הכתוב (דברים יא יז) 'וחרה אף ה' בכם'. כי אף במצב של וחרה אף - אף בעת זעם וחרון אף, הרי ה' בכם - הקב"ה שורה בתוככם כדכתיב (תהילים צא טו) 'עמו אנוכי בצרה', ומשגיח עליכם בהשגחה פרטית ומדוקדקת. דברים אלו הפיחו בו רוח חיים והחזיקו אותו בכל הזמנים הקשים.

בסוף שנת תש"ג נערכה אסיפת רבנים, וישב שם גם יהודי פליט מניצולי ה'מלחמה' שתיאר בפני המשתתפים את הזוועות הנערכות בבני ישראל דבר יום ביומו בירופ (אירופה), ובסוף דרשתו נענה ביגונו ובלבולו כי רב זיי טוהען און ער שווייגט' (וכל זה הם עושים והוא הקב"ה שותק)... נזדעק הגאון רא"ז מעלצער זצ"ל בכל כוחו 'זיי טוהען... ער טוהט' (הם עושים... והרי הוא עושה את הכל) בחשבון ממעל שאינו מובן תמיד ליושבי הארץ קרוצי חומר.

יג. אכן, לא באנו לומר כי אין יסורים וקושי בעולם - כי אף אם לעתיד יתגלה שהכל לטובה ולברכה, אך אין החי מכחיש את החי כי בשעת מעשה אכן מרגיש האדם כמחט בבשר החי בכל אחד מהצרות האמורות לעיל, ולא באנו אלא לומר כי אם ידע מיד בעת הצרה שעוד יבוא יום וישחק על עצמו כאותו חולם חלום כשנפקח משנתו...

ירים אביון... ולכן ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו, כי המה תרתי דסתרי, כי אי אפשר להתגדל ולזכות למלוכה אם לא ישפיל דעתו תחילה".

מלבין פני חברו - חומר הלבנת פנים

בפרשתן (לח כה), 'הוא מוצאת...' ובגמרא (סוטה י:), 'אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, מנלן מתמר' שלא גילתה על יהודה אלא אמרה אם יודה וכו'". נוראות מצינו בחומר עוון מלבין פני חברו עד שאמרו (ב"מ נט:) אין לו חלק לעולם הבא, וב'פני יהושע' (ב"מ נח:) מוכיח דעון זה חמור יותר מעון

מאשפות ירים אביון - מתוך השפלתו תבוא הגבהתו הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (ד"ה היה) מפרש את הכתוב (לו ב) 'ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם', כי יעקב אבינו שלח את יוסף לרעות ולהתחבר עם בני הגבירות, אך הם ריחקו אותו ושלחוהו להיות נער ומשרת אצל בני השפחות, וזה גופא היה 'דיבתם רעה אל אביהם' - שהם מרחקים אותו כל כך. מששמעו השבטים על כך, הוכיחוהו ואמרו לו 'המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו', אם אינך מקבל על עצמך את הבזיונות הללו לא תוכל למלוך עלינו, כי כלל מסור בדינו, מבית האסורים יצא למלוך, כלומר מתחתית הדיוטא תצמח מלוכה, על דרך (תהלים קיג ז) 'מאשפות

יקל מעליו כבר בזו העת לקבל באהבה ובשמחה את כל מה שעובר עליו, וכעין הרגשתו של הפועל העמל קשה לפרנסת ביתו בנשיאת משאות כבדים או בהליכה מייגעת - שהוא עושה כל זאת בשמחה כשהוא רואה בדמיונו את ה'מצלצלין' שיספור בעת קבלת שכרו מבעליו המעבידו, ויגל לבו בדמותו בנפשו את ה'רווחה' שתבוא לביתו בזכות עבודתו זו.

אברך אחד תינה את מר נפשו אצל הרה"ק רבי שלום מקאמינקא זי"ע שצרות ומצוקות רודפים אחריו וחיייו מרים עליו. ענהו הרה"ק הכל לטובה מאת הבורא הטוב ומיטיב לכל, אמר האברך, וכי אפשר להתכחש למציאות הדברים כי רע ומר חלקי, אמר לו הרה"ק ה'מבינים' ישבחו את משקה היי"ש ושאר 'משקאות החריפים', וישתו ממנו לרוב. לעומתו, אדם מן השורה שיטעם מהמשקה יזדעק מיד ויחמיץ פניו לנוכח מרירותו כי רבה, ומהי תשובת ה'מבין', כי אכן, כך הוא טבעו של המשקה - 'מרירות' זו תביאנו בתוך זמן קצר לידי 'ששון ושמחה', וממילא מתחילת שתייתו כבר מרגיש בו מתיקות שאין כמוהו, אף אתה כיוצא בו, הנך מתאונן על המרירות שבחייך, אין זה כי אם אחר שאינך 'מבין' עד כמה מתוקים המה דרכי ה', ואם תבין זאת, הרי מיד בעת 'שתיית המרורים' תגיל ותשמח כל ימי חייך.

והמשילו לאיש הרוכב על הסוס שרואה ב'פרשת דרכים' כי שני דרכים לפניו, האחת תחילתה ברפש וטיט אבל לאחר מהלך קצר בטיט ורפש באה דרך המלך רחבה וחלקה עדי הגיעו למחוז חפצו, ואילו הדרך השניה תחילת רחבה ונוחה ולאחר מכן אלפי מילין מלאים בטיט ורפש, ובוודאי יטה הרוכב את הסוס לדרך שתחילתה טיט ורפש, והסוס יתמה על בעליו ש'חכם' גדול הוא מדוע הוא מוליכני דרך טיט ורפש קמשונים וחרולים, אבל האמת שהסוס חושב כן כי אינו אלא 'קצר רואי' שראשו מוטה כלפי מטה, ואין ראייתו רחבה וארוכה, על כן אינו רואה אלא את הטיט שבכאן, ואינו רואה כי בקרוב ישתנה מצבו וקרובה ישועתו לבוא, הבה נזהר שלא להיות כאותו הסוס הבוכה בראותו קושי מועט ואינו מכיר כי בקרוב יושע בתשועת עולמים.

יד. זאת למדנו גם בענייני דיומא במצוות נר חנוכה, שהנה ה'שמש' עומד גבוה יותר מנרות החנוכה, ואף שבעצם מעלתו פחותה משאר הנרות שהרי אינו חלק מהמצווה, וטעמא דמילתא כתב המהרי"ל (הלכות חנוכה ג) וז"ל, וסימן 'לשום שפלים למעלה' (והוא מלשה"כ איוב ה יא), והיינו שדווקא 'השפלתו' היא סיבת 'הגבהתו'.

וכך רימזו באותיות החרוטות על ה'דריידעל' נשג"ה שהוא ר"ת נ'נס ג'בוה - ה'ר ש'פל, מי שהוא 'ננס' הקב"ה 'מגביהו', ומי שהוא 'הר' הקב"ה 'משפילו'.

עוד אמרו כי אין המשחק בדריידעל מנצח אלא אחר שנפל הדריידעל מסיבובו, כי רק אחר הנפילה תבוא ההצלחה והניצחון.

טו. הגה"ק מאוסטראווע זי"ע היה אומר, שהרבה יש להתבונן בלימוד זה, דאם יהודה לא היה מודה שהוא עשה את המעשה, היו מוציאים להריגה את תמר ושני עובריה - ואף על פי כן העדיפה להפיל עצמה לכבשן האש ולא להלבין ברבים את פני מי שמסכים שיהרגו שלשה נפשות בישראל - בכדי לשמור על כבוד עצמו, היש לך...

'כאילו שופך דמים' לאו דשקולין הם, אלא שיש בכלל ענין זה ענין דשפיכות דמים, כיון דאזיל סומקא ואתא חורא, אבל אה"ג דמלבין חמור משפיכות דמים, כיון שמביישו בפני רבים".

וזנה, טבע האדם הקרוב אצל עצמו לחשוב תמיד שהוא חשוב יותר מחברו, כי הוא רואה רק את המעלות שבו ואת החסרונות שיש בזולתו, וזה מה שגורם לו להתעלם מצרכי אחרים ולטעות שהוא קודם לחברו. אך האמת אינה כן, וכך מצינו בגמרא

רציתה, שהרי אמרו (ב"מ שם) 'כל היורדין לגיהנם עולים (לאחר י"ב חודש, כמשפט רשעים בגיהנם), חוץ משלשה שיורדין ואין עולין, ואלו הן... והמלבין פני חברו ברבים^{טו}, והמכנה שם רע לחבירו', ומדייק ה'פני יהושע' דממאי דקתני 'כל היורדין' משמע שגם רוצח השופך דמים בכלל העולים מגיהנם, וא"כ איך אמרו שם 'כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים', והלא המלבין פני חברו גרוע וחמור יותר, והא ראייה שאינו עולה מגיהנם, ומתרץ דבוראי כן הוא האמת, 'דהא דקאמר לעיל

גדול מזה... ודייקא ממעשה זה למדו חז"ל 'נח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים', כי כ"כ גדול חומרת הדבר...

מענין לענין, כתיב בפרשתן (מ ו) 'וירא אותם והנם זועפים', וברש"י (שם ה) 'ומדרשו, כל אחד חלם חלום שניהם, שחלם את חלומו ופתרון חברו'. הקשה הרה"ק ה'פני מנחם' (שמענו ממי שמענו ממנו) בשלמא, פניו של שר המשקים היו זועפות שהרי ראה פתרונו של חברו שיתלו את שר האופים, וחשב שאף חלקו יהא כסופו של חברו, אבל שר האופים שראה שישבו שר המשקים כמשפטו הראשון, אם כן למה היו פניו זועפות, הרי היה לו לומר לעצמו שאף הוא יהא פתרונו לטובה, אלא שלא היה לו עין טובה ולא היה יכול לסבול לראות חברו משתחרר ויוצא לחירות למשפטו הראשון, ומשום רשעותו ועינו הרעה נענש.

לאידך, כבר אמרו, שכל מעשה הצלתו של יוסף הצדיק מבור בית הסוהר ועלייתו להתמנות למשנה למלך - הכל היה כששאל את שר המשקים והאופים - מדוע פניכם רעים היום, כששם לבו לחזק את זולתו. ללמדך שמ'מילה טובה' איש לרעהו אפשר לאדם להציל אחרים ואת עצמו, עדי בואו אל כס המלוכה...

וזאת נדרש גם ממה שנהגו להניח את ה'שמש' מעל הנרות, כי בו מדליקים את הנרות (מהרי"ל), ורמז יש בדבר כי כל המיטיב לאחרים כדוגמת ה'שמש' שהוא מדליק את כל הנרות אזי עולה ומתעלה הוא על כולנה...

עוד במעלת ה'שלום' ורעת המחלוקת יש להביא מה שכתב הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (ד"ה לך) בביאור האמור בפרשתו שאמר יעקב ליוסף 'לך נא וראה את שלום אחיך ואת הצאן והשיבני דבר' (לז יד), כי היתה ברכה מרובה בצאנו של יעקב אבינו, מאחר שהיו השבטים כולם באחדות חוץ מיוסף, וכמו שאמרו בגמ' (ב"מ נט.) שהשלום מרבה שפע וברכה, ועל כן אמר יעקב ליוסף לך נא וראה את שלום אחיך אשר כולם בשלום, וראיה לדבר הוא מ'שלום הצאן', שאם לא כן אזי לא היה ברכה בצאן, ומכך תלמד גם אתה להיות עימם בשלום.

טז. פעם הלך א"ז הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע לשפוך צקון לחשו בכותל המערבי, בהיותו שם רצה מאן דהוא לגשת אליו לתת לו 'ספר קודש' בכוונה תחילה שהרבי ישלם לו ב'נדבה' בעין יפה ובנתינה הגונה, משהבחינו בו המשמשים הרחיקוהו משם כדי שלא יפריע לצדיק באמצע עבודת הקודש, ויהי כאשר סיים הרה"ק להתפלל והתחיל לחזור ולצאת מן הכותל הזדעזע כשהבחין לפתע ביהודי זה העומד מרחוק ומחזיק את הספרים בידו, כי הבין שהלה רצה לגשת אליו אך לא נתנו לו, וכשהוא נסער בסערת רוחו נתן ידיו על מצחו וזעק מקירות לבו 'הם מבלבלים אותי לגמרי, איך אפשר לגרום עגמת נפש ליהודי...'. ומיד ציוה למשמשיו למהר ולהביאו לפניו, וכדי לפצותו ולפייסו נתן לו נדבה גדולה, ואז הלך ליטול ידיו וחזר שוב לכותל המערבי להתפלל.

יז. צא ולמד חומר העוון ממה שאמרו (ב"מ נח: נט.) 'כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים... אין לו חלק לעולם הבא' וכדאי הוא העיון בתשובתו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספרו 'מנחת שלמה' (ח"א סוף סימן ז) שהאריך לעורר בענין הלבנת פנים, ודן שם באריכות מדוע לא מצינו שהתירו לחלל את השבת כדי להציל את חברו מהלבנת פנים (ועי' שו"ע או"ח שז יד), ואיך א"כ מזלזלים בדבר חמור כזה.

יח. פעם עשה הרה"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע את דרכו בפרוס הפסח אל העיר ליז'ענסק אל רבו הרה"ק הרבי רבי אלימלך זי"ע. בהיותו בלב יער איבד את דרכו ולא ידע אנה יפנה, מכיוון שכך נעמד הר"ד ובכה אל הבורא בדמעות שלישי שיחלצו מן המיצר, לא עברו כמה רגעים ולעיניו נגלה זקן אחד שהדריכו והוציאו מסבך היער.

וכשיתבונן האדם בזה ישכיל ויבין גדלו ויקר תפארתו של כל יהודי, שהוא בן למלך מלכי המלכים הקב"ה, וממילא כל אשר לו יתן בעדו ולהיטיב עמו, ויתרחק כמטחוויו קשת לבל יפגע ברגשותיו וכ"ש בגופו או בממונו².

מי לה' אלי - יקפוץ ויתחיל במלחמה וה' יהא בעזרו
פרשה זו יפה נדרשת בסוגיית קדושת עם בני ישראל
- בעמידה איתנה בנסיונות³ כדכתיב בפרשתן

(פסחים כה:) שביארו הטעם מדוע על האדם למסור נפשו למיתה אם מכריחים אותו לעבור על עון רציחה, כי 'מאי חזית דדמא דידך סומק טפי' (מה ראית לומר, שהדם שלך אדום יותר מדמו של חברך, כלומר שאתה חשוב ממנו), דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי (שמה דמו אדום יותר משלך, הוא יותר חשוב ממך), מכאן תלמוד, שהכל חביבין לפני המקום, ללא כל הפרש והבדל, ואפילו הגדול שבישראל אסור לו להציל את עצמו ע"י רציחת יהודי הפחות שבפחותים, כי כולם אהובים וחביבים לפני המקום⁴.

כאשר נפרדו זה מזה נענה הזקן ואמר, אלמדך שני דברים שתזכרם תמיד, ואלו הם. א. בבוא הנגר לחבר שני קורות עצים יחדיו, ובאחד מהם יש 'בליטה' כלפי חוץ, אזי העצה היעוצה לחורר 'שקיעה' בקרש השני - במקום לחתוך ולגזום את בליטותיו של הראשון, וכך יתחברו שני העצים והיו לאחד. ובא לרמז לכל אחד באשר הוא שכשברצונו להתחבר עם ידידיו וחבריו באהבה, אחווה, שלום ורעות, עצתו שיעשה שקיעה בעצמו - כלומר שיוותר משלו לרעהו, וכך יבואו לאחדות השלימה והראויה. ב. תחת אשר תעמוד ותפשפש במעשי רעך, עסוק בדרישה וחקירה אחרי מעשי עצמך... מיד אחר הדברים האלה פרח לו האיש, ונתברר כי הנה זה אליהו זכור לטוב (עיי' ש"ק ח"ב אות שמא).

יט. וכבר היו דברים מעולם, שבשנות השמד שאלו אנשים כשרים ופשוטים את רבותיהם, אם מותר להם למסור נפשם כדי להציל את חבריהם הגדולים והחשובים יותר מהם, כי לדעתם מוטב שהללו ישארו בחיים ויעשו יותר נחת רוח לבורא יתב"ש, ותשובה ארוכה על זה תמצא בשו"ת 'מקדשי השם' (קונטרס שער מחמדים עמוד ו) להגה"צ רבי צבי הירש מייזליש זצ"ל אב"ד ווייצען, עיי"ש מה שהעלה לדינא. ועלינו ללמוד מזה עד כמה יכול בשר ודם להשיג מדת אהבת ישראל במסירות נפש ממש ועד בכלל, ועכ"פ יהיה חלקנו בין אלו שיש להם עין טובה בחלקם של אחרים ומשתדלים לעזור ולסייע להם בכל עת מצוא.

כ. במסכת בבא קמא (דף ס ע"ב) מובא שדוד המלך שלח לשאול את החכמים 'מהו שיציל עצמו בממון חברו', וענו לו שאסור, ולפי פירוש רש"י שם נמצא שאסור לאדם להציל עצמו אף במקום פיקוח נפש בממון חברו. ובארוכה ביאר את שיטתו הגאון בעל ה'ערוך לנר' זצ"ל בספרו שו"ת 'בנין ציון' (סימן קסז-קסט), דמה שאמרו (סנהדרין עד.) שיהודי מחויב למסור נפשו להשי"ת רק על שלש עבירות החמורות שבתורה, הני מילי בעבירות שבין אדם למקום, אבל בנוגע ל'ממון חברו'. אין כל היתר לגעת בממון רעהו אפילו כשהדבר נוגע לפיקוח נפש (אם כי לא באנו כאן להביא דבריו להלכה ולמעשה כי רבים נחלקו בזה - עיי' במסכת ב"ק שם בתוספות וראשונים, מ"מ יש לנו ללמוד לכה"פ עד סמוך לפיקוח נפש כמה יש להיזהר בממון חברו).

כא. מספר המחנך הגדול רבי משה בלוי שליט"א, מעשה שהיה עד לו בשנת ה'תשמ"ה, ר"מ קבע לעצמו 'חברותא' עם בחור חשוב מבני גילו, ללימוד בצוותא בכל ליל שישי, באחד השבועות כשבא ללמוד עם הבחור ראה שפני החברותא נפולות ואיננו כתמול שלשום, שאלו ר"מ - מדוע פניך רעים היום, מה קרה ומי ציער אותך עד כדי איבוד ישוב הדעת, אמר לו החברותא, הנח לי, כי ממילא לא תוכל עזור לי מאומה... אבל ר"מ לא אמר נואש, והמשיך להפציר בו לקיים בעצמו דאגה בלב איש ישיחנה. נעתר החברותא להפצרותיו, ופתח לאמר לו, הנה, בחודש אלול שעבר (שנת תשד"מ) קיבלתי על עצמו להיזהר בשמירת העיניים בזהירות מופלגת, ואכן, עד עתה היה ה' בעזרי ועמדתי בקבלתי, אבל, היום הוכרתי לעבור טיפול שיניים, ולצורך כך נסעתי לרופא שיניים המקבל קהל בעיר תל אביב, ובעל אם הדרך נלכדתי ונכשלתי בראיות אסורות ל"ע וכן אצל הרופא באופן נורא, מעתה תבין את סערת רוחי על מה ולמה היא באה...

רבי משה שראה כי עוד מעט תנזק נפשו של החברותא, הביט בשעון התלוי על כותלי ביהמ"ד וראה כתוב בו 11:15 - הוה אומר שעדיין דלתו של הגה"ק ה'סטייפלער' פתוחה לקבל את הקהל (כידוע שהגה"ק היה גם רופא נפשות, מלבד כל גאונותו וצדקותו) עד השעה 11,30 בחצות ליל, מיהרו השניים למעונו - מעשה זה היה כחצי שנה לפני הסתלקותו

(לט ת-ג) 'וימאן...^{כב} זינס ויצא החוצה'^ג. כתב הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (צו ד"ה וישחט) כי ג' פעמים יש בתורה 'שלשלת'^ג. א. בתיבת ויתמהמה (גבי לוש, יש טז), ב. בפרשתן וימאן גבי יוסף הצדיק, ג. בפרשת צו בתיבת וישחט (ח כג). ומרמו על 'דרך העבודה', כשבא

האדם לתאוות עולם הזה אפילו בהיתר, מתחילה יקיים בנפשו - 'ויתמהמה' שלא ימהר למלא תאוותו, ולא יחשוש שעיקוב ואיחור התאוה יזיק לוי"ה, לאחר מכן - 'וימאן', שילחם עם יצרו בזעקת 'איני רוצה' עד שכבר לא ירצה לילך אחר תאוות לבו (היינו כשלבנו עדיין יתאוה

למרומים, מכיוון שכבר כבדו אזניו משמוע, על כן העלה הבחור על גבי הכתב את כל אשר קרהו - הנני בחור בן 19 שנה, מראש חודש אלול ועד היום התגברתי מאד בענייני שמירת עיניים וכו', היום נסעתי לת"א ונכשלתי בצורה נוראה, מאז אין לי מנוחה, ואני אנה אני בא... חתם בשמו ובשם אמו והגישו אל הסטייפלער. לאחר שקרא את כל הנכתב, נעץ הגה"ק את עיניו החודרות כל חדרי בטן (אשר חיל ורעדה יאחזון בכל מי שמראה עיני הגה"ק נפל עליו), ובקול רעש גדול אדיר וחזק שאל את הבחור, אמור נא, האם פעם אחת התגברת על יצרך ושמרת עיניך בהיותך בדרך, ענה לו הבחור בכתב ידו, רבי המצב רע ומר... שוב חזר הסטייפלער על שאלתו, עד ש'הודעה' הבחור שאכן שמר על עיניו בחלק מהזמן, נענה אליו הגה"ק בזה הלשון (וכפי שרשם זאת רבי משה בזמנו) אינני מגזים אינני משקר... אינני מגזים אינני משקר... אם היה לי כח הייתי קם בפניך מלוא קומתי, להערכתי הנסיעה מכאן ועד לתל אביב היא נסיעה של בערך שלושים וחמש מינו"ט (דקות), בכל פעם ופעם שהתגברת קיימת מצוות ויראת מאלוקיך, ונקדשתי בתוך בני ישראל, ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך, בודאי תקבל עונש על מה שנכשלת, אבל בכל פעם שהינך מתגבר אתה מתקן את העבר, א"כ מה יש לבכות, בכל פעם שהנך מתגבר בזה ובכל ענייני הקדושה הינך במדרגת יוסף הצדיק ממש ממש ממש. העיקר המלחמה, תילחם תילחם תילחם. עכ"ל. ורבות יש להתבונן בדברים נוראים אלו, שאמר הסטייפלער שאם היה לו כח היה קם מלוא קומתו על פעם אחת שהתגבר על יצרו ושמר את עיניו. וכן כל פעם שמתגבר הוא במדרגת יוסף הצדיק ממש ממש ממש. הדברים נכנסו ללבו של הבחור ויצא משם כ'תינוק שנולד', כי מעתה דרכי הקדושה פתוחים לפניו בכל עת ובכל שעה.

כב. הנה ה'טעם' על תיבת וימאן הוא 'שלשלת', וביאר בה ה'אלשיך' (תו"מ בפרשתן) כי הנה פעמים שהיצר מביא לאדם 'נסיון' ומבלבל דעתו בטענות שונות ומשונות, עד שלא ימצא האדם את ידיו ורגליו, ואם האדם מתחיל לענות כנגדו מסוכן הוא מאד להכשל כי פעמים שהעומד לנגדו 'חריף' יותר ממנו והלה יענהו תשובות (אף שבוודאי אינם נכונות) כנגד כל טענותיו ואז בע"כ יחטא (בפרט כאשר שליחו של היצר הוא 'אדם' כמותו המפתהו בחלקקות לשון), אין לו אלא עצה אחת - לזעוק וימאן וימאן - בלא 'דין ודברים', כי ממילא לא אשמע לך ותו לא מידי, כדוגמת הקושר עצמו ב'שלשלת' של ברזל, ורק כך יעלה בידו לעמוד בנסיון.

כעין זה כתב ב'קדושת לוי', וז"ל, הטעם על 'וימאן' הוא שלשלת, ושלשלת הוא הרמת קול, כאדם אשר ממאס בדבר, ומרים קול במיאוס הדבר ההוא. עכ"ל.

כג. ודע, כי עיקר התעלותו של האדם הוא רק על ידי ה'מלחמות', כי הנה בריש פרשתן כתב רש"י לבאר סמיכות 'תולדות יעקב' לאלופי עשו, שתחילה כתבם בדרך קצרה לפי שאינם חשובים להאריך בהם, ואחר כך הזכיר ופירט כל סדר התיישבות יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם. והביא רש"י שכן מצינו 'בעשרה דורות שמאדם ועד נח, פלוני הוליד פלוני, וכשבא לנח האריך בו, וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם, ומשהגיע אצל אברהם האריך בו'. ולכאורה יש להקשות, כי בשלמא לגבי אותם עשרה דורות מאדם ועד נח וכן מנח ועד אברהם יש צורך להזכירם למען נדע את סדר הייחוס שלנו עד אדם הראשון, וסו"ס הם הם אבותינו, אולם עשו ותולדותיו לאיזה צורך נזכרו כלל. ומבאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרמ"ד ד"ה וישב) וז"ל, והענין הוא שעל ידי הרדיפות שהיה לו מעשו בא לכלל ישוב, ולכן הוצרך לחשוב אלופי עשו שמזה בא השלמות ליעקב, עכ"ל, והיינו שכל מעלתו של יעקב הוא רק בזכותם, כי אי אפשר ליעקב בלא עשו, ורק מנסיונות ומקשיים מתגדל האדם ומתעלה עד מאד.

כד. כידוע שב'טעמי המקרא' טמונים עניינים גבוהים ורמים שאין לנו בהם כל השגה, וחז"ל דרשו (מגילה ג.) על הכתוב 'ויבינו במקרא' שהכוונה היא על 'טעמי' התורה שניתנו למשה מסיני.

כה. וידוע, מה שהורה הרה"ק רבי שלומק'ע מזוועהיל זי"ע לבחור ששקע בעמקי תהום רבה, אף אם יודע הינך שלבסוף נפול תיפול ביד היצר הרע - מלך זקן וכסיל, מכל מקום אל תתנהג עמו כמלך, אשר בפצותו את פיו

מכל מקום לא יסכים לילך אחריהם), ועי"ז יזכה - 'וישחט', ולנצח את יצרו, כמו שאמרו חז"ל (שבת לא:): דהמפתחות שישחט יצרו הרע וכבר לא יתאוזה כלל למטעמותיו.¹ החיצוניות רומזות על יראת שמים ויראת הטא"ב.

איתא בגמ' (שבת כא:): תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, רמזו בה הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (חנוכה שנת תרל"ה) כי בימים הללו יש סיוע ממעל לקנות במידה גדושה 'יראת שמים' - להתגבר וינס ויצא החוצה - מעלת המתגבר על היצר והנה מצינו אצל יוסף הצדיק בעת ה'נסיון', דכתיב (ל"ט יב) 'ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה', ובוודאי ידע יוסף שאם יתאמץ לחשוף את בגדו ממנה

מיד ממלאים משאלותיו, אלא, תדחהו בלך ושוב, כי על כל רגע ורגע שהאדם דוחה מעמו את היצר אף אם נפל לבסוף הריהו גורם נחת רוח מרובה להקב"ה לאין ערוך.

כו. עצה נפלאה למד הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (וישב תרל"ג) מדברי הכתוב (לט ח-ט) שם נאמר וימאן וגו' איננו גדול בבית הזה ממנו ולא חשך ממני מאומה וגו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים, כי בבואו לידי נסיון יישב דעתו ויתבונן היטב כי אבריו וכל חושיו משל הבורא ניתנו לו גם יחשוב מנין לי כח לפעול בהם אם לא מידי הקב"ה בכבודו ובעצמו... אשר הוא בעל הכוחות כולם והוא מניע את ידי ורגלי, ואין לך תנועה קטנה כגדולה שהאדם מניע מבלעדי עזרתו יתברך. מעתה יחשוב - הרי ברצות ה' יטול ממני את כוחותיי כשאגש לעבור עבירה ואז אהיה מוטל כאבן דומם מבלתי יכולת להניע את איברי, ואעפ"כ מפקיד הקב"ה ברשותי את כל הכוחות שאוכל לעשות כרצוני, ואם כן איככה אשא פנים ואבגוד בו ית' ובכוחות שנתן לי ולעבור עמם עבירה. [והרי הדבר דומה, לאדם השואל מעם חברו קרדום, והוא הולך עם קרדומו זה ועוקר והורס את כל שדהו של חברו. נמצא שהוא משתמש בשל חברו בכדי להרוס לו ולגמול לו רעה תחת טובה ואין לך כפיות טובה גדולה מזו].

וכה אמר יוסף הצדיק - איננו גדול בבית הזה ממנו ולא חשך ממני מאומה וגו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וגו' כלומר, אם אדוני - ריבון העולמים, נותן לי כוחות ולא חשך ממני מאומה, איככה אוכל לגמול לו רעה תחת טובה. ומסיים ה'שפת אמת', אבל יישוב הדעת הלזה, בא רק לאחר ה'וימאן' שהוא ממאן ליצר הרע מבלי ליישב דעתו ולתת טעם למעשיו, ורק לאחר מכן הוא יכול להילחם בו על ידי יישוב הדעת.

כז. מעשה באחד שהגיע אל הרה"ק ה'מגיד' הגדול ממעזריטש זי"ע והתאונן בפניו שאין בכוחו לעמוד ולהתגבר על כל הרהורים ודמיונות שיצרו מפתהו לחשוב בהם בכל עת מצוא ובפרט בעת 'התפילה והלימוד', מששמע ה'מגיד' את דבריו, שלחו שיפנה אל בית ה'אור המאיר' זי"ע, והוא יורה לו את הדרך הנכונה, חיש מהר עשה היהודי את דרכו אל בית ה'אור המאיר', משהגיע למחוז חפצו באישון ליל וראה שהאור מאיר בבית החל דופק על דלתות הבית ואין קול ואין עונה, אין הדלת נפתחת, מכיוון שהכפור שלט בחוצות, והיהודי הרגיש שעוד מעט קט וכולו נעשה כגליד קרח הוסיף לדפוק בדלת שוב ושוב, ועדיין לא נפתחה הדלת... אחר זמן שאל היהודי את ה'אור המאיר' מדוע לא פתחת לי את הדלת הרי נשלחתי בשליחות מיוחדת אליכם, ענהו הרה"ק, הן אמת, ובזה גופא עניתך, שבביתי אנכי הוא ה'בעל הבית' - למי שארצה אפתח את הדלת, ולמי שאין ברצוני להכניסו לא ייכנס הנה... כמו כן, דע היטב שאתה הוא 'בעל הבית' על עצמך, את מי שברצונך תכניס ומי שאינו מרוצה בפניך - אל תתן לו דריסת רגל במוחך ולבך, כי ביד בעל הבית לסגור את הדלת ולא לתת לאחרים להיכנס, ברצותו פותח וברצותו נועל, ו'בעלות' כזו צריך יהודי להראות לשטן זה היצר הבא להכשילו בעוונות, לסגור את הדלת בעדו.

ולכן נקטו חז"ל בהלכות ודיני חנוכה (שאילתות פרשת וישלח סימן כו; ועי' שבת כב.) 'כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה בימין, ובעל הבית בטלית מצוייצת ביניהן', ובדווקא אמרו ובעל הבית באמצע, ולא והמדליק עומד באמצע וכיו"ב, כי בכדי שיוכל להעלות הנרות בכל פרטיהן ודקדוקיהן שתהא השלהבת עולה למעלה ותגרום נחת רוח לבורא יתב"ש, צריך המדליק להיות בעל הבית השולט על עצמו, ולא שיהיו רצונותיו ותאוותיו שולטות עליו, וימי חנוכה מסוגלים שיוכל כל אחד להשריש מדת הטהרה באבריו וגידיהו לכל ימות השנה.

הנה כתב רש"י בריש פרשתן 'הפשתני הזה, נכנסו גמליו טעונים פשתן, הפחמי תמה, אנה יכנס כל הפשתן הזה, היה פיקח אחד משיב לו, ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו'. איתא בספרים, דרמזו לו דרכי ההתגברות על היצר, כי אכן, הרוצה לכלות את העצים עליו להצית אש גדולה וגם עם זה יקח לו הדבר זמן ניכר עד שישרפו העצים, אבל פשתן נשרף בניצוץ אחד תוך רגעים אחדים. כי אינו דבר של ממש ולכן כלה ע"י ניצוץ, כיו"ב, לענין

אומרו 'גבורי כח') כתיב 'ברכו ה' מלאכיו גבורי כח...'. ו'מלאכים' אלו הכוונה לצדיקים הכובשים את יצרם מדכתיב לעיל מיניה 'לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם', ואמר שבגבורתם זו הם כמלאכים לכבוש את יצרם ('גבורי כח' הכוונה כמו שאמרו (אבות ד א) 'איזהו גבור הכובש את יצרו'). ומבאר המהרש"א מדוע כתיב 'עושי דברו לשמוע בקול דברו', דלכאורה עפ"י הדקדוק היה לו לומר להיפך 'לשמוע בקול דברו עושי דברו' שהרי רק לאחר שמיעתם את דבר ה' הם ממלאים רצונו, (ו"ל) אבל פירוש הכתוב, שהצדיקים הם 'עושי דברו' של הקב"ה על ידי כוחם וכבישת יצרם, ואז השי"ת גזור 'לשמוע בקול דברו' של הצדיק, דהיינו לשמוע תפילתו ולעשות לו גם להצילו מהמזיקים (עכ"ל) כ"פ.

איננו גדול בבית הזה - יחשיב את עצמו אז יעמוד בקשרי המלחמה

בפרשתן (לפ"ה-ט) 'איננו גדול בבית הזה ממני... ואיך אעשה הרעה...', ביאר הרה"ק מקאברין ז"ע (אמרות משה, וישב) כי זוהי הדרך הישרה להתגבר על

לא תוכל להעליל עליו מאומה, וממילא ימנע מעצמו את היסורים שעבר במשך י"ב שנה בבית האסורים [ואכן בראשונים על אתר מצינו כמה פירושים מדוע לא עשה כן], וביאר הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שברגעים אלו עמד יוסף בנסיון גדול ונורא, כי היצה"ר פיתחו שיתעכב לרגע קט יחטוף את בגדו ואז ינוס וינצל מעלילותיה, אך ידע יוסף שהניהנם ושאל תחתית בוערים תחת כפות רגליו, וכל רגע כמימרא שיששה עוד במקום הטומאה הוא מסוכן ליפול ולהיכשל ח"ו, לפיכך לא התחשב בכלום, אלא תיכף השאיר בגדו אצלה 'וינס ויצא החוצה' - אל מחוץ לגבולות הגוף והנפש, ובכוח גדול ואמיץ ברח משם כל עוד נפשו בו. וללמד לדורות עולם עד כמה צריך לברוח מן העבירה כ"פ.

ובכבישת יצרו יזכה שימלאו כל משאלות לבו, והקב"ה יעשה עמו ניסים גדולים ומופלאים, כדברי המהרש"א על הגמ' (קידושין מ.) 'כל הבא דבר ערוה לידו וניצול הימנו עושין לו נס. גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו (תהילים קג ב) כגון רבי צדוק וחביריו'. כתב ע"ז המהרש"א (ח"א)... שבתחילת אותו פסוק (לפני

ההתגברות וכלוי היצר ותאוותיו שהוא מציע לנו, דע שכל הצעותיו אינם דבר שיש בו ממש, אלא הם כדוגמת 'בלון' מלא אויר ובלי תוכן בתוכו, ואכן בניצוץ אחד של רצון טוב והתלהבות להיות עובד ה' יכול לשרוף את כל ה'פשתן' ו'בלון' של היצה"ר.

דוגמא לדבר ממה שמצוי בניי אינשי, כאשר אחד ניגש אל רעהו באמצע התפלה ורצה לומר לו 'דבר נחוץ ביותר', הראה לו בסימני ידיים שאינו מדבר באמצע התפילה, ואין ביכלתו לדבר עמו, מיד בגמר התפילה ניגש אליו ושאלו מה רצית לומר, השיב, עתה כבר אין הדברים נחוצים כלל וכלל, כי רק באמצע התפילה המתיק לו היצר את הדיבורים...

כח. הרה"ק ה'בית ישראל' ז"ע היה מספר את המשל הידוע בדרך צחות, על 'ההיא סבתא' ששנתה ב'צאינה וראינה' (ספר המספר את הפרשה בלשון 'אידיש', ונהגו נשות ישראל מדור דור להגות בו מידי שבת בשבתו), בהגיעה ל'מכירת יוסף', לא היתה יכולה לעצור את כתייה, וייללה בדמעות שלישי על הנער שנמכר על לא עוול בכפיו, לעבר הבלתי ידוע, והנה לשנה הבאה, בשובה לקריאת פרשת וישב ב'צאינה וראינה' נענתה לאמר, יוסף, יוסף, בשנה הזאת לא אזיל דמעה בערך, שהרי כבר ראית אשתקד מה אירע לך בלכתך אליהם, ומדוע שבת על אותה הדרך... והיה ה'בית ישראל' אומר, לא מליצה ולא צחות יש כאן כי אם קורטוב של אמת כואבת, כי כך נמי מנהגינו, פעמים ונכשלים אנו בהליכה אחר יצרינו כסומים בארובה, ואם ראית שבעבר נכשלת, מדוע שבת לילך ולהתקרב אל מקום הסכנה - יצרך הרע... ברח לך לבל תכשל שוב, אחרי ש'בעל נסיון' אתה כי המקום מסוכן עבורך.

כט. ואכן, גדול שכרו של הנלחם, כביאורו של הרה"ק ה'דברי שמואל' ז"ע (בפרשתן ד"ה וימאן) ב'טעם' שעל תיבת וימאן - 'שלשלת'. משל לפועל העובד אצל 'בעל הבית' אף אם יעבוד 'יומם ולילה' - יצא אדם לפעלו מבעוד יום עדי ערב ירוויח את שכרו בשכר נאה, גם תהיה לו פרנסה בהרחבה גדולה, אך עדיין רחוק הוא מן 'העשירות', ורק בהזדמן לפניו איזה 'עסק' טוב ומוצלח המניב רווחים עשרת מונים מההשקעה, בזה יעלה קרנו בפעם אחת למעלה למעלה כמו השלשלת, וייהפך להיות מעשירי העיר. כיוצא בו ממש הוא בעניני רוחניות, תמידים כסדרן עובד הוא את ה', ומתעלה מדריגה אחר מדריגה, אך עדיין ארוכה לו הדרך, אמנם, בבוא אליו פעם אחת 'נסיון

הנסיגות, שיקיים בעצמו 'ויגבה לבו בדרכי ה' (דה"ב יז ו), להחזיק בעצמו כי אין כמוהו ראוי לעבודת השי"ת ורק כך יינצל מרשת היצר, ולכן זעק יוסף הצדיק בעת הנסיון - אין גדול ממני בבית הזה ואין מן הראוי לאדם גדול כמוני לעשות איזולת בזאת'.

זה הכלל, חייב האדם להכיר בערכו של כל איש ישראל כי רם הוא עד מאד, ואף אם היצר מפתהו כי בריה שפלה ונחותה הוא ואין כל השיבות בפעולותיו אם בקיום מצוות ה' אם בהתנכרות על הנסיגות, לא ישמע לז"א. וכן כתב הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' ז"ע

קשה ומר' אשר מרגיש הוא ממש טעם מיתה בהתגברו על זה, אם יעמוד האיש בזה הנסיון, ב'וימאן' חזק ואדיה, לשבר את כל כוחות התאוה בגופו ונפשו - זאת היא ההשקעה בעסק טוב המביאה לו רווחים עצומים לנצח נצחים, הרבה יותר מכפי יגיעתו בתחילה.

וזה נרמז בטעם ה'שלשלת' העולה למעלה, כי בהתאפקות אחת מתאוה רעה ובעצימת עיניים מהביט ברע זוכה לעלות מעלה מעלה, והיא ההשקעה הכי טובה בחשבון שלו ב'בנק' של מלך מלכי המלכים הקב"ה, המשלם שכר טוב ליראיו, והוא מאמרם (במדב"ר יד ו) 'אמר הקב"ה עלי לשלם שכר אותה העין', הכתוב גבי יוסף הצדיק ש'עצם עיניו מראות ברע, כי הקב"ה לא נשאר 'בעל חוב', ועל כל התאפקות והתגברות נגד היצה"ר ב'וימאן' זוכה לשכר גדול בבחינת עשירות.

ל. שמוע שמעתי על אחד שנכנס אל אחד מהאדמורי"ם בעיר בני ברק יצ"ו ושאל את פיו בהעזה, מי התיר לכם לבוא ולתפוס את כסא המלוכה לקרא את עצמכם בשם רבי, ענהו הרבי, אף לי הייתה קשה קושיה זו - 'מי אנכי בעת שפתחתי את בית מדרשי, והלכתי לשאול בעצת מרן ה'חזון איש' ז"ע, אמר לי ה'חזון איש', בימינו אנו כל מי שמחזק אחרים ראוי לו להקרא בשם 'רבי'. כך אמר לי בעת עמדי בסמוך לו, כאשר פניתי לצאת מחדרו נענה שוב ואמר לי, אפילו באם אינו מחזק כי אם את עצמו כבר ראוי הוא להיקרא בשם רבי...

וכך מצינו שעשה רבינו הקדוש (ב"מ פה.) כשמצא את רבי יוסי בנו של רבי אלעזר בן רבי שמעון - וראהו עומד בשפל המדרגה, לקחו בדברים והושיבו עם התנאים, הלבישו ב'איצטלא דרבנן' ואף קרא לו 'רבי'. ומאז כל אימת שהיה רבי יוסי רוצה לחזור לדרכיו מקדם היה אומר לו - הכריזו עליך כי חכם אתה, ו'רבי' קראו אותך, היאך תאמר 'למעללי אני חוזר...' הרי לפניך, שכשיחשיב האדם את עצמו או את רעהו יהא זה למגן ומחסה מכל נפילה ח"ו, וכן יעשה כל איש בעמדו בנסיון - יהיה מי שיהיה באיזה נסיון שיהיה, יעצור בעצמו ויחשוב הרי כה חשוב הנני לאבי שבשמים - וכל פעולה קטנה שלי גורמת לו ל'נחת רוח' בגבהי מרומים, ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים...

לא. הנה כתיב בפרשתן (לז ג) 'וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים', ובבעל הטורים הביא רמז בתיבת 'פסים' שהיא עולה ראשי תיבות ב'שמות' כל המקומות שגלה אליהם יוסף הצדיק - נוטריקון פ'וטיפר ס'וחרים י'שמעאלים מ'דינים. וידועה התמיהה, מה ראה יעקב לרמז לו את גלויותיו דייקא בבגד הנחשב לו כחשיבות יתירה ואהבת אביו אליו. ומבארים בעלי המוסר, שרצה יעקב אבינו לחנכו ולחכמו, ולהודיעו את סוד הגדלות האמיתית הטמונה בעומק נשמת ישראל, כי לכל מקום שיתגלגל ובכל מצב שיקלע אליו, גם אם יהי' תחת הישמעאלים, וכשיהי' בשפלות אצל אשת פוטיפר וכו', תמיד יזכור את מעמדו - 'מאין הוא בא ולאן הוא הולך' - כי יחוסו ממקום גבוה ורם ואינו פחות כאותם הגויים השפלים והנבזים השורצים בסביבתו, אלא הוא מזרע אחר, וחשיבותו ורוממותו גדולה עד מאד, א"כ גם הנהגתו צריכה להיות כראוי לאיש נכבד ונעלה כמוהו. ובכך לא יפול ברוחו ולא תיפגם מעלתו הקדושה.

ונסמיך לזה מה שסיפר הגה"צ ר"י גלינסקי זצ"ל, שבשנות הזעם כאשר הוגלה ע"י שלטון הרשע ברוסי' למחנות עבודה בסיביר, שיכנו את כל האסירים בצריפים ישנים, והנה הוא רואה כי מידי ליל באמצע הלילה כשהכלי נמים את שנתם בעמקות נפלאה, קם אחד האסירים בדממה, ובזריזות רבה ניגש אל אחת מפניות הצריף, מוציא בגדים מאיזה 'חור' שם, חיש מהר הוא מתלבש בהם, ומתחיל לעשות תנועות נמרצות בידיו לכל עבר במשך מס' רגעים. אחרי ככלות 'עבודה' זו הנו ממחר לפשוט את הבגדים, מחזירם למחבואם ושב למנוחתו. משחזר הדבר ונשנה גם בלילות שלאחמ"כ. החליט הגר"י לשאלו לפשר מעשיו המשונים. האיש החוויר וסירב לענות, אך לאחר שקיבל הבטחה נאמנה כי לא יודע הדבר לאיש, ניאות לגלות את סודו, וכה אמר, דע לך כי אנכי קצין גרמני בעל דרגה גבוהה מאד בצבא, מתוקף תפקידי הייתי ממונה על מאות חיילים אשר סרו למרותי, וכל הגה היוצא מפי היה

באר הפרשה - פרשת וישב - הנוכה

(ליקוטי הרי"ם בפרשתו) על דברי חז"ל בפרשתו 'וישמע ראובן ויצילהו מידם (לו כא) - אילו היה יודע ראובן שהקב"ה כותב אחריו וישמע ראובן ויצילהו מידם בכתפיו היה פוענו ומוליכו אצל אביו' (ילקוט וישב קמא), וז"ל. וודאי לא היה הכוונה ח"ו לגאות וכבוד - שהכתוב

יכתוב בן עליהם. אלא, כי אין האדם יודע עד כמה מגיעין מעשיו, ואילו היו יודע שמעשיו מגיעין עד להשי"ת - שיכתוב עליהן בן, היה עושה ברצון יותר. וכן בכל אדם אם היה יודע איך מעשיו גורמים טובה לכל העולמות ולכל הנבראים היו עוברים ברצון וחשק יותר,

מתקיים כהרף עין. אך, לדאבון לב נפלתי כאן בשבי האויב הרוסי, ומזה תקופה ארוכה שמלבד העינויים במחנה העבודה המפרכים את הגוף, עוד מתאמצים המפקדים כאן בתחבולותיהם לשבר אף את רוחי בקרבי ולהוריד לי את ה'מוראל' עד עפר בעבודות בזויות ומשפילות. אלא שנתמזל מזלי, וכאשר הוגליתי הנה הצלחתי להבריח עמי את מלבושי הצבא שלי - עם כל ה'אותות' אשר קצין כמוני לובש על מדי הצבא שלו, עתה תבין, כדי לשמור על מעמדי גבורת נפשי, הנני לובש את בגדי אלו בהחבא, גם עושה אני תנועות של 'מפקד' רם ונישא המורה לחייליו לפנות ימין ושמאל וכיו"ב, ללא כל שינוי ממה שהייתי עושה בטרם גלותי, ובכך אני מזכיר לעצמי כי אני גנראל. למרות עינויי הגוף והנפש, וחרף כל ההשפלות וההכלמות המכלות מנפש ועד בשר לא אפול ברוחי כי אני גנראל. והנמשל לעניינינו מובן בפשטות, כי על כל יהודי להזכיר לעצמו בכל עת - אף לאחר שהיצר מפתהו לחשוב כי הוא נחות דרגא, אינו שווה מאומה, ירים ראשו ויאמר לעצמו, בן מלך אני, לא אתנהג אפילו הנימא אחת הנהגה שאיננה מתאמת לבן המלך, נצר לשושלת כרם בית ישראל המפוארה.

וכך הוא לשון הרמב"ם בפירוש המשניות (אבות ב יג) 'ואל תהי רשע בפני עצמך, כשיחשוב אדם עצמו חסר ופחות לא יגדל בעיניו חסרון שיעשהו', וכלומר, כשאדם מחזיק עצמו בשפלות ופחיתות הוא עלול לעשות את כל החטאים ח"ו באומרו 'ממילא אינני שווה מאומה'... (ועיי' באריכות ב'שערי העבודה' לרבינו יונה באות א' המאריך מאד בהאי ענינא).

מספרים שאחר המלחמה עת נפלו רבים ברוחם ואיבדו את דעתם ויחד עם זה את דתם ל"ע, באותה שעה עלה לארץ הקודש אוד מוצל מאש בחור מבוגר, נצר לאחת המשפחות המפוארות והחשובות, גם הוא עקב המאורעות הקשים נשתבשה עליו דעתו, ועמד להינשא עם בת נכר ל"ע. רבים וטובים ניסו את כל אשר לאל ידם בכדי להניאו מלכרות את נפשו משורש עץ החיים בהסבירם את חומר הענין ואת עונשי הגיהנם וכו' אך ללא הועיל. בצר להם פנו אל הגה"צ רבי גד'ל איזנער זצ"ל שינסה להשפיע עליו. והוא בחכמתו שאלו למבוקשו או אז ענהו במילים ספורות, אה.. ס'איז פאסט נישט פאר א חסידישער בחור... ובכך ע"י שמצא את נקודת מעלתו מצא גם מסילות לליבו התועה וגרם לו תיכף ומיד לזנוח את מחשבתו הנואלת.

וכן ידוע מאמרו של הרה"ק היסוד העבודה זי"ע (באר אברהם ליקוטי אמרים) בפסוק (משלי ג יא) 'מוסר ה' בני אל תמאס', וכה ביאורו, מוסר ה' - הקב"ה מטיף לנו מוסר, בני אתה, על כן אל תמאס, זכור ואל תשכח שגב מעלתך כי בני אתה. וממילא אל תמאס ותתלכלך בבויץ...

בדרך הלצה מספרים, על יהודי שעבד אצל בוס בעל מידות מושחתות ל"ע, הלה היה משפילו ומדכאו בכל עת ושעה, בכל דרך ואפן שרק היה בידו לביישו, בחרפות וגידופים. ויקר מקרהו, שהוצרך לנסוע עם הבוס יחדיו במונית (טעקס"י), בתחילת הדרך שאל הבוס את הנהג - מה מחיר הנסיעה, נענה הנהג, עשרים שקלים. שוב שאל הבוס את הנהג, ואם הנוסע אשר עמי ירד כמה יהא אז המחיר, ויען הנהג, לא ישתנה המחיר, הוא נותר על עשרים שקלים תקילין וטבין. מיד פנה הבוס לאחוריו וכשארס נוסף על שפתותיו אמר לפועלו, הנה נוכחת לדעת כי אינך שווה דבר.... עמך ובלעדיך לא ישתנה המחיר...

ואכן, במחשבה ראשונה אין השפלה גדולה מזו להיווכח ש'אינו שווה כלום'... אך במחשבה שניה הלא זהו הבל ורעות רוח, כי אם היה הפועל נוסע לבדו במונית ודאי היה עליו לשלם את מלוא עשרים השקלים, ולא עוד אלא שאם באותה הנסיעה היה הוא בא בדין ודברים עם הנהג ושואלו כמה יעלה מחיר הנסיעה אחר ירידת הבוס גם אז היתה התשובה 'עשרים שקלים', ומהי האמת, שאין כאן אלא דיבורי סרק, הבל ודמיונות, כי שניהם - כל אחד לבדו וגם כשהם יחדיו שווים באותו שווי... אמור מעתה, בבוא היצר הצורר ושלוחיו מבית ומחוץ להכניס בנו דמיון שאיננו שווים מאומה, כי ערכינו אינו שווה כקליפת השום (מאחר שכבר נכשלנו וכיו"ב) אמור לו, סלק רגלך ממני, סתום פיות משטיננו ומקטרגינו - 'איננו גדול בבית הזה', שוויי עולה פי כמה וכמה ממה שהנך מדמה, והקב"ה יושב ומצפה עלי בכל עת שאקיים מצוותיו, ואתרחק מהרע...

העוף את בשרך מעליך'. והקושיא נודעת, מה ראה יוסף לפתור חלום שר המשקים לטובה ואילו את חלום שר האופים פתר לרעה, ואיזה רמז וסימן מצא בדבריהם שלפי זה הבין את צורת פתרון החלומות. ומבארים בשם הגאון רבי אלחנן וואסערמאן זי"ע הי"ד, כי הנה שר המשקים אמר (פסוק יא) 'וכוס פרעה בידי, ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה' - והיינו שראה בחלום כיצד הוא עושה פעולות שונות, ומי שנמצא ב'עולם העשייה' שמע מינה כי הוא חי... אמנם שר האופים אמר (פס' טז-יז) 'והנה שלשה סלי חורי על ראשי, ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אופה והעוף אוכל אתם מן הסל מעל ראשי' - שהוא עצמו יושב בחיבוק ידיים ואינו עושה מאומה, אלא מונחים סלים על ראשו, ובאים עופות לאכול, ומי שאינו עושה כלום אינו מבני העולם הזה... על כן היה פתרונו כיוצא בו שאכן אינו מן החיים.

וללמדנו על חובת ה'עשייה', ולא לישב באפס מעשה ולצפות לנס'... וכך היה אומר הרה"ק הבית

עב"ל. והיינו שעל האדם להכיר שכל פעולה קטנה שלו וכל התגברות אפילו מועטת - אינם נוגעים רק לעצמו אלא הוא מנענע בהם את כל העולם, בזה הבין את חשיבותו הגדולה למעלה למעלה, וממילא יהיו כל מעשיו וכל ה'הלוך ילך' שלו באופן הראוי ביותר^{לב}.

עוד אמרו רבותינו לחזק ברכיים כושלות, שיאמר האדם לעצמו מהא גופא ש'נסיון' קשה עומד לפניך, הרי שחשיבות גדולה יש בשמים למלחמתך, כי בלאו הכי לא היה היצר מתאמץ בכל כוחו להכשיל אותך, וכשידע האדם שהתגברותו חשובה יצליח בזה^{לג}.

וגם שם לא שקטתי - שלא יהיה כארעא סמיכתא אלא יזוז עצמו בעבודתו

בפרשתן (מ ט-יט), 'ויספר שר המשקים את חלומו ליוסף וגו', ויאמר לו יוסף זה פתרונו וגו', בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך וגו', וירא שר האופים כי טוב פתר ויאמר אל יוסף אף אני בחלומי וגו', ויען יוסף ויאמר וגו', בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ ואכל

לב. כיוצא בזה מתאמרא בשם הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע, לבאר את דברי חז"ל (סוטה מט:): 'בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא', פירוש תיבת - 'יסגא' הוא ריבוי, ועוד פירושה מלשון 'סגי' - 'די', והיינו שבאחרית הימים די לו להקב"ה ב'חוצפה' שילבשו זקנים עם נערים (דהחצוף יעשה דברים שהם למעלה ממדרגתו), כלומר, שלא יביטו כלל על מצבם הרוחני באמת, אלא יענו ויאמרו 'צדיק אני, קדוש אני, ובזה יהיו להם כוחות הגוף והנפש לעבוד את ה' כראוי. לג. וכן איתא מהרה"ק ה'דברי שמואל' זי"ע, דהנה אמרו חז"ל (בר"ר פה ב) שאשת פוטיפר ראתה באיצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד ממנו בן, ואמר ה'דברי שמואל' דוודאי גם יוסף ראה מה שהיא ראתה שהוא עתיד להעמיד ממנה בן, והיה 'אובד עצות', כי השתומם בעצמו - וכי ח"ו יהא כאן עבירה לישא נכרית זאת. וזה גופא היה תוקף הנסיון, לחשוב שממילא יכשל לבסוף אם כן אעשה זאת כבר עתה... אמנם יוסף הצדיק השיב לעצמו, וכי מה לי לחקור אחר העתידות, 'כעת', יכול אני להתגבר, אעשה כן, ולא אחשוב על העתיד. ואכן, בהתגברות זו זכה למדרגות עד אין קץ ואין שיעור (סוף דבר היה שהעמיד ממנה תולדות בהיתר גמור בנשאו את בתה אסנת).

ואכן, במדרש (רבה, פז ה, עיי"ש כמה גרסאות) איתא על תיבת 'וימאן' - בדבר מצוה ממאנין (כמו שנאמר ביבום, דברים כה ז) מאן יבמי, בדבר עבירה אין ממאנין - בתמיה, ובשפת אמת ליקוטים כתב דנראה לפרש דקאי אדלעיל שראתה במזל שיהיה לה ממנו זרע ובודאי הראתה זאת ליוסף ולכן השיב שאפילו שבאמת כן עומד שיהיה לה זרע מכל מקום צריך למאן, שהרי אפילו במצוות יבום שהוא להקים זרע ומכל מקום כשאינו חפץ לייבם המציאה לו התורה דרך תיקון אחר על ידי חליצה, כל שכן לדבר עבירה כשימאן יהיה נתקן הדבר באופן אחר כמו שהיה באמת שנשא בתה כנ"ל. באופן אחר ביאר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (בפרשתן), את הפסוק (לט יב) 'ותתפשהו בבגדו', דבגדו הוא מלשון 'בגידותיו', כי היצר בא אל האדם לאמר הרי כבר בגדת בה' אלוקיך, אם כן 'שכבה עמי' - בוא ועשה עוד עבירות כי ממילא אפסה תקוותך... לזאת יענה ויאמר 'איננו גדול בבית הזה ממני' - קדוש אני, ומעולם לא חטאתי, (ואף אם נפלתי, מכל מקום בנו של מלך אני וקדושתי שגבה למעלה למעלה), על כן 'איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים'... לד. וכך אמר הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע, שהנה מציינו ביצחק בשעה שרצה לתת את הברכות, דכתיב (כז כה) 'ויאמר הגישה לי ואוכלה מציד בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת', והיינו שהיה הכל כבר מוכן לברכה, יצחק אבינו אכל מציד בנו, גם הזמן היה המובחר ביותר להשפיע בו את הברכות - שמעשה זה

באר הפרשה - פרשת וישב - הנוכה

ישראל לדקדק בלשון הגמ' וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקן ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, הרי שכל הנס היה על ידי שבדקן, אבל אם היו יושבים ומצפים לירידת שמן מן השמיים לא היו מוצאים אותו פך שמן ולא היו זכאים לנס...¹

אינו דומה הנכנס אל ה'יום טוב' אחר הכנה ראויה, למי שבא מבלי להכין את עצמו, דהרי ההכנה היא 'כלי קיבול' לקלוט בו הקדושה ל', דמי שבא בלא 'כלי', במה ישמור ויחזיק את האור הגדול, ומקרא מלא דיבר הכתוב ב'אלישע', כאשר התלוננה ה'אשה השונמית' בפניו על ענייה ודחקה, ציוה עליה אלישע

היה בליל פסח בו נפתחים כל אוצרות טללים (תרגום יהונתן כז א), אך עדיין היה חסר דבר אחד, וכמו שנאמר (פסוק כו) 'ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני', ואכן מיד לאחר מכן כתיב 'ויגש וישק לו וגו' ויברכהו', ללמדנו כי הגם שכל שערי שמים נפתחים לרווחה, הכל מוכן ומזומן להריק טל השמים ומשמני הארץ, אך אם לא יקיים בעצמו 'ויגש' לא יזכה בברכות... וללמדנו על כל עיתות הרצון והזמנים הגבוהים והמרוממים, כאשר הקב"ה חפץ להשפיע קדושה וברכה בלא גבול ומידה, שנדרש מהאדם לגשת אל הקודש ולהכין עצמו כדי שיהיה כלי מוכן לקבל את כל ההשפעות הטובות.

לה. והנה קיי"ל ש'נר חנוכה בשמאל', וטעמו של דבר יש לומר על פי מה שביארו הטעם שצריך להניח תפילין על יד שמאל דייקא, שבא להזכירנו את יציאת מצרים שלא היה בידי אדם כלל, רק ע"י הקב"ה בעצמו באותות ובמופתים, ובני ישראל היו בבחי' יד כהה שאינה עושה כלום, ורק היה 'ימינך ה' נאדרי בכח, ימינך ה' תרעץ אויב', ולכן אמרה תורה 'והיה לאות על ירך ולזכרון בין עיניך' - כדי שנשריש בקרבנו אמונה זו לדורות עולם, שאין האדם עושה בעצמו מאומה אלא כל כולו 'יד כהה'... והכל בידי שמים. ומהאי טעמא תקנו להניח נר חנוכה משמאל, שנזכור שאין אנו אלא בבחי' שמאל. וממילא נוכל תמיד להתחזק בבורא עולם, שהרי ממנו לא יבצר מאומה, ו'אתה מושל בכל, ובידך כח וגבורה'.

שמא תאמר, אם ממילא הנני בבחי' שמאל וזקוק אני לחסדי שמים, אם כן מה צורך יש ב'עשיה'... אכן, מהדלקת נרות עצמם יש להוכיח שאי אפשר לצפות לאיתערותא דלעילא מבלי שאיתערותא דלתתא, כי הגם שתקנו הדלקת הנרות בשמאל, אך מאידך אמרו חז"ל שמצוה להניחם למטה מעשרה, ומחויב הוא להתכופף לנרות, לעשות פעולה ולא לישב באפס מעש...

וכך אמרו גם לגבי ברכת 'מודים', שכל אותה ברכה מלאה שבח והודאה 'שאתה הוא ה' אלוקינו, צורנו צור חיינו, על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך', ותקנו חז"ל לכרוע בתחילה וסוף, וכל זה בכדי להוציא מאותה מחשבה, שאם הקב"ה הוא המחייב אותנו בכל עת ובכל שעה מה צורך יש בעשייתנו, לזה תקנו שיכרע ויזיז את עצמו.. ולעולם לא ישב בחיבוק ידיים.

לו. בשלטי הגיבורים (שעל הגהות מרדכי שבת עט). הביא רמז לחנוכה מלשון הכתוב בפרשת מקץ (מג טז) 'טבוח טבח והכן', שאות ח' מ'טבח', בצירוף תיבת 'והכן' עולים יחדיו - 'חנוכה'. והיינו שבחנוכה נרמז במיוחד ענין ההכנה. ואמר הרה"ק ה'ישועות משה' מוויז'ניץ זי"ע ד'הכנה' עולה בגמטריא - 'מח ולב', לרמז שבראשונה יש להכין את המח ואת הלב לבורא כל עולמים, ולהדליקם בנר חנוכה.

עוד אמרו 'בעלי הרמז' כי 'הכנה' בגימטריא 'יסוד', כי העיקר וה'יסוד' שעליו יעמוד כל בניין מעשה המצוה הוא ה'הכנה' שלפניה ברעותא דליבא.

והעיקר שיגש בהשגות גדולות כידוע משלו של הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע למוכר השמן שבא לעיר עם חביות ענק למכור לבני העיר שמן טוב ומשובח, והנה רצונו של המוכר למכור את כל אשר יש לו לבני העיר, אבל למעשה לא יוכל לתת לבני העיר רק כפי הכלים שכל אחד מהם יגיש אליו... הגדול כפי גדלו והקטן לפי קטנו. והנמשל מובן ביותר, כי הקב"ה רוצה להעמיסנו בשפע גדול ביותר אבל למעשה יריק עלינו רק כגודל הכלים שהכינו בני העולם לקבל בהם.

באחד מימי חנוכה בשעת מנחה שלח הרה"ק רבי יחיאל יהושע מביאלא זי"ע אחד מנכדיו אל הרה"ק ה'בית ישראל' מגור זי"ע טרם ידליק נרות חנוכה, ויהי כאשר הגיע לבית המדרש שהה ה'בית ישראל' בחדרו ביחידות - קודם הדלקת נרות חנוכה, ניגש הנכד אל המשב"ק הרה"ק רבי חנינא שיף ז"ל, וביקש ממנו שיכניסנו אל הרבי

כאחד בדרך נס, והמשיך עמוד השמן למלאות את הכלים עד שנגמרו כולם, ונענה הבן 'אין עוד כלים בבית', - שמע עמוד השמן כי בן ופסק (עד כאן בתרגום מארמית), מעתה, יש להמליץ בעדינו, שהרי 'אין הקב"ה בא בטרונא עם בריותיו' (ע"ז ג.), ויש מקום לאדם לומר - אין בכוחי להכין כלים מזופפין וסתומין כראוי - לבל ישפך ויאבד השפע, לזה אמרין הֶכֶן כלים כפי כוחך, ואף אם יהא הכלי מחורר פְּנֵפָה, יעשה הבורא נס ויסתום את הכלי, כדי שיקלוט האור...

בין"ב רמזו צדיקים (כע"ז בתפארת שמואל חנוכה אות לו) בהא דקיי"ל (סי' תרע"א ס"ז) שמצות נר חנוכה למעלה משלושה טפחים (סי' תרע"א), דהן אמת שאף מי שכבר נמצא 'למטה מעשרה' - בדיוטא התחתונה, בידו להתעלות בימים הללו ולהניע למקום גבוה מעשרה, מכל מקום אסרו חכמים להדליק בתוך שלשה סמוך לקרקע משום לבוד וכארעא סמיכתא דמיא. והיינו שעל האדם לעשות את המוטל עליו ולפתוח פתח כדי

הנביא (מלכים ב ד ג) 'לכי שאלי לך כלים מן החוץ מאת כל שכניך, כלים רקים אל תמעיטי', ואכן כפי כמות הכלים שהביאה כך היה כמות השמן שנשפך בדרך נס בלי גבול וסוף, ולכאורה יש להבין, אם כבר נעשו לה ניסים בריבוי 'השמן', מדוע לא נעשה לה עוד נס בריבוי 'כלים', אלא, זה הכלל, אין אדם זוכה לנס, אם לא יעשה איזו פעולה מצד עצמו, ולכן ברגע שנגמרו הכלים נפסק גם כן 'שפע' השמן מלהשפיע, והלימוד לדידן, בכדי לזכות לשפע הנס והאור, צריך להקדים ולהכין תחילה 'כלים' לקלוט בהם את השפע, ואז נזכה ליהנות מן השפע הנשפע בימי חנוכה.

ולא זו בלבד, אלא דכתב ה'רד"ק' על הפסוק שם (ו) ויהי כמלאות הכלים - (באגדה ובתרגום של תוספתא), שנגמרו הכלים, אמרה לבנה הבא עוד כלי חרס שבורים, כי הקב"ה שגור על כלים רקים שיתמלאו בדרך נס, יגזור גם על כלים שבורים שיתוקנו, ואכן אסף הבן כלים שבורים, נתנם זה על גב זה, ונתתברו

אחר שיש לו 'שליחות' מהרבי מביאלא, הציץ הגבאי אל תוך החדר וכראותו שה'בית ישראל' מסתובב אנה ואנה בדביקות עצומה תפוס בשרעפיו, סגר את הדלת והתנצל שאינו מעיז להפריע לרבי בעת כזאת, אך אם דעתו שעליו לקיים דווקא כעת את השליחות ייכנס לבדו, הנכד שהבין שאין לו לעכב את השליחות מזקנו ניגש לפתוח את הדלת, ויהי אך פתח הדלת במעט וראה את פניו הקדושים בוערים כלפידים, נסוב על עקבותיו מרוב יראה ופחד, חזר אל זקנו, וסיפר לו דברים כהווייתן - את המחזה הגדול שראו עיניו בקודש פנימה, בשמוע הרה"ק מביאלא את דבריו עלתה בפניו קורת רוח, וכה אמר לנכדו אכן זאת היתה עיקר כוונתי 'בשליחות' ששלחתך, כי היה ברצוני שתראה את התלהבותו 'בהכנה דרבה' טרם הדלקת הנרות...

מסופר על הרה"ק ה'ישמח ישראל' מאלכסנדר זי"ע, שלא נתן לחסידיו לשהות אצלו בעת הדלקת הנרות, חסיד אחד שעז היה חשקו לראות את עבודת הקודש, נחבא פעם באחד הארונות שבחדרו, והציץ משם לחזות בנועם קדשו, והנה רואה הוא שטרם הדלקת הנרות היו פני הרבי בוערים כלפידים, בהכנה דרבה לקראת קיום המצוה, אך בבואו להדלקת הנרות 'פשט צורה' של ההתלהבות, ו'לבש צורה' של פשטות והתאפקות, אמר את הברכה מילה במילה והדליק את הנרות. החסיד שהביט בעבודת הקודש התפלא עד מאד, דהא איפכא מסתברא, שהיה צריך להתלהב בעת קיום המצוה גופיה יותר משעת עבודת ההכנה, אך לא העיז לצאת ממחבואו בידעו שכל הימצאו בחדר שלא ברשות הוא, לפיכך שמר את השאלה בלבו, למחר ניגש אליו ה'ישמח ישראל' ואמר לו 'ההתעוררות שהאדם זוכה בשעת קיום המצוה היא על ידי אתערותא דלעילא, אבער וואס דער מענטש קען, און וואס דער מענטש דארף (מה שהאדם יכול וצריך) הוא לעורר את לבו באהבה ויראה בשעת 'הכנתו' למצוה, ואז עליו להתלהב ולהבעיר את לבו בדביקות להבורא יתב"ש...'

הרה"ק אדמוה"ז מטשורטקוב זי"ע היה אומר על הקרא (י כג) 'ולכל בני ישראל היה אור במושבותם', כי כמו ששווי וחינה של 'אבן יקרה' תלוי היכן העמידוה, אם יעמידוה בתוככי חרס ועץ, או בתוככי כותל מטונף ומזוהם לא יהא נראה זיו האבן, ורק כאשר יעמידוה במקום הראוי לה - במקום נקי ומצוחצח אז תעמוד על ערכה וחינה כראוי לחשיבותה. כדברים האלה לדידן, בימים הללו שורה אור לכל ישראל - אלא שהכל תלוי אם ינקה עצמו מעט שיוכל האור לשכון בתוכו (אפי' במעט) יזרח האור כדוגמת אבן טובה כשנמצאת בתוככי כסף וזהב (גנזי ישראל

באר הפרשה - פרשת וישב - חנוכה

להתעלות, וכאשר הוא עצמו יתרומם מעט להיות 'למעלה משלושה' יזכה שהקב"ה יגביהו הרבה לוי, אבל אם ישב בחיבוק ידים ובאפס מעש^ל ולא ידליק בתוכו את ניצוץ הקודש, אזי לא יועילו לו כל הנרות שידליק, שהרי הוא שקוע בארציות וכמי שעניו עצמות, היאך יועיל האור להזריח שמשו^{לט}.

הרה"ק רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע (גנו"י תרפ"ד) רמז לה בלשון הש"ס (שבת כב:) 'היה תפוש נר חנוכה ועומד, לא עשה ולא כלום', כי לא זו הדרך 'ישכון אור' - לתפוס את הנרות ולעמוד על עמדו... אלא יקיים (ישעיה ב ה) 'לבו זלכה באור ה' - שהאור יאיר לו להתחיל 'ללכת' בעבודת ה'.

לז. וכן לא יחשוב על עברו - להתעצב אל לבו ולהתאבל על מצבו ח"ו כי בזה יפסיד הכל, וכן מצינו גבי נס חנוכה שקבעו חכמינו את שמונת ימי חנוכה בגלל הנס של הנרות, ולכאורה צריך ביאור, 'זכי לשמחה מה זו עושה' שהרי בפירוש איתא בגמרא (ע"ז נב:) שהיוונים שקצו את אבני המזבח ופרצו י"ג פרצות בבית המקדש (ועי' מדות פ"ב מ"ג), ואם כן כיצד שמחו ב'שמחה רבה' על שזכו להדליק את המנורה והרי מראהו של בית המקדש היה מלא ב'סימני החורבן' בכל עבר ופינה. אלא ביאורו, כי אדרבה, חובת האדם לשמוח עם האור שהוא מצליח להדליק עכשיו, אף אם הוא עדיין בשפל המצב, מ"מ ישמח במצוה בעידנא דעסיק ביה (ובד בבד יקבל על עצמו שבעתיד יוציא את כל הלכוך ממקום הקודש), ומכל מקום אל יפריעו לו מחשבות על העבר את שמחת הנפש בעת קיום המצוה.

והוא מעיקרי המצוות בחנוכה, ורימזו כן המגיד מטריסק זי"ע (מגן אברהם, חנוכה ד"ה איתא בגמרא מאי חנוכה) בדבריהם (שבת כא:): 'כ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון', שבבוא האדם לחנך עצמו ולהתחדש, עיקר עבודתו - דלא למספד בהון, שלא יצטער ויתאבל על שום דבר בעולם, רק ילמד מן החשמונאים שלא שמו על לב על 'העבר' והתחדשו עצמם על ידי הדלקת נרות המנורה, ובזה עוררו את הניסים והנפלאות.

לח. כיו"ב רימז הרה"ק ה'דמשק אליעזר' זי"ע במנהג ה'דריידעל' (סביבון), דלכאורה יש לתמוה, למה נהגו לכתוב ולחרוט בר"ת על 'דריידעל' קטן ניס גדול היה ש"ם - לשם 'פרסומי ניסא', והרי עדיף היה לתלות מודעות בראש חוצות ובו ייכתב באותיות 'קידוש לבנה' כל ענין הנס, ואז יהא 'פירסום ניסא' גדול יותר, אלא מכאן, שעדיף 'דריידעל' קטן ובמילים של ראשי תיבות כשהוא מסתובב ואינו נח, יותר ממודעות גדולות העומדות דומם על מקומן ואינן עושות כלום, כי זה כל האדם לעשות ולפעול כפי כוחו ולא לנוח, אלא יעבוד ויפעל כפי כוחו ושוב אין חילוק מה יהיו התוצאות, רק אל ישב באפס מעש.

לט. ולכן אמרו 'הרואה מברך', דלא סגי במה שהאור מאיר כי אם יהלך בעיניים עצומות לא יראה את האור כלל - אפילו אם ידליקו עבורו אלפים ורבבות נרות ואבוקות. כן הוא נמי ברוחניות, אם האדם מכין את עצמו לקלוט הקדושה ופוקח את עיניו יזכה שיאיר לו החשיכה לדחות כל המפריעים המעכבים בעדו מלהתקרב אליו יתב"ש, אך אם חלילה אין אבריו מוכשרים כראוי, איך יועילו לו כל האורות הגדולים.

מ. וזה מרומז נמי בפלוגתת בית שמאי ובית הלל (שבת כא:): במנין הנרות אם 'מוסיף והולך' או 'פוחת והולך', ואומרים בשם הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, דלא נחלקו אלא אם פוחת או מוסיף, אבל בזה שעליו להיות הולך לא נחלקו כלל. כי הכל מודים שעל האדם להיות 'הולך', ולא יעמוד חלילה במקום אחד מבלי לעשות כלום,

מעשה הובא ב'שפתי צדיק' (חנוכה אות ג) בשם זקינו הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, שפעם באו חסידים אל הרה"ק ה'חוזה' מלובלין זי"ע, ובי'פתקא' הזכירו צרתם מ'מסור' הדר בעירם וכבר כשל כוח הסבל, הרה"ק קרא את ה'קויטל', ונענה 'הלא איש זה מאיר בשמים בכל העולמות העליונים', ויתמהו החסידים עד מאד, הייתכן כדבר הזה - ששפל אנשים כמותו תאיר נשמתו כל כך, אך לא העזו לשאול על כך לרבם, לאחר זמן מה הזכירו שוב לפניו את שמו של המסור הרשע ואז בירכם הרבי מלובלין שינצלו מציפורניו. בהזדמנות נשאל ה'חוזה' על כך, השיב ה'חוזה', שבשעה שהגישו לפניו את הפתקא בפעם הראשונה הדליק ה'מסור' נרות חנוכה, ועל ידי זה שרה עליו באותה שעה אור גדול שהאיר את נשמתו.

והנה בפי העולם מקובל ללמוד מסיפור זה את גודל הסגולה של הדלקת נרות חנוכה, המאירה אף בנשמת מסור רשע, אך עוד יש ללמוד ממה שאח"כ הצליח ה'חוזה' לפעול במרומים להושיע את בני העיר מידו, הרי שגם מי שמאיר באור עליון בשעת הדלקת נרות חנוכה לא יהא ניכר עליו שום שינוי לטובה אחר ההדלקה, אם לא יפעל בעצמו שתהא בר קיימא על ידי שיתחיל בעבודתו ית"ש מכאן ואילך.

ועל המלחמות - אין הקב"ה מונה נצחונות אלא מלחמות בפרשתן (לו כא) 'וישמע ראובן ויצילהו מידם', והוא פלא, וכי לזאת יקרא 'הצלה', הלא השליכו אל בור מלא נחשים ועקרבים, שאין אדם ניצול מידם (עי' יבמות קכא.), אלא ודאי, שמהות היראה - שיתירא האדם מבוראו, ולכן יעשה ככל אשר לאל ידיו לעשות - אפילו אם נראה לו שלא יצליח בפעולתו ולא יהיה לה שום תועלת, מכל מקום הוא את שלו יעשה, שאין הקב"ה דורש ומבקש ממנו מה שלמעלה מכוחותיו, אלא שיעבוד בפי בוחו, עד כמה שידו מגעת, ובוה ייחשב לו כמו שעשה את הכל, ולכן ייעצם ראובן להשליכו לבור ש'נחשים ועקרבים יש בו', ומאחר שרק זה היה בידו לעשות להצילו מידי מיתה, קראו הכתוב ויצילהו מידם - נחשב לו כאילו הצילו לגמרי, כי העיקר שיפעל האדם בכל 'בוחו' כדי להתעלות ולהתקרב אליו יתב"ש"א.

זכן יש ללמוד זאת ממה שאנו אומרים ב'ועל הניסים' - '...ועל המלחמות...'. וידוע דיוקו של הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע שלכאורה היה ראוי יותר לומר 'על הנצחון' ולא אלא 'על המלחמות' ללמדך שברוחניות עושים 'יום טוב' על עצם עריכת המלחמה"ג, וכלל לא על הנצחון - שהוא מתנה מן השמים.

א'תא בגמ' (הולין ז.) רבי פנחס בן יאיר הלך לקיים מצוות 'פדיון שבויים', פגע בנהר גינאי, אמר לו 'גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך', אמר ליה (הנהר) אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה, (ואילו) אני ודאי עושה, אמר ליה אם אין אתה חולק מימך גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם וכו'. ולכאורה צ"ב, מה השיב רפב"י על טענת הנהר הנראית כטענה הוגנת ש'אני ודאי עושה רצון קוני ואתה רק ספק'.

מא. כה רמז הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שנת תרל"ז) בפסוק (לו כא) 'וישמע ראובן ויצילהו מידם', וז"ל, הנה ראובן עשה מצוה בכוונת אמת, ואחר כך ראה שאין יוסף בבור וסבר חס ושלום שנעשה מעצתו איבוד ליוסף, אבל ה' יתברך העיד כי באמת הצילו מן המות כי לולי עצת ראובן היה נהרג בידם. והרי זה בא ללמד על כל כוונת אמת שאדם חפץ לעשות מצוה, הגם כי נראה לו שלא נתקיים בידו בטח נעשה ממנו דבר, עכ"ל. כע"ז כתב הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע (שנת תשל"א) דראובן חשב שזכה להציל את יוסף, ולמעשה, כשבא מצא את הבור ריק, ו'יוסף איננו', החל לחשוב, אויה לי, רק קלקלתי במעשי, אבל התורה מעידה - 'ויצילהו מידם', וכלומר, שבוודאי הייתה כאן הצלה שלימה, אלא שכביכול התנהג בהנהגת 'הסתר', והורידו מצרימה. כן כל בעל תשובה (לא רק המכונה כהיום 'בעל תשובה', אלא כל חד וחד מאתנו - בתשובה דליה, בעניינים שהוא לוקה בהם) יש לגביו 'הסתר', ונראה לו שלא הצליח לשוב אלא קלקל, אמנם אינו כן וכמו שהיה אצל ראובן, באמת הוא כן עושה תשובה אלא שיש הסתר, וברבות הימים ימצאנו שנתקבל בשתי ידיים בשמים ממעל.

בענין זה מצינו נוראות להגה"ק ה'חפץ חיים' (שמייה"ל, ח"ב פי"א) בפסוק בפרשתן (לח כו) 'צדקה ממני' וברש"י, יצאה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים וכו' גזרתי שיצאו ממנו מלכים וכו'. ולמדנו מכאן יסוד גדול, שלפעמים יש לאדם נסיון ובושה ואי נעימות וכדומה אשר כמעט קשה עליו מנשוא, וכמו כאן שיהודה שהיה מלך היה מונח בנסיון האם להודות אם לאו, וברגע שנכנע ועמד על האמת והודה ואמר מילה אחת 'צדקה' תיכף ומיד יצאה בת קול ואמרה 'ממני' - מאתי יצאו הדברים, וכל מה שקרה ממני כדי להכין הלידה של מלכי בית דוד ומלך המשיח וכו', ורואים שברגע שאדם עובד על עצמו ויכיר ויודה על האמת אע"פ שנראה כנסיון עצום ובושה נוראה, מיד 'יסדר' לו הקב"ה הכל שלא יהיה מזה שום בושה, ואדרבה יראו הכל שבאמת היה טמון כאן משהו שמימי ושליחות מיוחדת מהקב"ה.

מב. ביסוד זה ביאר עוד ה'אמרי אמת' טעם השינוי בין חנוכה לפורים, שבפורים היתה המלחמה ב"ג באדר ונחו ב"ד ונקבע החג ביום המנוחה (וכן בשושן נלחמו גם ב"ד וקבעו את פורים ליום ט"ו), ואילו בנס חנוכה קבעו לעשות לו זכר כבר מיום כ"ה כסליו שבו ביום נצחו את אויביהם (רמב"ם פ"ג ה"ב), אלא כי בחנוכה היתה המלחמה על עניינים רוחניים, להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, וברוחניות העיקר הוא המלחמה ולא הנצחון, וממילא תחילת החג נקבע ליום המלחמה, שעליה אנו מודים, וע"ז ראוי לעשות זכרון לדורות אחרונים על שעזרנו השי"ת לצאת למלחמה, אמנם פורים נלחמו בו על ה'גוף' להינצל מן האויבים, ואם כן יש לעשות זכר לנצחון ולמנוחה ולא למלחמה (שהרי מלכתחילה ניחא שלא תהא מלחמה כלל).

מחזירין אותו, ומכל מקום יוכל לאומרו בתוך שאר 'הרחמן', ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם... והכי נהוג, ותמהו הפוסקים (בכור שור שבת כא. ישועות יעקב סי' תרפ"ד) הרי אסור לבקש ולהתפלל על מעשה נסים (ברכות נד.), וכדמצינו גבי מעשה דרבא (תענית כד:) שמשום מעשה שהיה ביקש רחמים שירדו גשמים בתקופת תמוז, ונתגלה אליו אביו בחלום שישנה מקום שנתו, ולמחר מצא סימני סכינים על מיטתו, שהיו מזיקים רוצים להזיקו ולהרגו, וכל זאת מפני שהטריח כלפי מעלה ופעל גם שלא לצורך, ואם כן איך הותר בחנוכה לבקש 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים'.

ומבאר בעל השואל ומשיב' (בספרו דברי שאול הרוש לחנוכה), דהני מילי בשאר ימות השנה שעולם כמנהגו נוהג, אז אסור לבקש על הנהגה ניסית ולמעלה מדרך הטבע, כי בזה הוא משדד בריאת שמים וארץ, אבל בימי החנוכה שכל העולמות מתנהגים בהנהגה ניסית, ובימים אלו הנם הוא בטבע הבריאה, אם כן כשם שמבקש בכל השנה כולה על הטבע כך בידו לבקש על הנם בחנוכה^מ, ושפיר מבקשים ומתפללים 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים'^מ. (ומכל מקום פשיטא, שגם בכל השנה כולה בידו לפעול ניסים ונפלאות על ידי תפלה, אך גדלה מעלתם של ימי חנוכה שאז אפשר להתפלל על הניסים^מ).

אמרו חז"ל (שבת כא:): מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן

וביארנו צדיקים ('אדמור"י בעלזא' בשם הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע, ועוד) שרבי פנחס אמר לו אף אני וודאי עושה רצון קוני, כי אין הקב"ה דורש ומבקש מבשר ודם אלא את ההשתדלות בעבודתו, כי התוצאות אינם מעסקיו של האדם, אלא הם עומדים ותלויים ביד הקב"ה ברצותו יפדו השבויים וברצותו ישארו במאסר. וכן ייאמר בכל עניני עבודת האדם - אין דורשים מאתנו אלא את ה'עבודה' והשתדלותו של אדם לטוב - ובוזה כבר נחשב לו 'וודאי' עושה רצון קוני.

נוראות תירץ הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע (קונטרס מאמרים תפארת ישראל, בחלק פתגמי הרה"ק מקאזמיר, ועיי' מהרש"א חולין ז.) שמעיקרא דדינא פירכא, שאתה - הנהר הולך וודאי לעשות רצון קונך, ואם כן מה חשיבותך כלפי בשר ודם היודע מעיקרא ש'ספק' הדבר שמא לא יעלה בידו תכלית טוב, ואעפ"כ הוא מתאמץ לעבור נהרות ללכת מרחקים אפילו על דעת הספק - 'שמא יעלה בידו לקיים רצון קוני - זה חשוב פי כמה וכמה. ומבין שניהם נלמד להיות 'עז כנמר' - לקפוץ במסירות נפש, מבלי להביט על התוצאה והנצחון... ואם רק 'ספק עושה' הרי אדרבה חשיב טפי.

שעשה נסים - בימים ההם ובזמן הזה

פסק הרמ"א (או"ח קפו ד) 'אומרים על הנסים בחנוכה ובפורים קודם 'ועל הכל', ואם לא אמרו אין

מג. הנה פלא מצינו כי כששרה אמנו ילדה את יצחק אבינו כשהיא בת תשעים שנה 'ותיהום כל העיר'... הכל סחו ודשו בענין זה ואף בתורה מצינו התייחסות לנס גדול ופלא זה, ואילו כשיוכבד ילדה את משה רבינו הייתה בת ק"ל ולא מצינו 'רעש' מזה, ומבאר המגד מדובנא (במשל מתוק) כי במצרים היה 'יריד' של ניסים 'ששה בכרס אחד' יולדות ביער ושני שיניים צומחות להם וכו' אזי אין כל משמעות וחשיבות לנס בין הניסים... אף לדידן ייאמר, ימי החנוכה הם ימי 'יריד' לניסים ואין כל כך חשיבות לנס הנעשה ליחיד אף אם הוא בעצם נס גדול, והמשכיל ינצל לפעול לעצמו נסים ונפלאות שיגיעו אליו בקל יותר...

מד. אולם עדיין יש להקשות, אם הותר לבקש בימים אלו על ניסים, מדוע לא קבעו חז"ל לומר כן לכתחילה בנוסח הברכה (ולא רק למי ששכח), ותירץ האדמו"ר מטשערנאביל זי"ע בתוכחת מוסר, כי מי ששכח 'על הנסים' בתפלתו סימן הוא שמסיח דעתו מימי הניסים, לכן עליו לבקש שיזכה לנס פרטי - להתעורר מתרדמתו, ולהשכיל ליהנות מן האור הגנוז הנשפע בחנוכה.

אולם חסידים ואנשי מעשה פירשו לאידך גיסא, שאף בימי חנוכה זקוק האדם שתהא בידו זכות כל שהיא כדי שיוכל לבקש על הנס, והשוכח לומר 'על הנסים' בתפלתו וודאי נשבר רוחו בקרבו, ולכן בשכר מדת ענוה ושפלות רוחו זוכה שהותר לו לבקש על הנסים. ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, אלא שיש להשתמש בכל אחד ממאמרים אלו בזמן הנכון, כי על ידי החלק הראשון יתעורר לעבודת ה', ומ"מ אם ינסה היצה"ר להפילו מחמת כך בפח היאוש, מיד יזכיר לעצמו שלב נשבר ונדכה לא תבזה, ובוזה יבטל מעליו כח היצר הרע.

מה. הנה לפי דברי השואל ומשיב' היה מקום לטעות ולומר, דמשמע הכא שרק בחנוכה אפשר לבקש על דברים שמעל להנהגת הטבע, אבל בשאר ימות השנה אסור להתפלל על החולה שיתרפא במקום שאין רפואה למכתו

ובל אשר דברנו בשבחי הנס של הנוכה חוזר להיות מידי שנה בשנה, כי הנה בגמרא מצינו שהנוכה הוא הנס האחרון שהיה לבני ישראל (שנקבע עליו י"ט כזכר לנס, עי' יומא כט.), ומבאר הר"ק ה'שפת אמת' ז"ע (הנוכה תרל"ז ד"ה הנוכה) טעמא דמילתא, דכל תבלית ומטרת הנס היא לחזק את האמונה בלבנו שהקב"ה הוא לבדו מנהיג את העולם בהשגחה פרטית (שהרי הקב"ה כל יכול ובידו להצילם מיד שונאיהם מעיקרא, ואז לא יצטרכו כלל לנס, אלא שאז לא יתחזק יסוד זה בלבבות בני"), ומזמן לזמן עשה הקב"ה לבני עווד ניסים אחר שנשכח הנס האחרון מבנ"י, כדי לחזור ולחזק את האמונה בהשגחתו ולגלות אלוקותו בעולם, אבל נס של הנוכה עדיין מאיר לנו, והוא חוזר ומתחדש שוב ושוב בכל שנה ושנה כבימים ההם ממש (אלא שבכל דור מתעוררים הניסים למה שנצרך לנו באותו מקום ואותו זמן), ולכן נס זה היה הנס האחרון, גם לכן נקרא 'הנוכה' - מלשון חינוך והתחדשות, כי נס זה יש בו התחדשות מידי שנה בשנה עד ביאת הגואל בב"א"י.

המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, ולכאורה תמוה מדוע פתח בלשון רבים 'מהדרין' וסיים בלשון יחיד 'מדליק שמונה', ועוד, מדוע נקט לשון 'מהדרין' ולא לשון 'מחמירים' כבכל הש"ס.

ואומרים בשם ה'חידושי הרי"ם' ז"ע לבאר על פי דברי המהר"ל (נר מצוה ח"ב) שמשפר 'שבע' מורה על הטבע, וכמו שנאמר (משלי ט א) 'הצבה עמודיה שבעה' ואמרו (סנהדרין לה.) אלו 'שבעת ימי בראשית', שהבורא ברא עולמו בשבעת ימי הבנין, והוא הנהגת הטבע, וכל מה שלמעלה משבע - דהיינו 'שמונה' מורה על למעלה מן הטבע. והווי כוונת אומרים 'יום ראשון מדליק שמונה' - בלשון יחיד, וקאי על הקב"ה, שהוא בעצמו מדליק מנין שמונה בעולם. כלומר הנהגה שלמעלה מן הטבע. ובוזו מבואר נמי מה שאמרו 'והמהדרין' שהוא מלשון 'הדרי בי', ר"ל, שעבודת ימי החנוכה היא להחזיר בתוך תוכו הנהגה זו שמעל לטבע, ובוזו יושפע עליו הנהגה זו לכל השנה"י.

בדרך הטבע, אך הדבר ברור שזה אינו, וכדמבואר במהרש"א (קידושין ח"א דף כט:) שנס המתרחש על ידי תפלה לא חשוב נס לענין 'מנכין לו מזכיותיו' (עי' שבת לב:), ומשום הכי מותר ואף חובה להתפלל בכל ימות השנה על כל צרה וצוקה שלא תבוא, ומכל מקום שונים ימי החנוכה שאפשר לבקש אפילו על הנס, כי כל ההנהגה היא מעל לדרך הטבע.

ומכל מקום אל תתמה מעובדא דרבא (הנוכרת בפנים) דמשמע שנגזר עליו עונש על שהטריח כלפי מעלה בבקשו על נס, דשאני רבא שפירט בבקשתו שיעשה לו השי"ת נס ופלא שלא כדרך הטבע, שירד גשם בימות החמה, וזה אין ראוי לעשות, אך המתפלל סתמא על פלוני שיתרפא מותר, אע"פ שלפי דעת הרופאים אי אפשר לרפאותו בדרך הטבע.

ולכן צריך לעולם להתפלל אל ה' בכל מצב, וכמו שאמרו (ברכות לב:): 'אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר (תהלים כז יד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'', ואף אם כל הרופאים פכרו ידיהם ביאוש ואומרים שאין בידם להציל את החולה, אל יאמין להם ואל יקשיב לקולם כי הקב"ה הוא הרופא חולים, וכלפי מלך מלכי המלכים אין שום חילוק באיזה מצב של סכנה נמצא החולה, וכן ייאמר לענין הפרנסה והזיווג, לענין נחת מיוצאי חלציו וכדו' בשאר מיני ישועות שנראה לו כי אבדה כל תקוות טוב, לא יסכים לכל המיאישים אותו, אלא יענה ויאמר הריני מקווה אל ה' ובוודאי יושיעני בקרוב בב"א, וזה פשוט.

מו. וכדרך שפירשו את לשון הגמ' (שבת כא:): 'לשנה האחרת קבעום בהלל והודאה', שלכאורה מדוע קבעום רק בשנה שלאחריה ולא באותה שנה, אלא שהתבוננו חכמים בעצמם וראו שהשנה שעברה עליהם היתה שנה אחרת - שכל השנה היתה במציאות אחרת לגמרי לאחר אור החנוכה, ועל כן קבעו לדורות ימים אלו בהלל ובהודאה. כן ידוע מה שפירש הקדושת לוי (קדושה ראשונה), שבשנה הראשונה כשירדו ההארות של חנוכה סברו שמא אלו רק הארות לשעתם, אך לשנה האחרת הרגישו בעצמם את גודל האורות החוזרים ויורדים לקראת ימי החנוכה, וכבר נוכחו לראות שהארות אלו עתידים לירד בכל שנה ושנה, על כן קבעום לדורות.

מז. וכן למדנו בגמרא (שבת כא:): 'מאי חנוכה, דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה וכו'', שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה

זנזי המלך - אוצרות המלך פתוחים אין לנו אלא להושיט ידינו למלאותם

הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (קרושה שניה) המשיל את ימי החנוכה למלך רם ונשא, שפתח את שערי אוצרותיו יום אחד בשנה, ובאותו היום כל הרוצה ליקח את שנפשו חפצה יקח, אוי 'לכסיל' אשר בזה היום ששערי אוצרות המלך נפתחים לא פנה אליהם, רק ישן כל היום^{מ"ח}. לכן ראוי כל האדם רק לשמוח בעבודתו ולא בהבלי עולם, רק בעבודת השי"ת ב"ה ישמח כל היום, עכ"ל. ואפשר לומר שבכוונה תחילה נקט 'אוי לכסיל', ולא 'אוי לרשע' או 'לפושע', כי המבזבז זמן יקר זה לבטלה אינו אלא כסיל ושוטה המאבד מה שנותנים לו^{מ"ט}.

זנראה פשוט, שאין הכוונה רק למי שעובר על דברי חכמים ואינו מדליק נרות חנוכה, כי אין עסקנו מהם כלל, אלא הכא במאי עסקינן, באנשים המקיימים את המצוות ואף 'מדקדקים' בהם, אבל כל מעשיהם נעשים מתוך רגילות וכמצות אנשים מלומדה, וכלשון הרה"ק מבארדיטשוב דלעיל 'רק ישן כל היום', היינו שמדליק את הנרות מן השפה ולחוץ, כמעשה קוף בעלמא ללא חיות, והוא הנקרא כסיל ושוטה המאבד מה שנותנים לו. ואם בכל המצוות כולן יש לקיימן מתוך כוונת הלב ודביקות המחשבה כ"ש שכך הוא ב'חנוכה', שהרי כל שמו של היום - טוב מורה על ענין 'חינוך והתחדשות', שבכל יום יהיו בעינינו כחדשים, לקיימה בלהט אש קודש ובפנימיות הלב^נ.

אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה', וביאר הגה"ק הבן איש חי (בן יהוידע ד"ה לשנה) את קושיית הש"ס 'מאי חנוכה', דהכי קאמר, הלא 'חנוכה' היא מלשון חינוך והתחדשות, ומדוע נקרא בשם 'חנוכה' בתוספת אות ה"א הנראית לכאורה כמיותרת, ומשני שהתרחש הנס בימי החשמונאים בכ"ה בכסלו, 'לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה', וכוונת התירוץ, כי האות ה"א מורה על דבר הפרה ורבה, וכמו שנאמר (בראשית מז כג) 'הא לכם זרע', וכיון שקבעו את הימים הללו לכל הדורות בהלל והודאה, לכן אף שהנס התרחש בפועל רק בימים ההם מ"מ פעלו החכמים בקדושתם להמשיך את אורות הנסים בימים אלו לעולם ועד, ומשום הכי שפיר נקרא 'חנוכה' בתוספת אות ה"א, לרמז ולהורות על שפע הניסים שמתעוררים בכל שנה ושנה ממה שהיה בימים ההם.

וב'דברי חיים' (לחנוכה) האריך, שחז"ל הוסיפו יו"ט אלו על יו"ט של תורה כדי שיהא קיום ועמידה לכנ"י מעמד בגלות ולא יפלו ברוחם חלילה, כי בדורות הראשונים הספיק להם האור מן השלש רגלים בלבד, אך בדורות הללו תיקנו חז"ל להוסיף עוד ימים טובים כדי לדחות את החושך, ולכן קבעו את ימי חנוכה לדורות עולם.

מח. הרה"ק רבי שלמה אייגער מלובלין זי"ע הי"ד [בנו של הרה"ק רבי לייבל זי"ע] אמר, כי בשני אופנים אפשר להעיר את האדם משנתו ולהקיצו מתרדמתו. א. להקים קול שאון ורעש גדול עד שהלה יתעורר משנתו. ב. להדליק ולהאיר באור בהיר וחזק את החדר שבו ישן האיש ועי"ז יקיץ משנתו. ובב' דרכים אלו מעורר הקב"ה את בני ישראל, פעם בכה ופעם בכה, בראש השנה מעוררם בקול רעש גדול על ידי 'תקיעת שופר', ואילו כעבור שלושה חדשים מעוררם על ידי 'האור' בהדלקת נר חנוכה. וזה נרמז בדברי רש"י כשפירש את הכתוב בהדלקת נרות המנורה (במדבר ח ג) 'ויעש כן אהרן - להגיד שבחו של אהרן שלא שינה', היינו שלא נשאר לישון מחמת האור הגדול (הובא בתורת אמת מהדו"ח סוף ח"ג, בדברי תורה מנכד המחבר, חנוכה תרפ"ז לסעודה שלישית ד"ה בהפטרה).

מט. וגם זאת נלמד מהדריידעל, שהוא מסתובב וחג סביב עצמו אולם 'לא לעולם חוסן'... ובסופו של דבר יפול עדי ארץ, כך ה'מסתובב' סביב עצמו בלא שכל ובינה לא ישאר בו מאומה מאורות החנוכה אלא יפול כאותו הדריידעל... אמנם מי שיש לו מח בקדקודו ידע לנצל ימים אלו וליטול מלא חפניים לכל השנה הבאה עלינו לטובה. וזהו דקדוק לשון הפייטן 'בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים', שמי שיש בו בינה זוכה להמשיך מימי שמונה אלו לשיר ורננים באופן קבוע לכל השנה.

נ. החיד"א (פני דוד וישב) מבאר מנין ידע יוסף לפתור ל'שר האופים' את חלומו כי בעוד ג' ימים ישא פרעה את ראשו מעליו וימיתוהו, ומדוע גרע חלקו משר המשקים אשר פתר חלומו לטובה. ומבאר את העניין במשל לצייר אחד שצייר במעשה אומן ציור היאך שאדם עומד וסל פירות בידיו, משהעמידו את הציור בחוצות העיר באו עופות וניסו לאכול מהפירות, וכל הקהל הביעו בהתפעלות מכישורו של הצייר שהצליח לצייר ציור 'אמיתי' כל כך, ויחד כולם הודו ואמרו 'ציור זה ממש יש בו רוח חיים' והראיה מהעופות שדימו שאכן אלו פירות האילן ממש. עבר שם פיקח אחד ואמר, אדרבה משם ראייה שהציור אינו 'חי' כלל אלא אדרבה 'מת' הוא, כי באם היה הציור כולו

הרב עיר וקדיש בעל ה'רוקח' ז"ל אשר דבריו מקובלים מאלוהו [הנביא] זכור לטוב, וכן מדברי הרב הגאון מהר"ל מפראג, ידוע שדבריו נאמרו ברוח הקודש והיה משתמש ב'ספר יצירה', והרב הקדוש אשר היה סמוך לדורותינו מפורסם ברוח קדשו הרב מוה"ר רבי פנחס זצוק"ל מקארעץ.

על כן לא נכתב בפירוש בתורה [שנגנו בה האור] הו"ש של הנוכה כי אם ברמיזה ונגיזה, וכן בווה"ק לא תמצא מעניני נר הנוכה [זולת פעם אחד (ה"א רלח): מוזכר שם נר הנוכה דרך העברה בעלמא, וכן בתיקו"ז (כט.)], והוא מטעם הנ"ל, שהוא מן בחינת אור הגנוז וכו' והנה בעבור אלו הדורות שהן סמוכין לגאולה, התחילו חכמי הדור לדבר מעניני המצוה הזאת מה שלא שיערו הראשונים, והוא סוד כמס'.

נמצא שכל יהודי באשר הוא - אף בדור האחרון, כגשתו להדליק את הנר, ידע שלא רק את האור העולה מנרותיו הוא מדליק, אלא הוא מדליק בזה אף את האור הגנוז מששת ימי בראשית.

כתב הרמב"ן (ריש פר' בהעלותך) 'ובלשון הזה מצאתיה במגילת סתרים לרבינו נסים, שאמר, ראיתי במדרש (בהעלותך ה) כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי, חלשה דעתו של אהרן שלא היה לו חלק עמהם, אמר לו הקב"ה למשה 'דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש הנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים, תשועה והנוכה שקרויה על שמם, והיא הנוכה בני

לעד קיימת - ההארה המתגלית בהדלקת נרות עד היום הזה ביותר תתרבה התלהבותו בברכות ההדלקה^כ כי בנר הנוכה הברכות הם חלק מהמצווה גופא - כמו שכתב היעב"ץ (מור וקציעה' סימן תרע"ב) שברכות אלו אינם כשאר ברכות המצוות שמברכין על המצווה, אלא הם חלק מעיקר קיום המצוה, כי הרי עיקרה נתקנה 'לפרסומי ניסא', וכי מדליק בלא ברכה לאו מידי עבירה, דהרואה סבור שלצורכו הוא דאדלקה (עי' כע"ז בשבת כב:), נמצא שעל ידי הברכה נעשים הנרות לחפצא דמצוה, לא כן שאר הברכות שאינן חלק מגוף המצוה, ואם כן ביותר צריך להשגיח לברך מתוך אש ההתלהבות באותה התלהבות של נר הנוכה גופיה.

תנינן במסכת סופרים (ב א) 'אסור להדליק בנר ישן', ופירש ב'בני יששכר' (כסלו טבת מאמר ד אות ט) שר"ל שלא ידליק את הנר רק על מאי דהוה - מעשה שהיה, 'אלא צריך להדליק מחדש כי האור מתגלה גם עתה במצות ההדלקה, ודי בזה'.

אמרו חז"ל (חגיגה יב.) על האור שברא הקב"ה בששת ימי בראשית 'כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים, עמד וגנוז מהן, ולמי גנוז לצדיקים לעתיד לבא', והגידו צדיקי הדורות, ש'אור גנוז' זה חוזר להתנוצץ בימי החנוכה (רוקח הל' הנוכה רכה).

וכך כתב ה'בני יששכר' (כסלו טבת, מאמר ב אות כא) 'הנה העדותי לך שלשה עדים נאמנים, אשר הארת אור הנוכה הוא מבחינת אור הגנוז, הלא המה

'חי' הרי היו העופות מתייראות מהאדם המצוייר ולא היו מתקרבות כלל אל הפירות, אלא שמע מינה שאכן הציור 'מת' הוא. כך היה אף אצל יוסף הצדיק מששמע על חלומו של שר האופים שעופות באו ואכלו מהסלים שמעל ראשו הבין שאינו אלא אדם 'מת'. ולעניינו אנו עלינו להיזהר שלא לעבוד עבודתנו כמת בלא חיות דקדושה בעבודת השי"ת, וכך ננצל מכל העופות והציפורים למיניהם המנקרים במוחנו.

נא. רבותינו ז"ל בגמרא (ברכות מ:): כינו את הברכות בלשונם 'מטבע שטבעו חכמים בברכה', ואמרו חסידים ואנשי מעשה לפרש דברי חכמים וחידותם, שעל כן נמשלה הברכה למטבע, כי כמו שמטבע שאין בה צורה אינה נקראת 'מטבע', ולכן אי אפשר לפדות מעשר שני על מטבע שאין עליה צורה (עי' מכות יז:), הכי נמי צריך ליזהר שהברכות תהיה עליהן 'צורה', ולא יאמרו אותם כמצות אנשים מלומדה ומן השפה ולחוץ בלי 'צורה'.

אגב אורחא, מרגלא בפומיה של בעל ה'שבט הלוי' זצ"ל על חבות הזהירות באמירת הברכה, כי אף שחיוב כל הברכות אינו אלא מדרבנן, אך מכל מקום צריך להיזהר בהם כבקיום מצוה דאורייתא בכבוד ראש ובמורא וכו', שהרי כל עניינה של הברכה הוא אמונה בה', וכמו שאומרים ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, ואמונה היא מצוה מדאורייתא, וכלומר, שאף שהחיוב הוא מדרבנן, אך מקיימים מצוה דאורייתא בכל ברכה (ירחמי הרב' ערך ברכה).

מקומו של הכהן גדול בבית המקדש, וכל איש פשוט ביותר בגשתו אל הקודש, להדליק נר הנוכה, הרי הוא עצמו נעשה ככהן גדול, וביתו נהפך כבית המקדש, ויתבונן בגשתו להעלות את האש שאינו מדליק כאן נרות שמן או שעוה בעלמא, אלא הוא מעלה הוא את האור שמששת ימי בראשית, ויגש אל העבודה באימה וביראה מתוך שמחה של מצווה, על שאיש פשוט כמותו זוכה לחולל עתה 'מהפיכות' גדולות בעולמות העליונים.

הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע היה מפרש מה שאנו אומרים (על הניסים) 'והדליקו נרות בחצרות קדשך', ומקשים העולם, הרי 'הדליקו את הנרות' בהיכל הקודש ולא בחוץ, אלא דקאי על 'הנרות' שאנו מדליקים 'כהיום' כל אחד בחצר ביתו בשמונת ימי הנוכה (שהוא במקום מנורת המקדש, כמבואר ברמב"ן), וקדושת הנרות הופכת את רשותו לחצרות קדשך. המשכיל בעת ההיא, יראה

השמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת הנוכה המזבחה^{נב}.

עוד כתב שם הרמב"ן שאיתא במדרש (תנחומא בהעלותך) אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן, אל תתירא, לגדולה מזו אתה מוכן, שהקרבנות יתבטלו אחר 'חורבן הבית', אבל שלך - הדלקת הנר, 'לעולם אל מול פני המנורה יאירו'. ולכאורה קשה, הרי בעת שהקרבנות בטלין אף הנרות יתבטלו, אלא יש לומר, 'שליך לעד קיימת' קאי על הדלקת נר הנוכה שהיא נוהגת אף לאחר החורבן, נמצא שפיוסו של אהרן היה על ידי 'הדלקת הנר' בבית המקדש, ובאותה מידה על ידי 'הדלקת נר הנוכה'^{נד}.

וזממזצא דבר אתה לומד באיזו הדרת קודש צריך לעמוד אל מול פני המנורה, וכמו שמפרש ב'ישמח ישראל' (בהעלותך ד) שמדברי הרמב"ן הללו למדנו, שבעת הדלקת נר הנוכה עומד כל יהודי על

נב. כמה מהראשונים כתבו שמצות נרות חנוכה נתקנה דומיא דמנורת המקדש, ולפיכך דינם שווה, וכך פירש הר"ן (שבת כא.) דלכן אסור להשתמש לאור נרות חנוכה, 'דכיון דעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל'...

בדרך זה ביארו צדיקים לבאר מה שאנו אומרים ב'נרות הללו' - 'ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד', שלכאורה מה החידוש יש בהיתר ראייה, ומהיכני תיתי לאסור שהוצרכו לומר שבאמת מותר להסתכל בהם, ותירצו עפ"י האמור שקדושת נרות חנוכה היא כקדושת המנורה, ואם כן היה מקום לומר שכשם שאסור לראות את המנורה (עיי' הסוגיא פסחים כו) כך יהא אסור להביט בנר נוכה לגודל הקדושה שבה.

נוראות הפליג הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע (לחנוכה) בגודל הדלקת נר חנוכה, כי במנורה שבבית המקדש הדין הוא שאם נכבה הנר שצריך לחזור ולהדליקו, ואילו בחנוכה קיי"ל כבתה אין זקוק לה, והיינו טעמא, כי עצם הדלקת האור כבר מאיר הוא את הנשמה.

נג. דבר נורא כתב הגה"ק מקו"ז יגלוב זצ"ל (ארץ צבי חלק המועדים עמ' קסא), ולחיבת הקודש נעתיק לשונו, דמה שבחנוכה נשארה מצוות הדלקת המנורה שהיא מעין בית המקדש, נצמח מחמת שבכ"ה בכסלו נשלמה כל מלאכת המשכן (ילקוט שמעוני, מלכים א' מאמר קפד) ובודאי היתה לישראל תשוקה גדולה ועצומה לעבוד כבר אז עבודת הקודש במקדש, ומ"מ צוה ה' להמתין עד א' בניסן. ודין גרמא שהתעוררה בלבם תשוקה יותר עזה ויותר עמוקה לעבודת הקודש בהתלהבות עצומה ובחילא יתרה, ותשוקה זאת שהיתה בתכלית התוקף אי אפשר שתהא לה כליון, ולכן בכ"ה בכסלו דוקא נשאר מעין עבודת המקדש עד סוף כל הדורות, כי בזה לא שלטו הגלות והחורבן, כי החורבן היה רק מעבודות שהיו בפועל במקדש, אבל תשוקה זו שהיתה להם מצד שלא יכלו לעבוד את העבודה זה אי אפשר שיתבטל לעולם, וע"כ בכל כ"ה בכסלו מתעוררת האש הגדולה אשר בערה אז בכ"ה בכסלו בכל לב איש ישראל אשר מים רבים לא יוכלו לכבותה. ולכן ולצורך זה צוה השי"ת להמתין עם הקמת המשכן עד א' בניסן כדי להרבות את התשוקה והגעגועים בלבם ביתר שאת, כדי שתהא לנו שארית בגלות. עכ"ל. ומבאר עפ"י את מאמרו הידוע של הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע שישראל בגלות אין להם קיום אלא מחנוכה ופורים (הובא בשם משמואל מקץ תרע"ז בשם אביו האבני נזר), והיינו טעמא כי חנוכה נצמח מהגעגועים לעבודת המשכן וכנ"ל, ותשוקה ורצון פנימי ואמיתי עומד לעד, ונשאר לנצח גם לאורך כל הגלות הקשה.

שבת וחנוכה, וכבר תמה רבינו יצחק בן הראב"ד (בקונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה, נדפס בספר הזכרון פחד יצחק להגר"י הוטנר זצ"ל) דהא חזינן שרובא דעלמא מקפידים להדליק נרות חנוכה מידי שנה בשנה ואין כולם זוכים לבנים תלמידי חכמים, וכתב לפי דרכו דמכל מקום 'רק מיעוטא דמיעוטא מקיימין אותה בכל פרטותיה ודקדוקיה'.

שיהא רישומו ניכר, ותיספג הקדושה בכותלי הבית, שבכל השנה כולה יהיה בהם קדושת העזרה^י.

והדליקו נרות - דרך חיבוב והערה מפורסמת

אמרו חז"ל (שבת כג:): 'הרגיל בנר היויין ליה בנים תלמידי חכמים'^י, ופירש רש"י (ד"ה בנים) דקאי על נרות

נד. ו'מעשה רב' הוי אצל הרה"ק רבי שלמה מקארלין זי"ע, כאשר בשנה אחת עמדה המנורה סמוך מאד לכותל, והשחירו הנרות את הכותל, לאחר חנוכה ביקשו בני הבית לנקות את הכותל, אך הרה"ק מקארלין לא נתנם לנקות, באמרו שעדיפא להו להשאיר את הרושם של הנרות לכל השנה כולה.

כי כל דבר קדוש העומד במקום גשמי נספגת הקדושה באותו מקום, ושנים רבות לאחר מכן מסוגלים קדושים וטהורים להרגיש ריח של קדושה באותו מקום, ויעידו על כך סיפורים למאות ולאלפים מצדיקים בכל הדורות, וחדא מינייהו, שפעם נסע הרה"ק ה'דברי חיים' מצאנז זי"ע לאיזה מקום, ובדרך עצר בבית אכסניא, והרגיש בקדושה עילאה האופפת את הבית, וישאל את בעל הפונדק מי היה כאן במקום, לאחר חקירה ודרישה נתברר ששנים רבות קודם לכן התאכסן באותו מקום הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, וקדושתו נספגה ונקלטה בתוך קירות הבית, עד ששנים רבות לאחר מכן הרגיש בה הרה"ק מצאנז זי"ע בקדושתו.

וראה ב'דגל מחנה אפרים' (ריש פרשתו) שמביא כעין יסוד זה בשם 'אנשי אמת יראי ה'', שבמקום שאדם קיים מצוה גורר המקום תחינה ובקשה ותפלה ויחוד, והדבר הזה הוא נוהג תמיד בכל אדם ובכל זמן, וב'מאור ושמשי' (פרי יוצא ד"ה עוד במדרש הנ"ל) מביא ראיה לכך מקדושת שבת, 'שבמוצאי שבת קודש בהסתלקות הנשמה היתירה אף על פי כן רשימתה נשארה כידוע למבינים'.

וכן כתב גם הצ"ח (ברכות ו: ד"ה הי חסיד) לבאר מעלת הקובע מקום לתפילתו, 'לפי שהמקום ההוא כיון שהתפלל שם קנה המקום קדושה, ושוב כשמתפלל פעם שנית קדושת המקום מסייע לו שתתקבל תפילתו'.

נה. בשם הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע אומרים (עה"ת, עניני חנוכה), שאם זוכים על ידי הנרות לבנים תלמידי חכמים כ"ש וק"ו שהוא עצמו יכול לזכות להיות תלמיד חכם, עכדה"ק, ואפשר להסמיך לזה את מאמר העולם, המפרשים בדרך הלצה את הכתוב (בראשית יב ג) 'ונברכו בך כל משפחות האדמה' ופירש רש"י 'אדם אומר לבנו תהא כאברהם', (ונקטו אברהם ולא שאר האבות) כי אינם רוצים לחיות עם עול תורה ועבודה, ע"כ יברכו את בניהם 'תהא כאברהם' שאביו התנהג כ'תרח' ורק הבן היה כאברהם אבינו... אכן, עפ"י דברי הח"י הרי"ם בחנוכה יש גם כח בידי האב ליהפך מ'תרח' ל'אברהם'...

נו. אגב גררא מזהירין, בגשתו להדליק נר חנוכה, יזהר בד בבד במשנה זהירות, לבל יכוו אחרים מהאש, והיינו שלא יבוא חלילה לגאווה או כעס, וידע שכעס אחד ופגיעה אחת בחבירו דוחה מאה עבודות ויגיעות במצוות ה', ועיקר העיקרים להיות 'אהוב למעלה' ובד בבד גם להיות 'נחמד למטה'.

פעם התלווה הגאון ה'חפץ חיים' זצ"ל אל רבו הגאון רבי נחום קפלן מהורדנא זצ"ל לביתו בזמן הדלקת נרות חנוכה, כבוא הרב לביתו ראה שהרבנית איננה בבית, לכן נמנע מלהדליק והמתין עד שתשוב הרבנית הביתה... בהזדמנות שאלו ה'חפץ חיים' - הרי יש חיוב להדליק את הנרות מיד בבוא זמן ההדלקה, ענהו הרב, איתא בגמרא (שבת כג:): 'אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה (מי שיש לו מעות מועטים ואפשר לו לקנות בהם נרות שבת להאיר, או נר חנוכה למצוה), נר ביתו עדיף משום שלום ביתו', הרי שמשום חשש שלום בית עדיף לבטל הדלקת נר חנוכה, 'והנה, אם הייתי מדליק את הנרות טרם בואם הביתה הייתי גורם להם עגמת נפש, ונמצא שהיה עדיף אם לא הייתי מדליק כלל...!'

אמרו חז"ל 'לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארז' (תענית כ.), אם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. רמז לענין זה מצא הגאון רבי יצחק אלחנן ספעקטאר זצ"ל דבפרשתו גבי יהודה ותמר כתיב (לח טז) 'ויאמר' הבה נא אבוא אליך' והיא השיבה לו ותאמר מה תתן לי, והטעמים על תיבת 'ויאמר' - 'ותאמר' שוים המה, שעל שניהם יש 'פשטא', וכן בהמשך כתיב (פסוק יז) 'ויאמר' אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן, 'ותאמר' אם תתן

אך מדברי המאירי (שבת שם) חזינן דקושיא מעיקרא לא סגי במה שמדליק 'נר הנוכה' כמצות אנשים ליתא, שכתב 'הרגיל בנר דרך חיבוב מצוה והערה מלומדה, אלא ידליקם מתוך חיבוב מצוה', בשמחה (מלשון התעוררות) מפורסמת הוין ליה בנים תלמידי ונחת נח, אז מובטח לו שיזכה לבנים תלמידי חכמים חכמים, והיינו דבכדי לזכות ל'בנים תלמידי חכמים' וצדיקים נט.

ערבון עד שלחך, שהטעם על שתי האמירות הוא 'זקף גדול', וגם בכתוב שלאחריו (פסוק יח) 'ויאמר' מה הערבון אשר אתן לך, 'ותאמר' חותמך ופתילך ומטך' שעל שניהם הטעם 'רביעי', ללמדנו שכך הוא דרך העולם, שתמיד ישיב לך איש שיחך באותו דרך וניגון שהנך מדבר אליו, ואם אתה תתחיל את הדיבור בנחת ולשון רכה גם השני ישיב לעומתך באותה מטבע, ובניגון של 'פשטא', אך אם תפתח פיך ב'זקף גדול', גם רעהו ישיב לך בזו הדרך, ודי למבין. נז. איש חסיד היה בבני ברק ושמו הר"ר שמעון דאסקאל, ולו חנות כלים במרכז העיר ברחוב רבי עקיבא פינת רחוב ירושלים, ובזמנו, בטרם קנה אותה חנות, היתה לו עוד הצעה לקנות חנות הגדולה פי שלוש מהחנות ברח' ר"ע ובאותם דמים, אך חסרון אחד היתה לה שהיא נמצאת ברחוב צדדי ומרוחק, ושאל את רבו הרה"ק מסאטמאר ז"ע כדת מה לעשות. השיב לו, כי הנה מצינו לתנאים ולאמוראים שחברו תפילות רבות לאומרם בסוף תפילת שמו"ע (כדאיתא בברכות יז.) ולא ראינו שהמון העם אומרים תפילות אלו, לעומת זאת יש תפילה אחת שנתחברה ע"י אחד מהאחרונים, וכולם מתעוררים ושופכים ליבם כמים בתפילה זו, היא היא 'תפילה זכה' שחיברה ה'חיי אדם', והטעם ש'זכתה' תפילה זו מפני שהיא נמצאת במקום טוב - קודם כל נדרי... אף אתה, עדיף לך לרכוש את החנות השוכנת במקום טוב במרכז היישוב. לעניינו יאמר, אנו נמצאים ב'מקום טוב' ליד הדלקת הנרות, כאן הוא המקום להשקיע... נח. הגאון רבי חיים עוזר גראדזינסקי זצ"ל בעל ה'אחיעזר', איקלע שנה אחת בימי חנוכה לעיר קראקא, בהיותו שם נקרע מעילו העליון, והלך אל בית החייט כדי שיתקן לו את הקרע, אך בכניסתו אל ביתו התנצל לפניו החייט שהוא עומד כעת לקראת הדלקת נרות חנוכה ולא יוכל לעסוק במלאכה ולתקן את הבגד, הסכים הגרח"ע לחכות בביתו עד אשר יסיים את הדלקת המנורה, בחשבו 'כמה זמן ישהה חייט זה בהדלקת נרותיו', והיה מפליא מה שראו עיניו באותה שעה, איך שחייט פשוט ביותר פשט את בגדי החול והמלאכה ולבש את מלבושי שבת, הדליק את הנרות בחביבות ובהתלהבות, ושהה אצלם במשך כחצי שעה כשהוא מזמר בהשתפכות הנפש ובתמימות זמירות שירות ותשבחות למלך א-ל חי וקים, ורק לאחר מכן החליף את בגדי השבת לבגדי החול ופנה אליו לתקן את בגדו, וכשסיים הגרח"ע לספר עובדא זו היה אומר 'באותה שעה הבנתי מדוע זכו בני קראקא (שהיתה עיר ואם בישראל בכל הדורות) שיצאו מהם גדולי תורה ויראה...'. והן הן הדברים הנזכרים, שעיקר הדלקת הנרות צריך שיהיה דרך חיבוב מצוה והערה מפורסמת.

ואען ואומר לשבר את האוזן, דהנה בטעכנאלאגיע (טכנולוגיה) של היום מייצרים כל מיני דברים שונים, ולא מן הנמנע שבעגלא ובזמן קריב יתחכמו ויעשו יצירה נפלאה שתהא דומה בצורתה ובמתכונתה ובטעמה כדוגמת פרי אמיתי, ואף יהא ראוי לאכילה ולבישול, אולם עם כל זה - לא יוכל פרי זה להצמיח עוד פירות כיוצא בו, והנמשל, מי שאין מעורר בעצמו התעוררות בפנימיות לבו, הרי הוא דומה ממש ל'פרי' זה, שאף שמבחוץ נראה הוא לגמרי כפרי אמיתי, אך אינו מצמיח בנים תלמידי חכמים, מאחר שאין בו תוכן בפנימיותו, ודי בזה למבין. נט. אמרו צדיקי קמאי, דמה שאמרו 'הרגיל בנר הוין ליה בנים תלמידי חכמים' קאי נמי על הבנים שסרו מן הדרך הישרה חלילה, שבכח הדלקת הנרות יתעורר בלבם הניצוץ דקדושה ויחזרו לילך על דרך המלך, ולזה גם נצרך שידליק דרך חיבוב מצוה והערה מפורסמת, ובזה יבעיר במ אש הקדושה (אף אם אינם עומדים בסמוך לו).

סיפר הרה"ק ה'בית אברהם' ז"ע, שפעם התהלך זקינו הרה"ק ה'יסוד העבודה' ז"ע עם משמשו בשוק, וניגשה אליהם אשה קשת רוח, ותשאל האשה אותם מי הוא הרבי כי לברכת הרבי אני צריכה (אחר שלא הכירה אותם), כמובן שהמשמש הצביע ברמיזה אל עבר הרבי, אך לפליאתו הצביע הרבי על המשמש שהוא הרבי, כך נשנה הדבר שוב ושוב, שהרבי מצביע על המשמש והמשמש מצביע ומרמז בדרך כבוד על הרבי, עד שפרצה האשה בבכי ובדמעות שליש אמרה, אנא מכם, בצרה גדולה אנכי ואל תהתלו בי, נענה ה'יסוד העבודה' הגידי נא מה בפוך, ותען האשה ותאמר, בת יש לי אשר לפני זמן מה התדרדר מצבה הרוחני, והנה זה עתה ברחח מהבית, והלכה לרעות במקומות זרים רחמנא ליצלן, וכל ההשתדלויות להחזירה למוטב העלו חרס, וגדול צערי מנשוא. הקשיב ה'יסוד העבודה' לדבריה היוצאים מן הלב, ושאלה, האם יש לכם באיזה מקום בגדים שלבשה הבת בעבר, ותען האשה, הן, אמר

להדליק נר - שפע רב הנשפע בעת ההדלקה

עוד מצינו, מהרה"ק רבי חיים פאלאג'י זי"ע (רפואה וחיים אות עא) שבשעת הדלקת נרות חנוכה נעשית 'עת רצון' במרומים^א, ומדת הדין מתבטלת ומתעוררת מדת הרחמים^ב. ומביא בשם הוזה"ק, שהדלקת נרות המנורה בבית המקדש הייתה מעוררת מדת הרחמים בעולם דומיא דתקיעת שופר של ראש השנה, והכי נמי מעוררת הדלקת נרות חנוכה (ששורשה ממנורת המקדש) רחמים וחסדים גדולים דומיא דהשופר בראש השנה, דכלפנים דמי, ומהפך את מדת הדין והרוגו לרחמים ולרצון.

כתב הרה"ק ה'ייטב לב' זי"ע (ייטב פנים' הוד והדר אות ב) שורש מצות הדלקת נר חנוכה הוא, כדי לעזור נסים ונפלאות גם עתה. וכתב עוד (אות כו) זהו עיקר תשמישן, להווישע בהם גם היום.

וכן אמר הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע ('שפת אמת' חנוכה תרל"א), שלכן תיקנו לברך שעשה נסים לרואה נר חנוכה, כי הארת הנסים מתעוררת על ידי הנרות^פ.

לה הרבי, קחו את הבגדים ועשו מהם 'פתילות' ובהם תדליקו נרות שבת, ותראו פלאות, מיד בבואה לביתה עשתה כדברי הרבי, ולשבת הבאה הדליקו בהם את הנר - וראה זה פלא, באמצע סעודת ליל שבת פרצה הבת אל תוך הבית, בבכיות עצומות מאין הפוגות, ואמרה שנכנסה בה רוח שטות לחטוא, אבל כעת הינה מתחרטת מאד על כל אשר עשתה, ונפלו זו על זו באהבה גדולה ומאז חזרה למוטב. הרי שבכח קדושת הנרות אפשר להחזיר נשמות טועות ותועות אל שורשן, ובזה סיים ה'בית אברהם' ואמר, שעל כן מברכים 'להדליק נר של שבת' וכן בחנוכה 'להדליק נר חנוכה', דהיינו שכל מי שתוהה בדרכו יכול לחזור אל מקור הקדושה להדליק את תוכו ופנימיותו על ידי נרות דמצוה.

אגב אורחא נציין דאיתא, שעל ידי 'וימאן אביו להתנחם ויבך אותו אביו' - בזכות זה עמד יוסף בנו בנסיון וקיים בנפשו 'וימאן', שנמנע מהעבירה בזכות הדמעות ששפך עליו אביו יעקב. וכך כתב בספר צרור המור (בפרשתו על הפסוק 'ויבך אותו אביו') שהועילו הבכיות של יעקב שנמכר יוסף למצרים דווקא ולא לאיי הים ונעשה אדון בבית פופיטר, ולכן נסמכו ב' הפסוקים (לו לה-לו) 'ויבך אותו אביו', וסמוך לו 'והמדנים מכרו אותו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים'.

ס. ורמזו כן בפסוק (תהלים קכד ז) 'הפח נשבר ואנחנו נמלטנו' דקאי על נרות חנוכה, כאשר תשבור ותחצה את הגימטריא של 'פח' יעלה למנין מ"ד, כמנין הנרות שמדליקים בחנוכה (ל"ו נרות ועוד שמונה שמשים). ואחרים רמזו בתיבת 'פח', שכשם שבנ"י מדליקים למטה, כך כביכול הקב"ה מדליק למעלה, וביחד עולה מספר הנרות פ"ח [כעין זה איתא בקדושת לוי (דרושים לחנוכה ד"ה בחנוכה), והוסיף, כי ר"ת של להדליק נר חנוכה הוא כמנין פ"ח]. בין כך ובין כך, ע"י הנרות זוכים להצלה של 'ואנחנו נמלטנו' - להינצל מכל פגע רע ושאר פורענויות המתרגשות ובאות לעולם. סא. וב'בני יששכר' (מאמרי חודש כסלו-טבת מאמר ד אות סה) כתב, שהגם בדרך כלל סגורים שערי גן עדן בשעות הלילה, אך מדברי הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע (מדרש פינחס א) משמע, שבשעת הדלקת נרות חנוכה תרעין פתיחין אף לעת ערב.

הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע הגיד, דהנה ידוע שהסימנים בטור וש"ע ושאר ספרי המצוות יש בהם רמז וקשר לעצם המצוה (עי' באגרא דכלה' פרשת נשא על מצות וידוי, ועוד), ודיני חנוכה כתובים ומבוארים בש"ע או"ח מסימן תר"ע ואילך, והנה תר"ע דומה לתיבת 'תרעא' שמשמעה דלת ושער בלשון ארמי. והרמז שעל ידי הדלקת נרות חנוכה נפתחין כל שערי ברכה והצלחה, ואם אמרו (ב"ק פ:) 'ודלת הננעלת לא במהרה תפתח', ק"ו במדה טובה שהיא מרובה, שאם זכינו לתרעין פתיחין בודאי לא תהא הדלת ננעלת במהרה ונזכה לכל מיני ישועות למעלה מן הטבע. סב. שמעתי מהרה"ג רבי ישי מאנדל שליט"א, שהנה ידוע שבימי ה'מלחמה' הראשונה הוצרך הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע לברוח מבעלזא, וזקנו החסיד המפורסם רבי ישראל משה מאנדל זצ"ל מהעיר טעגליש שבאונגון (הנקרא בשם ר' ישראל משה טעגלישער) התמסר בכל ליבו ונפשו לדאוג לכל צרכי הרה"ק ולסדר לו מקום לנוס שמה. בהגיע חנוכה נסע רי"מ לראצפערט לחזות בעבודת הקודש של הרה"ק בשעת הדלקת הנרות, לאחר מכן קרא לו המהרי"ד ואמר לו בפנים מאירות, רבי ישראל משה יש עמי בשורות טובות, ולא ידע רי"מ למה ירמזון מיליו ואלו בשורות טובות יכולים להיות עתה, והמשיך המהרי"ד לומר לו, הנה כל יהודי צריך לדעת את כל התורה כולה, אך מכל מקום לכל אחד יש את חלקו המסוים בתורה, יש לך אחד שחלקו דווקא בגמרא, ואילו רעהו מוצא סיפוקו בהלכה, אחר מקור חיותו הוא מאגדה וכו'. וכאשר נדדתי וגילית ממקומי שכחתי את חלקי בתורה מחמת טלטולי

תלמידי חכמים. כן רימזו בפסוק (תהלים קיש ט) 'במה יזכה נער את ארחו', ארחו נוטריקון אור ח', שעל ידי מצות שמונת נרות חנוכה אפשר לפעול לזכות לנער, אלו בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

חיי - כמו"ש (משלי טו טו) 'באור פני מלך חיים', שעל ידי אור הנרות זוכים לחיים טובים וארוכים. ובשם הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, שסגולת ימי חנוכה היא אריכות ימים ושנים, שהרי קבעום חז"ל (שבת כא:) להלל והודאה, והרי 'לא המתים יהללו י-ה' (תהלים קטו יז), נמצא שהמהלל את ה' יזכה לאורך ימים ושנות חיים (שש"ק ח"ב אות קנט).

ועוד רמז נתנו מלשון חז"ל (שבת כב.) 'שתהא נר חנוכה משמאל ומזוה מימין', הרי שיש שייכות למזוזה עם נר חנוכה, וכמו שבמזוזה כתיב (דברים יא כא) 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם, כך נמי יקויים בנר חנוכה.

ובשם הרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע (תורת אבות פר' וישב) שהדלקת נרות חנוכה מביאה רפואה לעולם, והעמיסו כן בנוסח התפלה (יקום פורקן) 'בריות גופא ונהורא מעליא', הרי לך שזוכים לבריאות הגוף על ידי אור הנרות של מצוה ס"ה.

מזוני ריחי - כמו שרמז הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע בפסוק (משלי ג טז) 'אורך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד', דשמאל רומז על נר חנוכה שמדליק בצד שמאל שבדלת, ואז נשפע עושר וכבוד לרוב (שפתי צדיק

וכן איתא ב'בעל הטורים' (פר' תרומה) 'ואין בפרשת המנורה אות סמ"ך (המורה על השמן), לומר, במקום נר אין שטן ואין מוזיק', ע"כ. אמור מעתה, אם נרות חנוכה הם מעין נרות המנורה במקדש, אם כן אף במקום נרות חנוכה 'אין שטן ואין מוזיק' ס"ה.

וכן רמזו צדיקים בכתוב (תהלים קיה א) 'מן המיצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה', דהנה 'מרחב' עולה בגימטריא כמספר 'נר', ללמדנו שבשעה שמעלה את אור הנר בידו לצאת מכל המיצרים והדוחקים ולזכות להרחבה גדולה.

הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (לחנוכה) פירש בפסוק (משלי כ כז) 'נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן', ואפשר לדרוש 'חופש' מלשון 'שחרור' כדכתיב (שמות כא כז) 'לחפשי ישלחנו, כי האור של נרות חנוכה משחרר לחרות את נשמות ישראל מכל הפסולת והרע הנטמן בחדרי בטן (וכן איתא באמרי אמת תרע"ז נר ג) ט"ז.

זאת ועוד, כי בעת הדלקת הנרות נפתחים כל שערי שמים לתפלתנו, כמו שרימז הרה"ק רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע בנוסח התפלה 'בחכמה פותח שערים', דהנה שמן זית רומז לחכמה (וזה"ק ח"ג לד.), והיינו בחכמה - בעת שמדליק את הנרות בשמן זית, פותח שערים - נשפע שפע רב מן השמים (ישמח ישראל חנוכה תרצ"א ד"ה בחכמה).

ובזכות נרות חנוכה נזכה לכל הברכות ובפרט בבני חיי ומזוני, בני - כי הרגיל בנר הויין ליה בנים

הדרך, והייתי שבור ורצוף לאלפי שברים, ולא ידעתי מה יעלה בגורלי, ועתה ב"ה בעת הדלקת הנרות נזכרתי בכל חלקי בתורה. ואם כי אין איתנו מי היודע לפרש דברי חכמים וחדותם, מאי משמע 'ששכח' וכיצד נזכר לפתע, אך דבר אחד למדנו, כוחם של הדלקת נרות חנוכה ותוקף סגולת הימים.

סג. בספר 'שיח הפרשה' (פרשת תרומה) להחסיד הישיש רבי חיים יצחק שווירץ ז"ל מביא, שנהגו בבית זקינו הרה"צ רבי שלמה אלטר זצ"ל (נכדו של החידושי הרי"ם) להדליק נר כל פעם שהיו זקוקים לאיזו ישועה, כגון כשהיה חולה בתוך ביתו או יולדת ואפילו כאשר שרר מזג אויר קשה היו מדליקים נר לישועה, וכנראה ראה שכך נהגו בבית אבותיו, והוא לא פירש טעמא דמילתא, אך לפי דברי ה'בעל הטורים' (שהובא בפנים) אתי שפיר, שעל ידי הדלקת הנר דוחים ומבטלים כל הקליפות והמטטינים.

סד. מובא ב'בני יששכר' (מאמר הלל והודאה אות א) שבשכר נר חנוכה זוכה להינצל מדינה של גיהנם, שהרי ידוע מהמקובלים שגיהנם הוא בצפון העולם, והלא צד צפון הוא משמאל למזרח, ועל ידי ההדלקה בשמאל ניצל מאור ואש הגיהנם.

סה. כתב הרה"ק ה'מנחת אלעזר' זי"ע בספרו 'שער יששכר' (ימי אורה יד) שימי חנוכה מסוגלים לרפואה אחר שהם ממדת הוד, ומבואר בסידור אר"י ש'בורא רפואות' הוא בחינת הוד עי"ש, ולכן אפשר לפעול רפואות וישועות בימים אלו. ואחרים רמזו במה שאמרו (ב"ק פה.) 'מכאן שניתן רשות לרפואה', שעל ידי סעודות רשות הללו בשירות והודאות זוכים לרפואה ברוחניות ובגשמיות.

כתב ה'קב הישר' (פרק צ) שמלאכי עליון שרפים ואופנים באים לבית כל יהודי ומביטים בעבודת קדשו בהדלקת הנרות, ועונים 'אמן' על ברכתו^ס, ומאריך עוד בקרושת הנרות עצמם, שהמנהג לישב אצל הנרות ולהביט בהם, וכל הנר הדלוק לדבר מצוה יש בו קדושה נפלאה גדולה אין שיעור, ואילו היינו זוכים להשנות רוח הקדש היינו מברכים ומבינים ומשיגים ע"י מצות הדלקת הנרות של מצוה - עתידות.

ביו"ב, מקובל מהרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע, שבנרות 'שבת' אפשר לראות כל מה שעתיד להתרחש

הנוכה אות ג^ס. ועוד כי אם אמרו (ביצה לב:): 'כל המצפה על שלחן אחרים עולם חשך בעדו', נמצא, שבכדי שיאיר האור לאדם יש להמציא לו מזונות ברווח שלא יהא מצפה ח"ו לשולחן אחרים, אם כן בעל כרחך יזכה למזוני רויחי ולא יודקק לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם.

אלא לראותם - סגולת ההבטה בנרות

זה לשון ה'חזונו יאיר' (בהנהות מקור חיים סימן תרעב ס"ב) 'נראה לי, דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם ולשמוח בהם'.

סיפר בעל המעשה מתושבי קוממיות ת"ו, שיום אחד התעורר משנתו והנה ראייתו אינה צלולה והוא רואה את הכל כפול ומטושטש, מיד הלך לדרוש ברופאים ומומחים שימצאו מזור למכאובו, אך לאחר בדיקות קצרות וארוכות נאלצו כולם להשיב פניו ריקם, כי לא היה בידם לרפא אותו בדרך הטבע.

הימים היו ימי הנוכה, ובעת הדלקת הנרות שפך דמעות כמים לפני הבורא שירפאהו בתוך שאר חולי ישראל ויזכה לראות כאחד האדם, ובכל אותו הזמן לא הסיר עיניו מהביט בנרות הקדושים, ואכן תפילתו התקבלה, וראייתו החלה להשתפר עד שנתרפא לגמרי למול עיניהם המשתאות של הרופאים והמומחים. והאמת שאין זה פלא כלל, כי הימים הם ימי ניסים והנהגת הבריאה היא למעלה מדרך הטבע, לכן בקל אפשר לפעול ישועות ונפלאות.

בספר 'שבט מיהודה' (לגר א' תרס"ז) כתב בזה הלשון: ביום ראשון דחנוכה בודאי רפואה קרובה לבוא לכל מיני מחלה ר"ל. עפ"י דברות קדשו של כ"ק מר אבא (הרה"ק רבי לייבל אייגער זי"ע) מארן זצוקלה"ה שתיבת רפואה הוא אותיות 'אור פה' ונקראת ג"כ 'ארוכה', שהוא אותיות אור כ"ה. והיינו שכל רפואה הנעשית תמיד ע"י תפלה שהוא 'אור פה', נעשית בחנוכה בעצם יום הראשון בכ"ה בכסליו, והיינו אור כ"ה. עכ"ל.

סיפר לי יהודי חשוב שליט"א מתושבי ענגלאנד (אנגליה), שלפני כחמישים שנה נולדה לו בת בימי הקיץ, ולדאבון לב נולדה הבת בלי בני מעיים (קיבה) רח"ל, והודיעוהו הרופאים שמדרך הטבע לא תחיה אלא יום או יומיים. כשמעו את דבריהם העלה בדעתו למהר ב'קריאת השם' עוד בימות החול כל עוד שהיא בחיים חיותה, וישאל היהודי את הרה"ק רבי איציק'ל מפשעווראסק זי"ע על רצונו לקרוא מיד שם, אך הרה"ק אמר לו שימתין עד שבת. אבי הבת ניסה להסביר כי מי יודע אם תאריך ימים עד שבת, אולם רבי איציק'ל עמד על שלו שיתן שם בשבת. ואכן כך עשה. והנה רופאים נתנו לה לאכול אך 'כבולעו כן פולטו' ומ"מ למרבית הפלא נשארה הבת בחיים, כשהרופאים אומרים שניסי ניסים מתרחשים עמה בכל רגע - מעל לדרך הטבע.

כך נמשך הדבר עד יום א' דחנוכה, באותו היום גילה הרופא להורי הבת שאין בידו כל הסבר בדרכי הטבע - אבל לנגד עיניו נראה בצילומים דבר פלא והפלא כי נברא 'יש מאין' ובמקום הקיבה החל לגדול עור קצת ואולי יש תקווה, וביום שמעלים האור עלה העור... עד שבתוך ב' שבועות נבראה בקרבה קיבה חדשה לאורך ימים ושנים, ויהי לפלא ולמופת. ויהי בר"ח ניסן הבעל"ט נכנס האב עם ב"ב לרבי, והזכירו ב'קוויטעל' את הבת, נענה הרבי ואמר, שמיד כשנולדה הבת הבין מדברי האב שאין כל מציאות שתחיה הבת, על כן המתין לשעת הכושר - נר א' דחנוכה, ואז בקע רקיעים בתפילתו עד שהרגיש שפעל לה ישועה (מששמעה אם הבת דברים מפורשים יוצאים מפי הרבי נפלה לארץ חלשות ונתעלפה רוחה, שהרי באותו היום החל העור לצמוח - והם לא סיפרו לרבי באיזה יום אירע הנס כי לא ידעו מתחילה שהישועה הייתה תלויה ביום זה דייקא).

סו. וכתב שם שלכן נקרא 'חנוכה געלט' (מעות חנוכה), כי אז הוא זמן שפע העשירות.

וכן פירש הרה"ק ה'אהבת ישראל' זי"ע בלישנא דגמ' (שבת קנא:): 'אמר רב יוסף, נקיטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני, והא קא חזינן דמיעני, אם איתא דמיעני אהדורי אפתחא לא מיהדר' [ובפשטו הכוונה, שאף אם יהא ת"ח עני אך לא יחזר על הפתחים], שאם הוא עני סימן הוא שלא חוזר והידר בנר חנוכה שמצוותה על פתח הבית משמאל הרומז לעשירות (הובא בלקוטי אהבת ישראל).

סז. כתב הרה"ק ב'מאיר עיני חכמים' זי"ע (שער י"ב פ"ב) וז"ל יאמין האדם באמונה שלימה, שבודאי בעת עומדו להדלקת נר חנוכה, שעומדים עליו כל הניצוצות הקדושות, שלו ומאבות אבותיו עד אדם הראשון, אשר כולן

בנרות וחי, כי אף העומד בדיוטא התחתונה אפשר לו להתהפך מן הקצה אל הקצה לעלות מעלה מעלה.

לבן מצינו בזה כמה וכמה מנהגים בעת השויה אצל הנרות, וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו ורבותיו - זה באמירת 'יושב בסתר' ז' פעמים אחר הדלקת הנרות, [ו"ל אחד הקדמונים ב'ספר זכירה' (סא א), סגולה מעולה לשמירה על כל השנה שיאמר בחנוכה כל לילה אחר הדלקת הנרות שבע פעמים 'יהי נועם', כך מצאתי בתוב], וזה באמירת פרק קי"ט בתהלים^ט, לשפוך לבו בשעה נעלה זו, לבקש על עניינים רוחניים לו ולזרעו אחריו, והעיקר לעשות חשבון הנפש ולהתעורר לתשובה כדי לגשת אל הקודש בטהרת הלב^{טא}.

וביותר מסוגל הזמן לתפילה כלשון התוספתא (מע"ש פ"ה ה"ד) כל העוסקין במצוות פיהם פתוח בתפלה לפני המקום. ורבינו בחיי כתב (שמות יט ג) שתתפלל האשה בשעת הדלקת נרות שבת שיהיו בניה תלמידי חכמים מאירים בתורה, כי התפילה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה.

במשך ימות השבוע, ובנרות 'חנוכה' אפשר לראות מה יקרה בכל ימות השנה.

הרה"ק ה'ישמח ישראל' זי"ע היה אומר, שמי שיש לו עינים צופיות יכול לראות את שם הוי"ה מאיר בנרות חנוכה (אמונת משה חנוכה מט), וב'יטב פנים' (הוד והדר אות י) כתב 'והנה מנהג ישראל תורה, לישב אחר הדלקה ולשים עין באור הנרות, והטעם להמשיך בזה אותן הניסים ונפלאות על ידי הראייה'^{סח}.

קדושת אור הנרות מאירה באור יקרות בלבנות בני ישראל^{סט}, וכפי שרימוזו צדיקים בפסוק (במדבר כא ח) 'עשה לך שרף ושים אותו על נם, והיה כל הנשוך וראה אותו וחי, שיש בו רמז על שלש הברכות שמברכים טרם הדלקת הנרות (בלילה הראשון של חנוכה), 'עשה לך שרף' זה ברכת 'להדליק נר חנוכה' כי האש דולקת ושורפת, 'ושים אותו על נם' היינו ברכת 'שעשה נסים', 'וראה אותו וחי' רומז על ברכת 'שהחיינו וקיימנו', והיינו שסגולת נרות חנוכה היא שאף כל הנשוך יביט

מסבבים על כל אחד ואחד מישראל, שמא על ידי התעוררותו על ידי הדלקת נר חנוכה יזכה להרים אותם ולהעלותם לשורשם.

סח. כן אמר הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע דמהלשון שאנו אומרים 'אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם', נראה ש'לראותם' הוא כמין השתמשות (ורק השתמשות זו מותרת), כמו רופאי הנפשות שמביטים בעינו של אדם ומשם יבינו מהותו ומצבו של החולה גם דרכי רפואתו יבינו מההבטה בעיניו, והכי נמי על ידי ההבטה 'באישון עינו' על הנרות חנוכה, אפשר לו לזכות לרפואת הנפש והנשמה על ידי שישאב אל תוכו מקדושת הנרות. הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (נר ד' ד"ה רק בעיניך תביט) אמר ש'אלא לראותם בלבד' קאי על הסתכלויות אסורות - שיש להם תיקון בנר חנוכה.

סט. מעשה נורא סיפר ת"ח אחד מירושלים שמתעסק עם 'פירות הנושרים' בחורים שסרו מן הדרך רח"ל, על אחד מהבחורים שירד לדיוטא התחתונה, עד שקיים 'עשה לך רב' באיזה 'מכשף' אחד ל"ע, באחד הימים בעת שדיבר עם המכשף בטעלעפאן (טל), גער בו המכשף לפתע - היכן הינך עומד כעת, התנתקת ממני ואינני מצליח לעשות את הכישופים, ענהו הבחור הנני עומד על עמדי מעת תחילת 'שיחתי' עמך... עד שנתברר שמביט הוא על נרות החנוכה אשר בביתו, זעק המכשף, צא משם, כדי שאוכל להמשיך בעבודתי עמך. איננו צריכים להביא ראיות מנחותי דרגא כאלו, אך זאת עלינו לדעת אם על הבחור שהיה במצב שפל כזה השפיעו הנרות - עד כמה הם שפיעו עלינו.

ע. ב'לקט יושר' (ח"א עמוד 43) מביא שרבו ה'תרומת הדשן', נהג מידי יום ביומו לומר פרק קי"ט בתהלים, בו שפך לבו כמים לבקש מבוראו ויוצרו על הצלחה בענייני הרוחניים, ובודאי זמן מוכשר לכך הוא בעת רצון כזאת. עא. הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע לא היה נותן לחסידיו להיות נוכחים בעת שהדליק את הנרות, והסביר טעמו, שהרי אמרו חז"ל (ב"ב נז:): 'אסור להסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה', נשים אלו נשמות בני ישראל, ובשעת הדלקת הנרות מתכבסת הנשמה מכל לכלוך, לפיכך אינו ראוי לעמוד ולהסתכל באותה שעה. והנה אף שאין לנו נגיעה כל דהיא בעניינים נעלים ונשגבים אלו, מכל מקום עלינו לדעת גודל עת הרצון הנעשית בהדלקת הנרות, ויראה כל אחד לעורר לבו לאהבת ה' - לכבס את נשמתו.

מעוז צור ישועתי - שפע ברכה וישועה הנשפעים בימי החנוכה

שכינה למטה מעשרה - בזה היו"ט נתגלית חשיבותו של כל יהודי אף הפחות ביותר

כתב ב'מחזור ויטרי' (לחנוכה, סדר התפלה וקריאה"ת) ש'חנוכה' הוא מלשון חנינה, דהיינו הנהגת לפנים משורת הדין שלא לפי מעשי האדם.

ומתאמרא משם הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע, שהשפע היורד בחנוכה דומה לשפע היורד בראש השנה, אולם חילוק יש ביניהם, שהשפע הנקצב ביומא דראש השנה הוא כפי מעשי האדם, ותלוי באתערותא דלתתא, ואילו בחנוכה בא השפע במתנה ובחנינה, באתערותא דלעילא בלבד.

בדברים האלה רימו הרה"ק רבי משה מראזווארוב זי"ע (בן הרה"ק רבי אליעזר מדויקוב בנו של הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע) בלשון חז"ל (עירובין יח:) 'אמרה יונה לפני הקב"ה, רבש"ע יהיו מזונותי מרוזין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם', כי כנסת ישראל נמשלו ליונה (ברכות נג:), וזהו - אמרה יונה לפני הקב"ה, בני ישראל מתפללין קמיה דקודשא בריך הוא שיפסוק להן מזונותיהן בימי חנוכה בשעה שמדליקין את הנרות בשמן זית, כי אז מסורין המזונות בידך לקבלם במתנת חנם, וממילא יזכה כל אחד לשפע הפרנסה, ואל יהיו מתוקין כדבש זה ראש השנה שטובלים בו את התפוח בדבש, כיון שאז מסורין בידי בשר ודם - באותה שעה מודדים לפי מעשי האדם, ומי יצדק לפניך בדין.

הרמב"ם מפליג בהלכות חנוכה (פ"ד ה"ב) וכותב 'מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה', וכמדומה שבכל ספרי 'משנה תורה' לא מצינו לשון כזה על שום מצוה שבתורה, ועומק הדברים יתבארו בדרך משל, לעשיר מופלג שלקח בתו של איש עני ואביון לו לאשה, והנה הגם שעצם מעשה הנישואין מורה על רוב אהבתו אליה שהרי מכניסה לארמונו, אך ביותר יוכיח חביבותה אצלו אם יצא מארמונו המפואר ויכנס לגור עמה בביתה הרעוע והדל, כי בזה מגלה שהוא מוכן ומזומן לוותר על כל תענוגיו וחפציו מפני חביבותה, והנמשל מובן מאליה, שכביכול הקב"ה מלך מלכי המלכים חפץ היה להשכין שכינתו בתחתונים, והנה, בדרך כלל 'מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה' (סוכה ה.), אמנם נשתנו ימי החנוכה, שאז השכינה יורדת כביכול אף למטה מעשרה, ובשעה שהאדם עומד בחשבת הלילה בפתח ביתו מבחזין, ובמקום פחות מעשרה, סמוך לקרקע עולם, המורה על מדרגה נמוכה ופחותה ביותר, גם באותו מקום יורדת אליו השכינה^ב, ומאשפות ירים אביון ועני בדעת, וזו חביבותו של הקב"ה אל כלל ישראל המתגלית בימי חנוכה יותר משאר ימות השנה^ג.

ובך אמר הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע, דהנה קדושת שבת קודש קביעא וקיימא, והיינו, שאז הקב"ה מזמין את ישראל אליו כדי ליהנות מזו כבודו, ואילו ביום טוב שישראל מקדשים את הזמנים הרי כביכול

עב. ה'ערוגת הבושם' (פרשת וישב ד"ה ויוגד לתמר) מוסיף לבאר במאמרם (סוכה ה.) 'מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה', שהנה ידוע ה'סולם' שהציב רבי פנחס בן יאיר כדי לזכות להשראת השכינה, וכדאיתא בגמ' (עו כ:): 'מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר, תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקודש', צא וחשוב מניין הדרגות ותמצא עשרה, וזהו מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה, שאינה יורדת למטה מעשרה דרגות אלו, ואי אפשר לזכות להשראת השכינה בלתי העולה בעשר מדרגות בהר ה', אולם חנוכה שאני, שאף מי שרחוק מכל אותם המדרגות יכול לזכות לשיא המדרגות.

עג. שנה אחת טרם ניגש הרה"ק המגיד מטריסק זי"ע להדליק הנרות, פנה אל אחד החסידים ושאל אותו 'מי שאשתו נמוכת קומה, האם בשעה שירצה לדבר עמה תעלה האשה על כסא כדי שיהיו שווים בגובה, או שהוא יתכופף אליה', ותיכף ניגש להדליק נרות חנוכה, והסביר הרה"ק רבי מרדכי דוב מהורנסטייפל זי"ע (שהיה בן אחותו) ש'המגיד' רצה לפרש בזה את כל מהותם של נרות חנוכה, שכביכול הקב"ה מתכופף אל כלל ישראל ונכנס למחיצתם למטה מעשרה, והיינו דאמרי אינשי (ב"מ ט.) 'איתתך גוצא גחין ולחיש לה', שדרך העולם שהבעל מתכופף אליה, ובהנהגה זו נוהג עמנו קוב"ה בימי חנוכה.

זכר פירש הרה"ק רבי אשר מסטאלין זי"ע (בית אהרן חנוכה מז.) את הנוסח שאומרים בברכת קרי"ש דשחרית 'משפיל גאים עדי ארץ ומגביה שפלים עדי מרום' דקאי על ימי חנוכה, שהקב"ה משפיל ומוריד את השפע והאור העליון משמי מרום 'עדי ארץ', וכל זאת למה, כדי להגביה ולהרים 'שפלים עדי מרום' למעלה למעלה, וכל יהודי מתעלה בימים אלו אף הנמצא מרחוק.

קבעום בהלל ובהודאה - ע"י ההלל בימי חנוכה הניסים מתחדשים בכל שנה

איתא ב'שפת אמת' (חנוכה תרמ"ד ד"ה לשנה) שחביבים הם 'חנוכה ופורים' שתיקנו רבנן כמועדים וימים טובים, כי אף בגלות המר אפשר לקיימם בשלימות בכל פרטיה ודקדוקיה ללא חסרון, לא כן מועדי התורה, שאין בידינו להקריב קרבנות המוספין וראיה במועדים ובמקומם וכהלכתם.

מביאים בני ישראל את הקב"ה לבוא אצלם, אולם בימי חנוכה מבקר קוב"ה את בניו אהוביו בתוך בית האסורים שלהם, איש איש בתוך נגעו ומכאוביו בגשמוות וברוחניות במקומם למטה מעשרה, ולכן באותה שעה חייב האדם לזעוק ולשאוג בכל כוחו 'אנא ה' מלטה נפשי' וביד כל אחד ואחד לפעול בימים אלו כל מיני ישועות, שהרי הקב"ה בא כביכול לשהות במחיצתנו, ומאזין לקול שוועתנו ע"י.

זו"ל ה'דברי חיים' זי"ע (חנוכה ד"ה והלכתא), על דרך המשל, כשיושב המלך בעיר משכנו, לא יוכלו פחותי הערך ובפרט המעונשים על פי דתי המלך לבוא לפני המלך להתחנן לו, כי המה מתועבים ליכנס בהיכל מלך, אולם בשעה שהמלך נוסע על פני המדינה, הרבו לבקר בתי האנשים היושבים במסגר כלואים, וכולם דבקים במלך ומתחננים הושיעה המלך. כך בא אלינו הבורא בימי החנוכה אל תוך 'בית האסורים' שלנו - להוציא ממסגר אסיר ע"י.

רמז לזה רימז הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע שלכן נקרא המועד 'חנוכה', מלשון 'חנו כה', פירוש, באיזה מצב שהיהודי עומד בו, משם תאיר נשמתו באור הנר.

כן פסק נמי הרמ"א בהלכות חנוכה (סימן תרעג סעיף א) בשם ה'תרומת הדשן', שנה חנוכה (האסור בהנאה) שנתערב בשאר נרות אינו בטל אפילו באלף, כי זהו מהותו של 'חנוכה', כל יהודי חשוב הוא - בכל מצב שהוא אינו 'בטל', ולעולם לא יתייאש.

פוק חזי מה שכתב הסמ"ג ב'ספר המצוות' (מ"ע ג, הלכות עבודת הבורא) 'עוד זאת דרשתי להם, כי יותר חפץ הקב"ה באדם רשע שיניח תפילין מאדם צדיק, ועיקר תפילין נצטוו להיות זכרון לרשעים ולישרם דרך טובה, ויותר הם צריכין ל'זכר' וחזוק מאותם שגדלו ביראת שמים כל ימיהם, והבאתי ראיה גדולה וחזקה, כי בתפילין יש ארבע פרשיות ובכל אחת כתוב 'לטוטפות', חוץ מאחת ששינה בה הכתוב וכתוב בה (שמות יג ט) 'ולזכרון', ללמד שעיקר חיוב תפילין לאותם שצריכין יותר ל'זכר'.

עד. וכמו שכבר אמר הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע שנה אחת בליל הסדר, בשם אביו הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע, שבאמירת 'אנא ה' שבהלל אפשר לכל אחד לפעול שימלא ה' כל משאלות לבו לטובה ולברכה, וחשבו החסידים שהכוונה על אנא ה' הושיעה נא, אולם אמר ה'אמרי אמת' - לדעתי הכוונה על אנא ה' כי אני עבדך (הובא ב'לב שמחה' סוכות תשמ"א), ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, שבימי חנוכה אפשר להתפלל בין על גשמיות ובין על רוחניות, והקב"ה שומע תפלת כל פה וממלא כל בקשותיהם לטובה ולברכה, דהרי כך היא המדה, שדרך האב המבקר את בניו בבית האסורים, להשתדל לעשות כל אשר לא ידו כדי להקל את צערם, לא ינוח ולא ישקוט עד אשר יפעל עבורם לכל הפחות נחמה פורתא, ואם כך הוא אצל בשר ודם שכוחו מוגבל, קל וחומר למלך מלכי המלכים הקב"ה אשר אין חקר לגבורתו והוא כל יכול, שבוודאי יגאל ויושיע את אהוביו מכל צרותיהם.

עה. ולכן לא חזינו בשום מועד שנקבע בימים האחרונים של החודש (המורים על חשכות, כי ישראל נמשלו ללבנה, ובסוף החודש מתמעט אורה) זולת חנוכה, וגם לא מצינו שום יו"ט שמתחיל בחודש אחד ומסתיים בתחילת חודש אחר, וכן נקבע זמנה בחודש טבת שהוא החודש של עשו הרשע כמבואר במקובלים (עי' זוה"ק ח"ג רנט.), וכל זה בא לרמז, שאף בזמנים חשוכים וקשים ביותר - כסוף החודש, אפשר להתחדש באור חדש [הנרמז בתחילת החודש] על ידי האור המאיר בחנוכה, כי שאר המועדות מאירים בנפש האדם, לא כן חנוכה הוא האור עצמו, ומעט אור דוחה הרבה מן החושך.

והנה, אמירת 'הלל' בימים אלו היא חיוב מדברי קבלה, וכמו שאמרו (פסחים ק"ו) 'הלל זה מי אמרו - נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן', ולכשננאלין אומרים אותו על גאולתן, יש מהראשונים שסוברים דיש חיוב מן התורה לומר הלל בחנוכה, ראה בביאורו של הגאון ירוחם פישל פערלא זצ"ל ל'ספר

המצוות - לרס"ג' (מצות עשה נ-ס, עמוד רנח ד"ה וראיתי) שהאריך מאד בדבריהם, ובתוך דבריו כותב קריאת ההלל כבר אמרו בפירוש שהיא מדאורייתא, על כן צריך כל איש לאזור כגבר חלציו, לקיים מצוה זו בשלימות מתוך שמחה וחרוה, ואף שאומרה שמונת ימים בזה אחר זה יתחדש לאומרה בכל יום בהתחדשות והתלהבות כראוי וכנכון לעומד ומהלל לבוראו על ניסיו ונפלאותיו".

עו. בביאור הלשון 'על כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן' פירש רש"י (ד"ה ועל כל צרה) לישנא מעליא הוא דנקט, כלומר שאם חס ושלום תבוא צרה עליהן ויושעו ממנה אומרים אותו על גאולתן. אכן ה'בן יהודע' כתב, ועוד נ"ל נקיט כן, לומר שתיקנו לאומרו על כל פרק ופרק, וכווננו בזה שתהיה בו תועלת באמירתו גם כן בעבור על כל צרה שתהיה נגזרת בעולם שלא תבוא עליהם שיגאלו ממנה בשביל ההלל, כי זכות זה של אמירת ההלל דוחה הצרה מעליהם וגם אם מוכרח שתבוא עליהם יהיו נגאליים ממנה תיכף. עכ"ל.

וכך פירשו צדיקים במה שנאמר (משלי כב ב) 'עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה', שהנה האדם נושם בכל שעה תתר"פ (1080) נשימות, ובאמת צריך להודות על כל נשימה בפני עצמה, וכמו שדרשו חז"ל (בר"ר יד ט) את הפסוק (תהילים קנ ו) 'כל הנשמה תהלל י-ה', - כל הנשימה תהלל קה', ש'על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא', אמנם מדרכם של הבריות אשר הם מתלוננים על אשר נחסר להם ואינם מודים על עצם החיים, ועל כך אמר הכתוב 'עשיר ורש נפגשו', שהנה בעת אשר ה'רש' רואה את העשיר מתמלא הוא בכאב ובצער ומתאונן לעצמו מה נשתנה חלקי מחלקו, מדוע שפר גורלו והתרומם מזלו ואילו אני שקוע בעניותי ובהררי החובות המעיקים עלי, אמנם זאת ישים אל ליבו כי תיבות 'עשיר - רש' עולים למניין תתר"פ (גמטריא זו מובאת בדרשות חת"ס ח"ב עמ' רפ) וכמניין נשימותיו בכל שעה, וממילא יגיל וישמח בחלקו שהינו חי, ומה יתאונן אדם חי - דיו שהוא חי.

דבר נאה ומתקבל שמעתי מראש ישיבת 'מאור התלמוד' ברחובות, שהנה אנו אומרים באמצע הלל 'אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא', ולכאורה מה מקום לבקשה באמצע ההודאה, והא למה הדבר דומה, לאחד שלוח מחברו מאה אלף דולר, לאחר זמן ניגש אליו ואמר לו 'יישר כוחך על ההלוואה הנכבדה, שמא תואיל להלוות לי עוד חמישים אלף דולר...' והדבר פשוט שאין בזה לא טעם ולא ריח, ואין זו הודאה כלל, ואם כן כיצד אנו מודים להקב"ה על רוב חסדיו ובתוך כדי דיבור מבקשים אנא ה' הושיעה נא. אלא, שאכן המודה לחברו על עזרתו ומבקש ממנו עזרה נוספת אין להודאה זו 'פנים' כלל, אמנם המרגיש שחייו תלויים בעזרת חברו ומבקש ממנו שימשיך להצילו אין לך הודאה גדולה מזאת, וכגון, העומד בין שמים לארץ ונאחז בכל כוחו בחבל אשר חברו מחזיק ממעל ומודה לו על שהחזיק עד עתה ומבקש אנא המשך לאחוזי לבל אפול ארצה הרי עצם הבקשה היא ההודאה, שמכיר הוא בטובתו של חברו שכל הצלתו עד עתה היא רק בזכותו, ולכן הוא מבקש ממנו שימשיך להחזיקו אל תרף, ובהרגשה זו צריכה להיות ההודאה אל הקב"ה, שאינו עוזר לנו אלא הוא המחיה אותנו בכל רגע ורגע - ועל חיינו המסורים בידך, וממילא אנא ה' הושיעה אנא ה' הצליחה נא.

עז. מספרים על החסיד המפורסם רבי שמואל מונקעס זצ"ל, שנכנס פעם לבית המדרש ושמע איך שמלמד דרדקי קורא לפני תלמידיו את המשנה הראשונה במסכת בבא מציעא 'שנים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, ניגש ר' שמואל ושאל - הנה בסוף 'ההלל' כופלים את הפסוקים (כמו ששינו בסוכה לח.), ובסידורים הדפיסו את הפסוקים האלו בפעם שניה באותיות קטנות יותר, ומדוע במשנה זו שכפל התנא לומר זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, - לא נדפס פעם הב' באותיות קטנות יותר, המלמד הביט עליו בפליאה ולא ידע להיכן נוטה כוונת ר' שמואל, אך מיד 'הוא מוטיב לה והוא מפרק לה', דבנידון המשנה הרי הראשון זועק בכל כוחו - כולה שלי... ואף השני יזעק לעומתו בכל כוחו - לא כן, אלא כולה שלי... וכיוצא בזה, באופן הב' שבמשנה שניהם זועקים אני מצאתיה בכל כוחם, לכן שפיר אפשר לכתוב את טענות שניהם באותיות גדולות ומאירות עינים, שהרי שניהם 'באותו כח' נאמרו, אבל בפסוקים שבהלל מדרך העולם שביום א' דחנוכה יאמרו בקול גדול בצהלה ורינה - 'זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו', ואילו ביום השני תפוג ההתלהבות, ויאמרו 'זה היום עשה ה' יותר בנחת ובהשקט... על כן

לו ברירה לעשות רק מצוה אחת - להדליק נרות חנוכה או להתפלל שחרית בציבור בהלל והודאה, מה עדיף, כמו כן, מה יעשה, המהלך בדרך ובשעת הדלקת הנרות הגיע למקום שיש שם נרות חנוכה עבורו, אבל אם יתעכב להדליק הנרות לא יוכל להגיע למקום שמתפללים שם, ומסיק דתפלה [בציבור] בהלל והודאה עדיף, והיינו כי עיקר הימים נתקנו להלל והודאה².

הרחמן יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בימים ההם בזמן הזה, ובזכות מתתיהו כה"ג ובניו אראנו נפלאות ובאורך נראה אור, 'אור חדש על ציון תאיר ונוכה כולנו יחד מהרה לאורו' אב"ר.

ידועים דברי הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (הנוכה ליקוטים ד"ה קבעום) בלשון הגמרא (שבת כא:): 'לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה' ע"כ שלא אמרו קבעום להלל ולהודאה, אלא בהלל והודאה, כי היו"ט עצמו נעשה ונקבע ע"י ההלל והודאה, ורק על ידם מעוררים את הניסים שהיו בימים ההם לבוא עלינו שוב בזמן הזה - בכל שנה ושנה מחדש ע"כ.

את חשיבות אמירת הלל בימי חנוכה אפשר ללמוד ממה שהעלה הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל להלכה בהגהות 'חכמת שלמה' (או"ח סימן תרפ"ג), בענין יהודי שהיה אסור בבית האסורים של גויים בימי חנוכה, ונתנו

נדפסו באותיות קטנות יותר... והדברים נוקבים... דהרי אם כך הם פני הדברים בעיני ממונות, כ"ש שברוחניות צריך להיות כזאת, וחס מלקיים את המצוות בפעם השניה בלא התלהבות בבחינת 'האותיות הקטנות', אלא יגש אל הקודש 'בקול רעש גדול', לעשות נחת רוח להבורא יתב"ש.

עח. מתאמרא בשם הגה"ק החיד"א על הפסוק (משלי כז כא) 'מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו', דהיינו דכמו שכלי המצרף מברר את ב'כסף' מתוך הפסולת המעורב בו, כן ה'כור' מטהר ומנקה את הזהב מפסולתו, כך ממש, האיש המודה, מהלל ומשבח לבוראו נטהר עי"ז מכל הפסולת, ונעשה נקי זך ומצוחצח.

עט. איתא מהרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (כסלו-טבת מאמר ד אות קלט) שקיבל מרבנותיו לפרש הפסוק (תהלים יח, ד) 'מהולל אקרא ה' ומן אויבי אוושע', כי המשכיל אינו מבקש בקשותיו מאת השי"ת דרך בקשה אלא דרך שבח, כגון אם יש לו חולה בתוך ביתו רח"ל לא יבקש על הרפואה, אלא יודה לה' וישבח שהוא רופא חולים, ועי"ז תיעשה בקשתו ממילא, והיינו דכתיב מהולל אקרא ה' - בדרך הלול ושבח אקרא להקב"ה, ולא דרך בקשה, אז מיד ומן אויבי אוושע. ובזה מפרש מדיליה מאי דכתיב (תהלים קיח כא) 'אודך כי עניתני ותהי לי לישועה', דהכי קאמר 'אודך כי (פירושו, כאשר) עניתני', כלומר בעודי בעניי אודה לך הקב"ה, ותיכף ותהי לי לישועה' גם בלי הבקשה.

וטעמא דמילתא, כי המתפלל ומבקש שיעשה הקב"ה עמו אזי בודקים את מעשיו אם הוא זכאי וראוי לכך, ולכן אפשר שח"ו לא תיענה בקשתו, אך בשעת הודאה שהוא משבח לה' אי אפשר לעכבו שאין כל מקטרג ומשטין כי בשמים רוצים לשמוע שבחו של מקום, על כן המשכיל מתפלל אל הקב"ה מתוך הודאה ותפלה כזו ודאי עולה עד לשמי השמים ועוברת כל המחיצות המבדילות בלי שום מפריעים ומשטינים, וממילא מובטח לו שתפילתו תתקבל. אגב אורחא, הנה לא תקנו חז"ל הזכרת חנוכה בברכת 'מעין שלוש', ללמדנו כי אי אפשר להודות 'בקיצור' או רק 'מעין' (דוגמת מעין שלוש שהיא קיצור ומעין ברכת המזון), אלא צריך להרבות בהודאה. וכמו שידוע על הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע שכשרצה להודות לאי מי על טוב שגמל עמו, היה מחזר אחריו להודות לו בעצמו, ולשאלת מקורביו הרי לדברים רבים ממנה הרבי שלוחים, אף בזה ימנה הרבי שליח ולא יצטרך לטרוח כ"כ, נענה הרה"ק ואמר הנה מצינו כי אף ב'חזרת הש"ץ' יש 'מודים דרבנן', כי מודים - על האדם להודות בעצמו ולא ע"י שלוחים (עיי' א"ר קכז א).

פ. פעם נכנס הגאון רבי דוב בעריש וויידנפלד גאב"ד טשעבין זצ"ל אל בית המדרש בימי החנוכה, ובטרם תפילת שחרית אמר למתפללים, שיש לכוון באמירת הלל בחנוכה יותר מבראש חודש, לאומרו בנעימה מתוך שמחת הלב, כי בחנוכה יש חיוב מדברי קבלה לאומרו ואילו בר"ח אינו כי אם מדרבנן משום מנהג אבותינו בידינו (עי' תענית כח:). ואכן במקור הדין לאמירת 'הלל' בחנוכה במסכת סופרים (פ"כ ה"ט) איתא וצריך לקרותה בנעימה, משמע שעיקר התקנה נקבעה לאומרה בנעימה ובזמרה.

בימי הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע נכנס 'דיבוק' בתוך גופו של אדם והלה סבל ממנו רבות, הביאו את החולה אל הרה"ק מצאנו שיושיעו, ויוציא ממנו את נשמת הדיבוק, אותם ימים ימי חנוכה היו, הורה להם הרה"ק מצאנו שכאשר יאמר למחר את ההלל בבית המדרש יכניסו את החולה לשם, ואכן, תיכף בכניסתו לביהמ"ד יצא הדיבוק דרך החלון. והגם שאין לנו עסק בנסתרות, אולם עלינו ללמוד מכאן, שעל ידי אמירת ההלל כדבעי אפשר לצחצח את הנפש מכל מרעין בישיין שנדבקו בנשמותינו הטהורות, שגם הם בתורת 'דיבוקים' נינהו, אמן כן יהי רצון.